

**М. С. ВАШУЛЕНКО, Н. А. ВАСИЛЬКІВСЬКА,
С. Г. ДУБОВИК**

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В 4 КЛАСІ

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2021

УДК 821.161.2*кл4(072)
В23

Вашуленко М. С.

В23 Навчання української мови в 4 класі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2021. — 160 с.

ISBN 978-966-983-277-1.

УДК 821.161.2*кл3(072)

© Вашуленко М. С., Васильківська Н. А.,
Дубовик С. Г., 2021

© Видавничий дім «Освіта», 2021

ISBN 978-966-983-277-1

**ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (122 години)
(I і II семестр — 3,5 години на тиждень)**

№	Сторінки підручника	Тема уроку
I семестр		
1	4 — 5	Текст Основні ознаки тексту
2	6 — 7	Засоби зв'язності тексту
3	8 — 9	Заголовок тексту
4		<i>1. Урок розвитку мовлення.</i>
5	10 — 11	Типи текстів
6	12 — 13	Будова тексту
7	13 — 15	План тексту
8	16 — 18	Тексти різних стилів
9	19 — 20	Медіатексти
10	20 — 21	Створення медіатекстів
11	22	Узагальнювальний урок із розділу «Текст»
12		<i>2. Урок розвитку мовлення.</i>
13		Урок контролю навчальних досягнень учнів
14	23 — 24	Речення Види речень за метою висловлювання та інтонацією
15	24	Інтонування речень
16	25 — 26	Звертання
17	27 — 28	Головні і другорядні члени речення
18	28 — 29	Зв'язок слів у реченні
19	30	Побудова речень
20		<i>3. Урок розвитку мовлення.</i>
21	31 — 33	Однорідні члени речення
22	33 — 34	Поєднання однорідних членів речення
23	35 — 36	Залежні слова при однорідних членах речення
24	37	Узагальнювальний урок із розділу «Речення»
25		Урок контролю навчальних досягнень учнів
26	38 — 39	Слово. Значення слова Багатозначні слова
27	39	Пряме і переносне значення слова
28		<i>4. Урок розвитку мовлення.</i>
29	40 — 41	Синоніми
30	42 — 43	Антоніми
31	44 — 45	Фразеологізми
32	46 — 47	Застарілі слова
33	48 — 49	Нові слова
34	50 — 51	Походження слів
35		<i>5. Урок розвитку мовлення.</i>
36	52	Узагальнювальний урок із розділу «Слово. Значення слова»
37		Урок контролю навчальних досягнень учнів

38	53 -54	Будова слова Розпізнавання частин слова
39	54 — 56	Творення слів за допомогою префіксів
40	56 — 57	Творення слів за допомогою суфіксів
41	58 — 59	Орфограми, пов'язані з будовою слова Правопис слів із префіксами <i>пре-</i> , <i>при-</i>
42	59 — 61	Правопис слів із апострофом після префіксів
43		<i>6. Урок розвитку мовлення.</i>
44	61 — 62	Правопис слів зі співзвучними префіксами і прийменниками
45	63 — 64	Застосування алфавіту
46	65 — 66	Наголошування загальноживаних слів
47	67 — 68	Вимова і правопис слів з ненаголошеними голосними [е], [и]
48	69 — 70	Вимова і правопис слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим
49	71 — 72	Правопис слів із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції
50	73 — 74	Вимова і правопис слів із подовженими м'якими приголосними звуками
51	75	Узагальнювальний урок із розділів «Будова слова» і «Орфограми, пов'язані з будовою слова»
52		Урок контролю навчальних досягнень учнів
53		<i>7. Урок розвитку мовлення.</i>
54	76 — 77	Слово. Частини мови Іменник як частина мови. Іменники з абстрактним значенням
55	78 — 79	Рід і число іменників
56	80 — 82	Відмінки іменників. Початкова форма іменників
57	83 — 84	Відмінювання іменників
58	84 — 87	Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках
59	87 — 90	Чергування голосних у коренях іменників
60		<i>8. Урок розвитку мовлення.</i>
61	90 — 92	Правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини
62	92 — 94	Правопис закінчень іменників жіночого роду на <i>-а</i> , <i>-я</i> в орудному відмінку однини
63	95 — 97	Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини
64	98 — 100	Правопис закінчень іменників чоловічого роду на <i>-р</i> в орудному відмінку однини
65	100 — 103	Правопис закінчень іменників — назв істот чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини
66	104 — 107	Правопис закінчень іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини
67		<i>9. Урок розвитку мовлення.</i>

68	107 — 109	Уживання іменників у місцевому відмінку множини з прийменником <i>по</i>
69	109	Узагальнювальний урок із теми «Іменник»
70		Урок контролю навчальних досягнень учнів за I семестр
71	110 — 111	Прикметник як частина мови
72	112 — 113	Рід і число прикметників
73		<i>10. Урок розвитку мовлення</i>
74	114 — 116	Правопис прикметників із м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах
75	116 — 118	Правопис прикметників із м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах
76	118 — 119	Визначення граматичних форм прикметника
77	120 — 121	Утворення ступенів порівняння прикметників
78	122 — 123	Вимова і написання прикметників на <i>-ський, -цький, -зький</i>
79	124 — 125	Уживання прикметників у власному мовленні
80		<i>11. Урок розвитку мовлення.</i>
81	125	Узагальнювальний урок із теми «Прикметник».
82		Урок контролю навчальних досягнень учнів із теми «Прикметник»
83	126 — 128	Числівник як частина мови
84	128- 129	Вимова і написання форм родового відмінка числівників (50 — 100)
85	129 — 130	Уживання форм числівників на позначення часу протягом доби
86		<i>12. Урок розвитку мовлення</i>
87	131	Уживання числівників у власному мовленні
88	131	Узагальнювальний урок із теми «Числівник»
89	132 — 133	Займенник як частина мови
90	134 — 135	Особові займенники
91	135 — 138	Відмінювання особових займенників
92		<i>13. Урок розвитку мовлення.</i>
93	138 — 139	Уживання займенників із прийменниками
94	139	Уживання займенників у власних висловленнях
95		Узагальнювальний урок із теми «Займенник»
96	140 — 141	Дієслово як частина мови
97	142 — 143	Неозначена форма дієслова (початкова форма)
98		<i>14. Урок розвитку мовлення</i>
99	144 — 145	Час дієслова. Змінювання дієслів за часами
100	145 — 147	Дієслова теперішнього часу
101	147 — 148	Дієслова майбутнього часу
102	148 — 149	Правопис закінчень дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу
103	150 — 151	Правопис закінчень дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

104	151 — 153	Правопис закінчень дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу
105	154 — 155	Дієслова минулого часу
106		<i>15. Урок розвитку мовлення.</i>
107	156 — 157	Вимова і написання дієслів на <i>-ся</i>
108	158 — 159	Уживання дієслів у власному мовленні
109	159	Узагальнювальний урок із теми «Дієслово»
110		Урок контролю навчальних досягнень учнів із теми «Дієслово»
111	160 — 161	Прислівник як частина мови
112		<i>16. Урок розвитку мовлення.</i>
113	162 — 163	Прислівники-синоніми. Прислівники-антоніми
114	164 — 165	Написання найуживаніших прислівників
115		<i>17. Урок розвитку мовлення</i>
116	165 — 166	Уживання прислівників у власному мовленні
117	167	Узагальнювальний урок із теми «Прислівник»
118	167 — 168	Повторення вивченого за рік Повторення вивченого матеріалу з розділів «Текст», «Речення»
119		Повторення вивченого матеріалу з розділу «Слово. Значення слова»
120		Повторення вивченого матеріалу з розділів «Будова слова» і «Орфограми, пов'язані з будовою слова»
121		Повторення вивченого матеріалу з розділу «Частини мови»
122		Повторення вивченого матеріалу з розділу «частини мови»
123		Узагальнювальний урок за рік
124		Урок контролю навчальних досягнень учнів

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР ДО УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ

I СЕМЕСТР ТЕКСТ

§ 1. Що таке текст

Тема уроку. Розпізнавання тексту за його основними ознаками.

Мета уроку. Розширити, поглибити знання учнів про текст, його характерні ознаки. Розвивати вміння розрізняти текст за його основними ознаками. Удосконалювати вміння учнів добирати заголовок до тексту. Розвивати мовлення учнів.

Хід уроку

I. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему й мету заняття, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти* (записані на дошці чи подані на слайді презентації).

Знати: що таке текст, його характерні ознаки.

Уміти: розрізняти текст за його основними ознаками.

Після цього учитель мотивує навчальну діяльність учнів, з'ясовуючи з ними, для чого їм потрібні відповідні знання й уміння.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Бесіда.

Учитель запитує учнів, що вони знають про текст, уточнює і доповнює відповіді дітей.

2. Виконання вправи 1.

Учні складають з пазлів прислів'я *Без науки нічого не прийде в руки*. Пояснюючи зміст утвореного прислів'я, учні, таким чином, будують текст-міркування. Їх висловлювання, отже, можна назвати текстом.

3. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують каліграфічно складене ними прислів'я. Учитель звертає увагу на орфограми, на певні поєднання букв.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Після прочитання вірша четвертокласники з'ясовують, що це текст, всі речення його об'єднані спільною темою. У вірші йдеться про любов до батьківщини, кожного куточка рідної землі. З'ясовують, що для автора тексту, як і для кожної людини, рідний край, вітчизна є найкращими в цілому світі. Авторка тексту саме тому дала своєму віршеві таку назву.

2. Виконання вправи 3 допоможе акцентувати увагу учнів на тому, що речення тексту мають бути зв'язані за змістом. Це наступна характерна ознака тексту. Учні повинні знати, що для того, аби речення вважались текстом, недостатньо, щоб вони були на одну тему (наприклад, про хліб). Кожне речення має продовжувати думку попереднього і всі разом вони допомагають зрозуміти, що хотів сказати автор тексту.

3. Вправа 4 має на меті зосередити увагу учнів на такій ознаці тексту як логічна послідовність. Для того, щоб подані речення утворили текст, їх треба розташувати у відповідному порядку. Учні можуть виконати цю вправу в парах. До утвореного тексту школярі добирають свої заголовки. Наявність заголовка або можливість дібрати його до тексту теж є однією з ознак тексту.

4. Виконання вправи 5.

Учні читають запис і з'ясовують, що це не текст, бо йому бракує завершеності. Завершеність також є однією з важливих ознак тексту, на яку звертають увагу школярів. Вони доповнюють текст, щоб утворилось завершене висловлювання.

5. Організація дослідницької діяльності.

Будучи в ролі дослідників, учні виводять правило про основні ознаки тексту. Висновок вони роблять на основі узагальнення характерних ознак тексту, про які вони говорили на сьогоднішньому уроці. У них виходить таке правило: «Текст— це група речень, які об'єднані спільною темою; зв'язані за змістом; розташовані в певній послідовності; є завершеним висловлюванням; можуть мати дібраний заголовок.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита 1 (впр. 1-3).

а) Учні пригадують основні ознаки тексту, дописують поданий у вправі 1 запис і добирають заголовок до утвореного тексту.

б) У вправі 2 передбачено доповнення тексту. Учні уважно прочитують текст, визначають його тему і мету. Тоді дають відповіді на запитання за змістом тексту, пропонують варіанти речень, якими можна даний текст доповнити. Це завдання можна виконати під керівництвом учителя.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, як виконувати вправу 3.

VI. Підсумок уроку.

Учні відповідають на запитання вчителя: з'ясовують над якою працювали темою, які є характерні ознаки тексту, для чого їм потрібно знати цей матеріал.

§ 2. Засоби зв'язності тексту

Тема уроку. Визначення слів, які пов'язують речення в тексті.

Мета уроку. Розширити, поглибити уявлення учнів про граматичний зв'язок між реченнями тексту. Удосконалювати вміння визначати в тексті слова, за допомогою яких речення пов'язуються одне з одним. Удосконалювати вміння використовувати в тексті засоби зв'язності, редагувати текст. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Повторення вивченого матеріалу.

1. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують створені ними тексти. Решта учнів класу разом з учителем визначають, на скільки створені тексти відповідають його типіві, чи вдало дібраний заголовок.

2. Повторення вивченого.

— Що називається текстом? Які ознаки тексту пригадуєте?

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— На сьогоднішньому уроці ми продовжимо знайомитись із характерними ознаками тексту: поглибимо свої знання про зв'язок речень у тексті, більше дізнаємось про засоби зв'язності, будемо вчитися ці слова в тексті визначати, використовувати при побудові текстів.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

— Пригадайте, що ви вже знаєте про засоби зв'язку речень у тексті. (Відповіді учнів). — За допомогою яких мовних засобів може передаватися зв'язок між реченнями тексту. (Відповіді учнів).

IV. Закріплення знань про засоби зв'язності тексту.

1. Учитель пропонує учням узяти участь у рольовій грі «Я— учитель / учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки.

2. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують каліграфічно *засоби зв'язності тексту*. Учитель звертає увагу на орфограми, на певні поєднання букв.

3. Виконання вправи 1.

Перед виконанням вправи учитель звертає увагу учнів на словничок, з'ясовує значення слова *анотація*. Учні читають текст вправи, звертають увагу на виправлення, які зробила дівчинка, аби уникнути недоцільних повторів тексту. Після запису виправленого варіанту тексту учні підкреслюють слова, які служать засобами зв'язності тексту.

4. Виконання вправи 2.

Учні читають вірш, виписують слова: *песик, він, Сірко, Сірий*. З'ясовують, що ці слова виконують у тексті роль засобів зв'язності тексту, до того ж допомагають уникати невдалих повторів.

5. Хвилинка спілкування.

Учитель пропонує учням підготуватися до хвилинки спілкування за поданим початком, щоб розповісти цікаву інформацію про собак. Кілька пар учнів розігрують діалог. Учні з учителем оцінюють їхню роботу.

6. Вправа 3 передбачає удосконалення умінь учнів вдало використовувати засоби міжфразового зв'язку. На місце пропусків учні можуть вставити такі слова: *у нього, бідолаху, птаха, журавель*. Учні усвідомлюють, що текст був би одноманітний і нецікавий, якби в ньому замість усталених ними слів використати лише слово *журавель*.

7. Вправа 4. Окремі учні розповідають щось цікаве про тварин, решта учнів з учителем аналізують їхні відповіді щодо правильності використання засобів зв'язності тексту.

8. Виконання тренувальних вправ з робочого зошита (4, 5).

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, як виконати вправу 6 з робочого зошита, рекомендує виписати засоби зв'язку речень у тексті.

VI. Підсумок уроку

Учитель залучає учнів до узагальнення.

— Над якою темою вони працювали на сьогоднішньому уроці? Чого навчилися? Для чого їм це потрібно знати і вміти.

§ 3. Заголовок тексту

Тема уроку. Добір заголовків до теми і головної думки тексту.

Мета уроку. Розширити, поглибити знання учнів про заголовок. Учити школярів установлювати відповідність заголовка темі, основній думці тексту, добирати заголовки до теми і головної думки тексту, чітко формулювати їх. Розвивати мовлення учнів.

Хід уроку

I. Повторення вивченого матеріалу.

1. Повторення вивченого матеріалу.
— Для чого служать засоби зв'язності тексту? Які знаєте?
2. Перевірка виконаної вправи.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

— Чи знаєте ви, для чого в тексті є заголовок? (Відповіді учнів). — А чи знаєте, як можна добирати заголовки, на що орієнтуватися? (Відповіді дітей).

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми більше довідаємось про заголовок тексту, будемо установлювати відповідність заголовка текстові, вчитимемось добирати заголовки до теми і головної думки тексту, навчимося чітко формулювати заголовки.

Хід уроку

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Вправа 2 допоможе учням навчитися встановлювати відповідність заголовка темі тексту (2 і 3 заголовки) чи його головній думці (1 і 4).

2. Спостереження й аналіз мовного матеріалу (вправа 1).

Учні знаходять речення тексту, в якому міститься головна думка, і співставляють його із заголовком. Роблять висновок, що авторський заголовок відповідає головній думці тексту. Встановлюють, про кого розповідається в тексті, тобто визначають його тему, і тоді добирають заголовки до теми тексту.

3. Організація дослідницької діяльності (вправа 3).

а) У формі дослідження учні ознайомлюються з тим, що заголовок можна дібрати до теми і головної думки тексту, роблять висновок про те, як це можна зробити.

б) Учні зв'язують свій висновок із правилом, поданим після вправи.

4. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують поєднання букв *за, аг, го, ол, ло, ов, во, ок*. Тоді слово *заголовки*.

V. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 4.

Учні визначають тему і головну думку тексту. Встановлюють заголовки, які не підходять до тексту (1 і 2 заголовки), і пояснюють, чому. Тоді самостійно добирають і записують заголовки до тексту.

2. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (7, 8).

а) Спочатку учні доповнюють текст, тоді добирають до нього заголовки.

б) Учні добирають заголовки до тексту про захоплення. Тоді розповідають про свої захоплення.

VI. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, як треба виконати вправу 9 із робочого зошита. Звертає увагу дітей на те, що спочатку вони повинні знайти відповідну інформацію про

подорожник, а тоді написати невелику розповідь про цю рослину. І підібрати заголовок до створеного тексту.

VII. Підсумок уроку.

- Для чого до тексту добирають заголовок?
- Як підібрати заголовок до теми тексту?
- Що треба зробити, щоб підібрати заголовок до головної думки тексту?

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Докладний переказ тексту.

Мета уроку. Удосконалювати вміння переказувати прочитане близько до тексту, не опускаючи окремі деталі.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 4.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання вчителя.
  - Які види переказів ми писали в 3 класі?
  - Який переказ називається докладним?
2. Бесіда про берізки.
  - Хто з вас був у березовому гаю восени?
  - Як він виглядає?
  - Які почуття викликає споглядання такої краси?

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— На сьогоднішньому уроці ви будете писати докладний переказ тексту про берізки.

— Як ви вважаєте, для чого треба вміти переказувати докладно?

III. Робота над докладним переказом тексту.

1. Ознайомлення учнів з текстом «Як краса врятувала берізки», пояснення назви тексту.

2. Добір до тексту інших заголовків.
3. Відповіді на сформульовані в зошиті запитання за змістом тексту.
4. Мовна підготовка тексту.

Пояснення значень окремих висловів. Добір текстуальних синонімів до слова *берізка* з метою уникнення вживання в тексті тих самих слів.

5. Учні пригадують особливості тексту-розповіді, записують назви його основних частин.

6. Прослуховування тексту учнями, складання й запис плану.
7. Усний переказ тексту за складеним планом. Учні розказують, яку картину вони уявляють, прочитавши останнє речення тексту.
8. Орфографічна підготовка.

Учитель звертає увагу учнів на написання окремих слів і висловів: слова *лісоруби*, *білокорий*, *наймальовничіша* пишемо разом, а *яскраво-синє*— з дефісом.

9. Запис переказу тексту.
Учитель нагадує, що кожен пункт плану треба писати з абзацу.

IV. Запис переказу тексту.

V. Зачитування тексту кількома учнями.

Окремі учні зачитують тексти переказів, решта учнів з учителем слідкують за правильністю викладу матеріалу. Проводиться робота над допущеними помилками і недоліками.

VI. Підсумок уроку.

— Чого навчалися на уроці? (Вчилися писати докладний переказ, добирали заголовок до тексту, який найкраще відображає його зміст).

§ 4. Типи текстів

Тема уроку. Розпізнавання типів текстів.

Мета уроку. Закріпити в учнів уявлення про різні типи висловлювання залежно від поставленої мети. Формувати уявлення про відповідність заголовка типові тексту. Удосконалювати вміння визначати тему й мету в текстах різних типів. Формувати уміння встановлювати відповідність заголовка типові тексту, встановлювати тип тексту за поданим заголовком та творити текст за поданим заголовком. Розвивати мовленнєво-творчі здібності учнів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення правил.

— Як дібрати заголовок до теми висловлювання?

— Як дібрати заголовок, який буде відповідати головній думці тексту?

II. Актуалізація опорних знань учнів.

— Які типи текстів ви знаєте?

— Чим вони відрізняються?

III. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ви дізнаєтесь, за якими ознаками розрізняють типи текстів, повправляєтесь у їх розрізненні, вчитиметесь добирати заголовки до текстів різних типів, творити за заголовками відповідні типи текстів.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії.

Учні каліграфічно списують «*Типи текстів*». Учитель звертає увагу на поєднання букв: *те, ек, кс, ст, ів*.

2. Опрацювання правила (с. 10).

Учитель звертає увагу учнів на те, що творячи текст, автор ставить собі певну мету (розповісти про щось чи когось, описати когось чи щось, висловити якісь роздуми з приводу чогось). Залежно від поставленої мети ми говоримо по-різному: будуємо тексти різних типів.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні читають текст, з'ясовують його тему і встановлюють, що заголовок відповідає темі тексту. Тоді визначають, для чого, з якою метою автор написав текст: розповісти щось, описати чи висловити міркування. Мета цього тексту— описати осінній ліс. Отже, це текст-опис.

2. Виконання вправи 2.

Ця вправа передбачає закріпити в учнів таку характерну ознаку тексту як логічна послідовність. Учні встановлюють, що для того, аби ці речення вважалися текстом, їх треба розташувати у правильній послідовності. Тоді визначають мету

тексту — розповісти пригоду, яка трапилась із двома панями. Отже, це текст-розповідь.

3. Виконання вправи 3.

На матеріалі цієї вправи учні закріплюють знання про типи текстів. У поданому тексті доводиться думка про те, що квітка може спричинити сміх. Отже, це текст-міркування. Ця вправа призначена також для того, аби встановлювати відповідність заголовка типові тексту. Останній заголовок відповідає тексту-роздуму. Навіть не читаючи тексту, за цим заголовком зрозуміло, що в тексті буде доводитись якась думка.

4. Виконання вправи 4.

Ця вправа має на меті вчити учнів передбачати тип тексту за заголовком, а також передбачати зміст тексту певного типу відповідно до його заголовка і творити відповідний тип тексту.

5. Виконання вправи 5.

Виконання цієї вправи звертає увагу учнів на текст-есе. У цьому тексті є розмірковування авторки про осінь, отже, його можна назвати **есе**. Учні пробують продовжити думки авторки.

6. Виконання вправ із робочого зошита (вправи 10-15— за вибором учителя).

VI. Домашнє завдання.

Завершити виконання вправи 5 з підручника (скласти і записати есе про осінь).

VII. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали на уроці? Які типи текстів знаєте?
- З якою метою можуть створюватись тексти? Залежно від чого їх творять?
- Чи залежить заголовок від типу тексту?
- Що нового дізнались? Чого навчилися?
- Для чого це потрібно знати?

§ 5. Будова тексту. План

Тема уроку. Визначення структурних частин тексту.

Мета уроку. Закріпити знання учнів про будову тексту. Удосконалювати вміння визначати його структурні частини у текстах різних типів. Удосконалювати вміння визначати мету тексту, визначати його тип, добирати заголовок до тексту. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують створені ними тексти, решта учнів класу разом із учителем слідкують, чи ці тексти можна вважати есе.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми працюємо далі над темою «Текст». Зосередимо сьогодні свою увагу на будові тексту. Згадаємо, з яких частин текст складається, будемо визначати їх у текстах різних типів. А також закріпимо знання з попередніх тем.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.
  - З яких частин складається текст?
  - Яке призначення кожної з них?

2. Виконання вправи 1.
3. Хвилинка каліграфії.

Учні записують назви структурних частин тексту. Учитель звертає увагу на поєднання окремих літер.

IV. Закріплення знань про будову тексту.

1. Виконання вправи 2.

Учні визначають мету тексту і встановлюють його тип. Зазначають, що це текст-опис, бо в ньому описується повітря восени. Звертають увагу на зміст частин: в зачині подається загальне враження про предмет (повітря осіннього лісу), в основній частині— опис окремих ознак, а в кінцівці— підсумок з описаного. Учні записують текст, позначивши олівцем структурні частини. Добирають до тексту заголовок.

2. Виконання вправи 3.

У цій вправі учні звернуть увагу на специфіку будови тексту-міркування. Цей тип тексту також має тричастинну будову, але кожна частина тексту має особливість. Твердження— це думка, яку треба довести, в основній частині (доведенні) викладаються факти, а у висновку— оцінка сказаного. Учні констатують, що це текст-міркування. Основну частину тексту вони доповнюють відомими їм фактами про те, чому ліс треба оберігати.

3. Робота над прислів'ям (с.12)
4. Виконання вправи 4.

Учні визначають тип тексту, його частини. Констатують, що в зачині тексту-розповіді зазначається, про що йтиметься далі, в основній частині розкривається думка, висловлена в зачині, а в кінцівці підсумовується сказане.

5. Виконання вправ із робочого зошита (19-21).

V. Домашнє завдання.

1. Виконання вправи 5 (усно).

Учні встановлюють, що за поданим зачином можна скласти есе. Висловлюють свої розмірковування.

2. Вдома завершити виконання вправи 5 з підручника (скласти і записати есе про вибір професії).

VI. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Чи відрізняється будова різних типів текстів?
- Чи мають специфіку структурні частини текстів різних типів? Чим вони різняться?

Тема уроку. Складання плану тексту, створення тексту за планом

Мета уроку. Закріплювати уявлення про план тексту. Удосконалювати вміння складати план тексту, творити текст за планом. Удосконалювати вміння переказувати текст за поданим планом.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей.

— Що ви знаєте про будову тексту? Яке призначення структурних частин тексту?

2. Зачитування есе окремими учнями. Решта учнів з учителем звіряють, чи зачитані тексти відповідають вимогам.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

—Хто пригадає, що означає слово *план*, коли ми говоримо про план тексту? (Відповіді учнів).

— А для чого складають план тексту? (Відповіді дітей).

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують назву тексту (Навіщо верблюдові горб). Учителю звертає увагу на поєднання букв: *ві, що, ве, бл, юд, ов, ві, ор*.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми будемо вправлятися у складанні плану, творити за ним тексти, переказувати за планом, за поданим планом ділити текст на частини, редагувати план.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Опрацювання правила (с.13)

2. Виконання вправи 6.

Учні закріплюють свої знання про зв'язок абзацу і плану. У цьому тексті є три абзаци, які висвітлюють окремі думки, і є три пункти плану. Учні встановлюють, що зайвим є останній пункт плану. Решта пунктів плану розташовують у правильній послідовності.

3. Виконання вправи 7

Ця вправа, як і попередня, дає можливість учням закріпити свої знання й уміння про заголовок тексту. У вправі 6 за поданим заголовком учні передбачають зміст тексту, а у вправі 7 добирають заголовки до теми і головної думки тексту. За поданим у вправі планом учні ділять текст на частини. Учні дають відповіді на запитання, як би вони вчинили на місці дівчаток, переказують текст, змінивши його кінцівку.

4. Виконання вправи 8.

Учні шукають помилку у плані тексту (зайвим є пункт 3).

5. Виконання вправи 22 із робочого зошита. Ця вправа сприяє формуванню в учнів уміння складати план, стисло переказувати текст.

IV. Домашнє завдання.

Учитель може дати учням диференційоване завдання: вправу 9 з підручника — менш підготовленим учням, вправу 24 з робочого зошита— більше підготовленим учням.

V. Підсумок уроку.

— Що таке план тексту?

— Для чого потрібен план?

§ 6. Тексти різних стилів. Медіатексти

Тема уроку. Розрізнення текстів різних стилів.

Мета уроку. Розширити знання про стилі мовлення. Удосконалювати вміння розпізнавати за характерними ознаками тексти різних стилів. Розвивати вміння порівнювати тексти. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують диференційоване домашнє завдання.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.
  - Чи можна про одне і те ж сказати по-різному?
  - Від чого залежить, як людина буде висловлювати свою думку?
2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують словосполучення *стилі мовлення*. Учитель звертає увагу на поєднання букв *мо, ов, вл*.

III. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Ви вже дещо знаєте про тексти різних стилів. На сьогоднішньому уроці довідаєтесь про різновиди стилів, досліджуватимете, як можна визначати стилі текстів, будете створювати тексти різних стилів.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу.

Вправи 1-4 призначені для того, щоб учити дітей визначати стилі тексту, розрізняти тексти різних стилів: художнього, наукового, розмовного та ділового. Під керівництвом учителя учні зможуть визначити, для чого створено кожен із текстів і, користуючись схемою, що міститься на сторінці 17 підручника, вказати про це.

2. Висновок.

Учні роблять висновок, що залежно від мети мовлення і ситуації спілкування розрізняють висловлювання різних стилів: наукового, художнього, розмовного, ділового.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Хвилинка спілкування.

Це завдання передбачає, аби учні створили текст ділового стилю (інструкцію до гри).

2. Опрацювання змісту прислів'я про працю (с. 18 підручника)

3. Виконання вправи 5.

Ця вправа передбачає творення учнями висловлювань у розмовному стилі.

4. Виконання учнями вправ із робочого зошита:

а) вправа 16 сприяє закріпленню знань учнів про текст художнього стилю, умінь доповнювати його;

б) вправа 17 допомагає учням закріпити знання дітей про текст наукового стилю, умінь доповнювати його.

V. Домашнє завдання.

Учитель акцентує увагу учнів на тому, що треба створити текст художнього стилю (опис веселки).

VI. Підсумок уроку.

— Про тексти яких стилів ви дізналися?

— Залежно від чого ми їх творимо?

Тема уроку. Дослідження медіатекстів.

Мета уроку. Розширити знання учнів про різновиди медіа, удосконалювати вміння досліджувати медіапродукти, вміння ними користуватися. Розвивати зв'язне мовлення учнів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують створені ними описи веселки. Решта учнів з учителем слідкують за тим, чи дане висловлювання задовільняє усі вимоги до тексту такого типу і стилю.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

— Пригадайте, що таке медіа. А масмедіа? Для чого вони потрібні? Які різновиди медіа знаєте? Якими користуєтесь часто? (Відповіді учнів).

III. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми продовжимо знайомитись із різновидами медіатекстів, дещо більше дізнаємось про призначення засобів масової інформації, будемо досліджувати медіапродукти, ними користуватись.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 7.

— Чи любите ви читати? Що вам найбільше подобається із друкованих видань? Чи знаєте ви, що книги, газети, журнали— це теж медіапродукти? (Відповіді учнів). Потім учні дають відповіді на запитання, подані у вправі, розглядають фото представлених медіа.

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують слово *медіатексти*. Учитель звертає увагу на поєднання букв *ед, іа, те, кс*. Нагадує, що це слово пишеться разом.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 8 має на меті учити дітей досліджувати дитячі періодичні видання, зокрема, журнальні статті.

2. Вправа 6 спрямована на удосконалення вміння учнів досліджувати світлини.

3. Виконання вправ із робочого зошита допоможе учням у дослідженні таких продуктів медіа, як телепередачі (вправа 26).

VI. Домашнє завдання.

Учитель може дати учням диференційоване домашнє завдання: частині дітей рекомендує підібрати і дослідити світлини на тему «Мої улюблені розваги» (вправа 27 з робочого зошита), інші діти можуть принести і дослідити статтю з улюбленої газети чи журналу (вправа 9 з підручника).

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали? Що цікавого дізнались? Яке практичне значення має для вас вивчений матеріал?

Тема уроку. Творення медіатекстів.

Мета уроку. Удосконалювати вміння досліджувати медіатексти, вміння ними користуватися. Розвивати вміння творити медіапродукти. Розвивати зв'язне мовлення учнів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні представляють принесений ними матеріал, зачитують виконане завдання.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Які різновиди медіатекстів ви знаєте? Про які дізнались нещодавно? Для чого потрібні медіапродукти? Якими з них користуєтесь найчастіше? (Відповіді учнів).

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують слово *медіапродукти*. Учитель звертає увагу на поєднання букв *ро, од, кт*. Нагадує, що це слово пишеться разом.

III. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми продовжимо досліджувати медіапродукти, користуватись ними, а також будемо вчитися творити їх.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 10 має на меті удосконалювати вміння учнів досліджувати медіа, зокрема мультфільми. Учні працюють з матеріалами за QR кодом. Учитель наголошує, що мультсеріал «Книга-мандрівка. Україна» створено спеціально для дітей, щоб знайомити їх із досягненнями українців. Він заснований на реальних подіях, тому поданим матеріалам можна довіряти.

Учитель радить учням у вільний час переглянути інші серії цих пізнавальних мультфільмів про найкраще, що є в рідному краї. Якщо є час, то це можна зробити ще на сьогоднішньому уроці. Серії цих мультфільмів займають дуже мало часу, а користі від них дуже багато. Учитель може взяти за традицію: щодня (або раз у тиждень) на уроці української мови подивитись і обговорити з учнями одну серію цього пізнавального мультфільму.

2. Виконання вправи 11 має на меті закріплювати в учнів уміння працювати з такими медіапродуктами як книги. У тексті вправи учнів адресують до таких надійних джерел інформації, як книги «Ці дивовижні українці», «Це наше і це твоє» і «Книга-мандрівка. Україна». Це правдива, пізнавальна, дуже цікава і доступна інформація для дітей про відомих українців, їх досягнення. Учитель пропонує учням знайти інформацію про видатних українців не тільки з цих джерел, а й із інших надійних джерел цікавий пізнавальний матеріал, який можна було б помістити у класній чи шкільній стіннівці.

3. Виконання вправи 25 із робочого зошита сприятиме удосконаленню в учнів умінь працювати з такими медіапродуктами як телепередачі, сприятиме розвитку в них мистецьких здібностей, зокрема, учні побудуть у ролі сценариста/сценаристки (вправа 25).

VI. Домашнє завдання.

Учитель звертає увагу учнів на виконання вправи 12. Він наголошує на тому, що, на жаль, у засобах масової інформації не завжди подають правдиву, достовірну інформацію. Тому учні повинні вміти захистити себе, своїх однокласників, друзів, рідних від такого негативного впливу медіапродукції. З цієї метою пропонує їм виконати вправу 12 з підручника. Це завдання вони можуть виконати з допомогою дорослих. На основі підготовленого таким чином матеріалу учні можуть виготовити фотоколаж, книжечку чи зробити груповий проєкт, який може бути корисним не лише для учнів їхнього класу.

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали? Що цікавого дізнались? Яке практичне значення вивченого матеріалу?

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Текст-розповідь на основі власних спостережень за природою «Золота осінь».

Мета уроку. Закріпити знання про текст-розповідь. Удосконалювати вміння правильно, логічно, послідовно передавати наслідки спостережень. Удосконалювати вміння образно змальовувати осінню природу.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 11.

Хід уроку

I. Актуалізація чуттєвого досвіду учнів.

1. Відгадування загадки Лесі Вознюк.

В зеленім лісі побував
якийсь художник— і поволі
дерева перефарбував
у золотисто-жовтий колір.

— Ти хто такий?— я здивувавсь. —

Чому тебе не бачив досі?

— То придивися, — хтось озвався, —

І ти тоді побачиш...

Учні відгадують загадку про золоту осінь, пояснюють, які саме ознаки цієї пори підказали їм відгадку.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

— Ви вже здогадались, що сьогодні ми писатимемо твір про осінь: складатимемо твір-розповідь про золоту осінь, користуючись власними спостереженнями.

III. Творення тексту.

1. Робота над темою, метою твору.

— Прочитайте тему нашого твору. Чи можна з його назви взнати, який будемо писати текст: художній чи науковий? Доведіть свою думку. (Ми будемо розповідати про прекрасну пору року — золоту осінь. А це можна зробити лише за допомогою художніх засобів.)

2. Актуалізація учнівських спостережень.

Учні пригадують спостереження за зміною у природі восени. Працюючи в парах, учні почергово ставлять одне одному запитання про спостереження за осінньою природою, потім дають відповіді на запитання, подані в завданні 2. Далі учні розмірковують над тим, чому осінь називають золотою.

3. Мовна підготовка тексту.

Вдало дібрані учнями слова, словосполучення вчитель записує на дошці. З цією ж метою учні виконують завдання 4,5 з робочого зошита.

4. Складання плану.

Учні пригадують будову тексту-розповіді і з'ясовують, про що може йтися в кожній зі структурних частин тексту. Складають і записують план тексту.

5. Усна побудова тексту учнями, його редагування.

Учні визначають речення, яке доречно буде використати в зачині тексту (вправа 8). Усно будують текст за складеним планом.

6. Запис тексту в зошити, самоперевірка.

IV. Зачитування кращих творів, їх аналіз.

V. Підсумок уроку.

— Над чим працювали сьогодні? Який твір писали?

— Які з учнівських творів вам сподобались найбільше? Чим саме?

Тема уроку. Узагальнювальний урок із розділу «Текст».

Мета уроку. Узагальнити і систематизувати знання з теми. Удосконалювати вміння розрізняти текст за його основними ознаками. Закріпити вміння вста-

новлювати тип і стиль тексту. Удосконалювати вміння визначати структурні частини тексту, складати план тексту.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують підготовлений ними матеріал, що містить недостовірну інформацію, пояснюють, чому вони вважають, що ця інформація не є достовірною. Далі разом з учителем вирішують, як вони можуть використати цей матеріал: виготовити стіннівку чи книжечку тощо.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми пригадаємо вивчений матеріал з розділу «Текст», повправляємось у виконанні відповідних завдань. Хто нагадає нам, чому дуже важливим є матеріал з розділу «Текст», який ми вивчали?

III. Повторення основних правил.

1. Учитель може використати запитання, подані в рубриці «Що я знаю» на с. 22 підручника. У ході повторення відповідного теоретичного матеріалу варто розглядати узагальнювальні таблиці чи схеми, або творити їх разом із четвертокласниками. Таке відтворення матеріалу допоможе учням побачити вивчений матеріал у взаємозв'язках. Наприклад, до теми «Що таке текст» можна скласти з дітьми асоціативний куш, у центрі якого записане слово «Текст», а від нього відходять лінії з написами основних ознак тексту.

IV. Виконання тренувальних вправ.

Учитель може скористатися завданнями, пропонованими в рубриці «Що я вмію» на с.22 підручника. Удосконалювати вміння з теми можна на прикладі тексту «Та й поклала кладочку».

Окрім тих завдань, які пропонують автори підручника, учитель може запропонувати учням завдання для роботи із заголовком (наприклад: дібрати заголовки до тексту, які б відповідали темі тексту, його головній думці), для вдосконалення вмінь визначати засоби зв'язності тексту (наприклад: 1) виписати з тексту слова, які вживаються для уникнення повтору слова *мурашка*; 2) підібрати свої слова, які можна було б використати в тексті, щоб не повторювати його (*комашка, трудівниця* тощо)), для вдосконалення вмінь творити медіатексти (наприклад, з надійних джерел знайти достовірну інформацію, цікавий пізнавальний матеріал про мурашок, який можна було б помістити у класній чи шкільній стіннівці) та багато інших.

У ході повторення, закріплення виучуваного матеріалу вчитель приділяє більше уваги тому матеріалу, який потрібен саме учням його класу, виконує відповідні вправлення.

IV. Підсумок уроку.

— Який розділ повторювали? Що нове для себе взнали на сьогоднішньому уроці, а може і навчилися щось нове? Що найбільше запам'яталося? Як може знадобитись нам у житті опрацьований матеріал з розділу «Текст»?

Тема уроку. Контроль навчальних досягнень учнів з теми «Текст».

Мета уроку. Перевірити рівень засвоєння знань та сформованості відповідних умінь відповідних умінь з теми.

I варіант

1. **Продовж речення: Текст— це...**

А речення на певну тему

Б зв'язані за змістом речення

В слова і речення

2. **Випиши з тексту слова, які вживаються, щоб уникнути повтору слова** хохуля.

Хохуля— напівводяний звірок. Вона риє нірки з виходом у воду. Тваринка може швидко пересуватись по дну водойми. Живиться звірятко черв'яками, личинками, дрібними рибками. (З журналу).

3. **До поданого тексту доберіть і запишіть два заголовки: до теми і до головної думки.**

Ходила квочка з курчатками у дворі. Раптом як лине дощик. Квочка мерщій на землю присіла, пір'ячко розчепірила й заквактала. І всі курчата залізли до неї під крилечка. 93а Є. Чарушиним).

4. **Укажи тип тексту.**

Ясне сонце сипле на землю своє проміння. Швидко тане сніг. З горбків збігають дзвінки струмочки. Уже набухли на деревах бруньки. А на лісових галявинах з'явилися перші проліски.

А міркування

Б розповідь

В опис

5. **Продовж речення: Є такі типи текстів:**

А опис, розповідь, доказ

Б розповідь, опис, доведення

В розповідь, міркування, опис

6. **Склади і запиши план тексту із трьох пунктів.**

Засмутився їжачок: вовна в нього з голочок.

«В інших вовночка гладенька, пух чи пір'ячко легеньке.

А у мене скрізь голки,— хто погладить— кров з руки».

Тут із лісу вибіг вовк, їжачок мерщій в клубок.

Вовк і спереду, і ззаду... Врешті ткнув клубок з досади...

Поколовши губи й ніс, вовк завив та й геть у ліс.

Звеселився їжачок тим, що він із колючок. (Платон Воронько).

7. **Укажи стиль тексту.**

Після тривалої зими наближалась весна. Сніг танув на очах. Вулицями бігли маленькі струмочки. Горобці здіймали весняний гамір. А синички виспівували дзвінко на тонких гілочках дерев. Уся природа готувалася до зустрічі з весною.

А художній

Б діловий

В науковий

Г розмовний

II варіант

1. **Продовж речення: Текст— це...**

А набір речень

Б словосполучення і речення

В зв'язані за змістом речення

2. **Випиши з тексту слова, які вживаються, щоб уникнути повтору слів** Іван Пулюй.

Іван Пулюй— відомий учений. Народився він у містечку Гримайлові на Тернопільщині. Вчений удосконалював конструкцію телефонних станцій. Разом з

П. Кулішем та І. Нечуєм-Левицьким науковець переклав українською мовою Біблію. (З журналу).

3. До поданого тексту доберіть і запишіть два заголовки: до теми і до головної думки.

Років п'ятсот тому канарку завезли в Європу моряки. Чужинку добре зустріли, подбали про неї, і вона зробилась свійською пташкою. Улюбленою співункою стала. А назва її збереглася на честь Канарських островів.

4. Укажи тип тексту.

Чи ви знаєте, чому восени жовтіє листя на деревах? Звичайно, через сонечко. Воно втомилось, стало сонне, блякле, неяскраве, а дні сірі, мов дикі гуси, а дощик довгий, плюскає й плюскає. Ось такої пори дерева вмикаються, наче жовті люстри, і світять, світять замість сонця. Навіть опавши, листя лягає долі, мов кружало світла під лампою. (За Зіркою Мензатюк)

5. Продовж речення: Є такі стилі текстів:

А розмовний, художній, науковий, діловий

Б діловий, художній, науковий, зв'язний

В художній, діловий, розмовний, реалістичний

6. Склади і запиши план тексту із трьох пунктів.

Одного разу Син розсердився і згорячу сказав Матері образливе, грубе слово. Заплакала мати. Схаменувся син, жаль стало йому Матері. Ночей не спить — мучить його совість: адже він образив матір.

Йшли роки. Син-школяр став дорослою людиною. Настав час їхати йому в далекий край. Поклонився Син Матері низько до землі й говорить:

— Простіть мене, Мамо, за образливе слово.

— Прощаю,— сказала Мати й зітхнула.

— Забудьте, Мамо, що я сказав Вам образливе слово.

Задумалась Мати, геть посмутніла. На її очах з'явилися сльози. Каже вона синові:

— Хочу забути, Сину, а не можу. Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від слова заживає, проте глибокий слід зостається. (В. Сухомлинський).

7. Вкажи стиль тексту.

Музиці відводиться багато місця в нашому житті, але мало кому відомо, як вона діє на організм людини. Досліди показали, що темп музики впливає на діяльність серця, температуру шкіри. Доведено, що музика поліпшує пам'ять. Тому зараз музику використовують при лікуванні деяких захворювань. (Книга-календар «Дванадцять місяців»).

А художній

Б діловий

В науковий

Г розмовний

РЕЧЕННЯ

§ 7. Види речень за метою висловлення та інтонацією

Тема уроку. Розпізнавання та побудова речень, різних за метою висловлювання та інтонацією.

Мета уроку. Закріпити знання про розповідні, питальні та спонукальні речення, неокличні й окличні речення. Удосконалювати вміння розпізнавати й будувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми починаємо вивчати новий розділ, який називається «Речення». В цьому розділі будемо опрацьовувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією, вправлятимось у вживанні звертань, визначати головні і другорядні члени речення, а також дізнаємось про однорідні члени речення.

— На сьогоднішньому уроці пригадаємо, що ви знаєте про речення, будемо розпізнавати і будувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Пригадайте, що ви вже знаєте про речення. (Відповіді учнів). — Що виражає речення? Зі скількох слів може складатися речення? (Відповіді учнів). Чи може реченням бути одне слово?

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують словосполучення *види речень*. Учитель звертає увагу на поєднання букв *ид, ре, еч, че*.

IV. Закріплення знань про основні ознаки речення.

1. Робота з загадкою (вправа 1).

Учні вказують, що такі зміни в природі відбуваються восени, пояснюють свою думку. Решта учнів класу слухають відповідь і повинні порохувати, зі скількох речень складається висловлювання учня.

2. Учитель пропонує учням узяти участь у рольовій грі «Я— учитель / учителька»: пригадати і розказати, що називається реченням.

3. Виконання вправи 2.

Учні розглядають таблицю і роблять висновок, що за метою висловлювання речення бувають розповідні, питальні і спонукальні. І кожне з речень може бути окличним, якщо його вимовити з підсилювальною інтонацією. Учитель просить дітей пояснити розділові знаки в кінці згаданих речень. Потім діти наводять свої приклади різних видів речень, аргументують свою думку.

4. Виконання вправи 3.

Аналізуючи речення за метою висловлювання та інтонацією, учні роблять висновок, що в уривку із вірша відсутнє спонукальне речення. Складають таке речення зі словом *осінь*.

5. Виконання вправи 4 передбачає визначення учнями різних типів речень, постановки відповідних розділових знаків. Учні встановлюють, що за метою висловлювання третє і останнє речення є питальними, четверте— спонукальне, решта — розповідні. А за інтонацією окличними можуть бути 4 і 5 речення. Тоді учні записують текст, вставляючи потрібні розділові знаки, вправляються у виразному прочитанні тексту.

6. Опрацювання рубрики «Так говорять».

Учні повинні пояснити, як вони розуміють висловлювання, що жовтень «ви- ганяє птахів із гаю».

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 28-30):

а) учні виразно читають вірш про природу, поданий у вправі 28, розпізнають види речень (перше речення є окличним за інтонацією і розповідним за метою висловлювання), складають розповідне речення про природу;

б) завдання вправи 29 передбачає удосконалити текст, а також пропонує учням визначити, за що можна похвалити один одного, виконати це, використовуючи розповідні окличні речення. Учні записують, для чого треба хвалити людину;

в) у вправі подано питальні речення, на які учні повинні письмово відповісти, записати сердечні слова, які діти вживають під час спілкування, усно дібрати синоніми й антоніми до слова *грічні*.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює домашнє завдання і спосіб його виконання (вправа 5 з підручника). У ній передбачено скласти окличне і неокличне речення зі словом *жовтень*.

VI. Підсумок уроку.

— Що таке речення? Що воно виражає?

— Як класифікують речення за метою висловлювання?

— Якими речення бувають за інтонацією?

Тема уроку. Правильне відтворення інтонації речень.

Мета уроку. Удосконалювати в учнів уміння правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання та інтонацією. Вправляти учнів у застосуванні логічного наголосу.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують складені ними речення про жовтень. Учитель та решта учнів слідкують, чи правильно відтворена інтонація прочитаних речень відповідно до їх виду.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ви знаєте, що речення за метою висловлювання є розповідні, питальні і спонукальні, а за інтонацією кожне з них може бути окличним і неокличним. Дуже важливо у процесі спілкування вміти правильно відтворити інтонацію кожного речення, висловити думки і почуття за допомогою інтонації. Ви переконаєтесь у цьому на сьогоднішньому уроці. Ми будемо вчитися правильно інтонувати кожне речення, щоб правильно донести до слухача усе те, що в ньому сказано.

III. Вправи на закріплення виучуваного матеріалу.

1. Виконання вправи 6.

Учні вказують, що подане речення є розповідним. Будують за зразком питальні речення, які стосуються різних слів речення. Даючи відповіді на поставлені запитання, учні виділяють слова силою голосу, ознайомлюючись на практичному рівні з логічним наголосом.

2. Виконання вправи 7.

Ця вправа передбачає творення з поданих слів різних видів речень за метою висловлювання. Учні записують, правильну інтонують кожне речення відповідно

до мети. За поданими до вправи ілюстраціями можна запропонувати учням скласти різні види речень та інтонаційно правильно прочитати їх.

3. Виконання вправ із робочого зошита:

а) вправа 31 виконується аналогічно до вправи 6 підручника;

б) вправа 32 передбачає правильне інтонування кожного речення. Додатковим завданням є запис слів ввічливості;

в) у вправі 33 пропонується не лише навчитися виразно читати речення, а й розіграти казку.

IV. Домашнє завдання.

Учитель каже, що вдома діти повинні скласти розповідь про одну з подорожей своєї родини. Це може бути недалека подорож, але чимось приваблива, така, що припала до душі, запам'яталася. У своєму висловлюванні учні повинні використовувати різні види речень і навчитися правильно інтонувати їх для того, щоб передати свої емоції, почуття, правильно передати зміст свого висловлювання.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою продовжували працювати на сьогоднішньому уроці?— Для чого потрібно вміти правильно інтонувати речення?

— Що нового для себе взнали із цієї теми? Яку цікаву пізнавальну інформацію довідалися?

— Що вам важче вдавалося? А що не викликало труднощів?

§ 8. Звертання

Тема уроку. Розпізнавання, виокремлення і правильне вживання звертань.

Мета уроку: Закріпити уявлення про звертання, про спонукальні речення зі звертаннями. Удосконалювати вміння правильно вживати слова-звертання у усному і писемному мовленні.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують дібраний матеріал, дотримуючись потрібної інтонації.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто пригадає, що називається звертанням?

— Наведіть приклади звертань.

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують звертання, подані після назви параграфа. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв, правопис слів з великої літери, а також на форму звертань.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні на уроці ми будемо працювати зі звертаннями. Це потрібно нам для того, щоб ще краще навчитись їх вживати і в усному мовленні, і на письмі. Адже у своєму житті ми щоденно їх використовуємо. Але чи завжди правильно?

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Учитель пропонує учням узяти участь у рольовій грі «Я— учитель / учителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки.

2. Виконання вправи 1.

Учні шукають і випишують звертання разом із залежними словами. Учитель звертає увагу учнів на те, в яких реченнях за метою висловлювання вживається звертання, чим воно відокремлюється на письмі, а також на місце звертань у реченні.

3. Виконання вправи 2 допоможе учням закріпити знання про місце звертання в реченні і спосіб відокремлення на письмі. Учні пропонує пояснити, чому в цьому слові звуків більше, ніж букв, навести аналогічні приклади.

4. Виконання вправи 5 сприяє удосконаленню учнівських умінь правильно виділяти голосом звертання.

5. Виконання вправи 3 передбачає самостійне вживання учнями поданих звертань у складених ними реченнях. Учитель може наголосити на місце вживання і спосіб виокремлення звертань, звернути увагу учнів на те, що у завданні вимагається скласти речення різних видів.

6. Вправа 6 дещо складніша, бо вимагає від учнів самостійно вжити слова і словосполучення у формі звертання, із трьома з них скласти і записати речення. У цій же вправі подається зразок правильного звертання учнів до вчителів і пропонується завдання правильно звернутись до своїх учительок, учителів.

7. Вправа 4 вимагає творчого вирішення завдання, адже учні повинні створити і розіграти діалог уявної приємної зустрічі з приятелем (приятелькою). У розмові слід обов'язково вживати звертання. Учні разом з учителем контролюють це.

8. Виконання тренувальних вправ з робочого зошита (впр. 34, 35).

VI. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням завдання на вибір: 1 група— вправа 7 з підручника, 2 група— вправа 36 з робочого зошита.

VII. Підсумок уроку.

- Що таке звертання? У яких реченнях воно вживається?
- Як звертання виділяються на письмі? Де в реченні вони можуть стояти?
- Для чого нам потрібно знати цей матеріал?

§ 9. Головні і другорядні члени речення

Тема уроку. Розпізнавання головних і другорядних членів речення.

Мета уроку. Закріпити знання про головні і другорядні члени речення, удосконалювати вміння визначати їх у реченні, відповідно підкреслювати.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учитель здійснює перевірку виконаного учнями диференційованого завдання, залучає учнів до пояснення виконання, решта учнів слухають і контролюють.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.
  - Пригадайте, які слова називаються членами речення.
  - Які члени речення називають головними? Назвіть їх.
  - Які члени речення є другорядними?
  - Як підкреслюють головні і другорядні члени речення?

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують словосполучення *головні і другорядні члени речення*. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв: *ол, ов, вн, уг, ор, яд, ле, еч, че*.

III. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми пригадаємо все, що ви знаєте про члени речення, будемо їх розпізнавати в реченнях, складати з ними речення.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

На матеріалі цієї вправи учні пригадують все про основу речення: які члени речення є його основою, що вони означають, на які питання відповідають, визначають також другорядні члени речення, пригадують, що не всі слова є членами речення, визначають їх.

2. Вправа 2 сприяє закріпленню в учнів умінь визначати головні члени речення.

3. Вправа 3 дещо складніша. У ній передбачено визначити головні і другорядні члени в 1 і 2 реченнях вірша. А між членами першого речення пропонується встановити зв'язок за допомогою питань.

4. У вправі 4 треба пояснити зміст прислів'я і записати його з пам'яті.

Учитель може з дітьми пригадати ще якісь прислів'я про осінь, записати їх та підкреслити в них головні і другорядні члени.

5. Виконання вправи 5 допоможе закріпити в учнів уміння будувати речення за схемами. Учитель звертає увагу учнів на порядок розташування головних і другорядних членів у поданих схемах речень, їх кількість.

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (37, 38). Ці вправи виконуються аналогічно до тих, що діти виконували з підручника. Учителеві слід звернути особливу увагу на побудову звукових моделей пропонованих у вправі слів. Це завдання учні можуть виконати колективно, записуючи ще й на дошці.

V. Домашнє завдання.

Учитель радить учням переглянути вправу 39 з робочого зошита і сказати, чи все їм зрозуміло, бо цю вправу вони будуть самостійно виконувати вдома.

VI. Підсумок уроку.

— Які слова називаються членами речення?

— Що називається підметом? Який член речення називається присудком? Що таке основа речення?

— Які члени речення є головними? Які другорядними? Чому?

— На які запитання можуть відповідати другорядні члени речення?

Тема уроку. Встановлення зв'язку між членами речення.

Мета уроку. Закріпити поняття про головні і другорядні члени речення. Розвинути вміння встановлювати зв'язки між членами речення за допомогою запитань. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення теоретичних відомостей.

— Що таке речення? Що таке основа речення? Як її визначають? На що вказує підмет? На які питання відповідає? Як підкреслюють підмет у реченні? На що вказує присудок? На які питання відповідає? Як підкреслюють присудок

у реченні? Чому підмет і присудок вважають головними членами речення? Які члени речення є ще, крім головних? На які питання вони можуть відповідати?

2. Перевірка виконання вправи 39.

Аналізуючи складені учнями речення, четвертокласники ще раз переконуються, що головні члени можуть стояти в реченні і на початку, і в середині, і в кінці речення.

II. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо опрацьовувати тему «Головні і другорядні члени речення». На сьогоднішньому уроці ми будемо вдосконалювати вміння встановлювати зв'язок між словами у реченні за допомогою запитань.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 6.

Учні визначають основу речення, за допомогою запитань встановлюють зв'язок між членами речення. Звертають увагу на те, що між головними членами існує зв'язок двосторонній. А між іншими— лише односторонній. Питання ставлять від головного слова до залежного.

2. Робота із загадкою (вправа 7).

Учні вказують, що відгадкою буде слово *вітер*, пояснюють свої міркування. Каліграфічно записують це слово. Учитель звертає увагу на поєднання букв: *ві, іт, те, ер*.

За поданим у вправі зразком діти встановлюють між словами зв'язок у виділених сполученнях слів.

3. Хвилинка спілкування.

Учні пригадують послідовність встановлення зв'язку між членами речення (спочатку визначають головні члени речення, тоді групу підмета, групу присудка, а потім залежні слова від другорядних членів речення).

4. Виконуючи вправу 8, учні переписують речення, підкреслюють в ньому основу, другорядні члени речення. Тоді розглядають ще один спосіб передачі зв'язку між членами речення— за допомогою схеми. Після цього вони можуть показати зв'язок між членами цього речення і за допомогою запитань.

5. Вправа 9 передбачає самостійне накреслення учнями схеми речення, показу зв'язків між його членами. Учні орієнтуються на зразки попередніх вправ. Тут учитель обов'язково звертає увагу на те, щоб учні правильно визначили підмет (ніч, а не небо).

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 40, 41).

IV. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням завдання за вибором: частина дітей виконує вправу 10 з підручника, інші діти виконують вправу 42 з робочого зошита.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали сьогодні?

— За допомогою чого можна встановити зв'язок між членами речення?

— У якій послідовності встановлюємо цей зв'язок?

Тема уроку. Складання і поширення речень.

Мета уроку. Удосконалювати вміння складати речення, поширювати їх другорядними членами. Удосконалювати вміння встановлювати зв'язки між членами речення за допомогою запитань. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учитель здійснює перевірку виконаного учнями диференційованого завдання, залучає учнів до пояснення виконання. Решта учнів класу слухають і контролюють правильність виконання.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ми продовжуємо опрацьовувати тему «Головні і другорядні члени речення». Сьогодні ми будемо тренуватися у складанні й поширенні речень.

— Як ви думаєте, для чого треба вміти поширювати речення? (Відповіді учнів).

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії.

Учні записують запитання, подане у вправі 11. Учитель звертає увагу на поєднання букв: *чо, ог, еч, по, ош, юв, ва*.

2. Виконання вправи 11.

Учні читають просте речення, звертають увагу на те, як і за допомогою чого його поширили. Учитель пропонує порівняти поширене і непоширене речення і зробити висновок про те, в якому реченні думку виражено повніше, які слова допомогли це зробити.

3. Виконання вправи 12.

За аналогією до попередньої вправи учні поширюють подані речення. Учитель пропонує порівняти утворені варіанти і зробити відповідні висновки.

4. Вправа 13 передбачає скласти і записати речення за поданими схемами. Учитель пропонує порівняти подані схеми. Вони відрізняються тим, що в другій схемі є ще один другорядний член речення. Учні складають речення за першою схемою, а тоді поширюють так, як зображено на другій схемі. Оскільки це завдання творчого характеру, то вчитель може запропонувати учням ще більше поширити вихідне речення і тоді побудувати його схему. Усі учнівські варіанти співставляють, визначають, у якому реченні найповніше висловлена думка.

5. Виконання вправи 14 передбачає самостійне створення учнями поширеного речення про дерева восени. Складені учнями речення зачитуються, аналізуються.

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправи 43, 44 мають на меті удосконалювати вміння учнів установлювати зв'язки між членами речення, складати речення за схемою;

б) 1 і 2 завдання вправи 45 учитель може виконати з учнями в класі.

IV. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати завдання 3 із вправи 45 робочого зошита. За потреби пояснює виконання.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали сьогодні?

— Що вчилися робити? Для чого нам це потрібно?

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Складання коротких письмових повідомлень.

Мета уроку. Закріпити знання про ділові тексти. Навчати складати і письмово оформляти короткі письмові повідомлення. Удосконалювати практичні навички етики мовлення.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 18.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

— Чи отримували хто-небудь із вас повідомлення? Від кого? З якою метою вам його написали? А чи вмієте ви писати повідомлення?

— Сьогодні ви детально ознайомитесь із особливостями повідомлень, навчитеся їх складати й оформляти.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Учні добирають і записують спільнокореневі слова до слова *повідомлення*, позначають у них корінь, пояснюють, від якого слова воно походить (вправа 1).

2. Учні наводять приклади ситуацій, у яких треба було скористатися письмовими повідомленнями. Складають і записують речення зі сполучення слів *письмове повідомлення* (вправи 2, 3).

3. Учні дають письмові відповіді на запитання, подані у вправі 4.

III. Творення повідомлення.

1. Підготовча робота до написання повідомлення.

Учні пригадують будову письмового повідомлення, визначаючи послідовність розташування його частин, поданих у вправі 5 робочого зошита.

Далі учні практично засвоюють звертання: пригадують, як треба звертатися у письмовому повідомленні, записують, як звертатимуться до однокласника /однокласниці (вправа 6). Працюючи в парах, нагадують одне одному і записують, що треба обов'язково вказувати наприкінці письмового повідомлення (вправа 7)

2. Доповнення змісту письмового повідомлення (вправа 8).

3. Самостійне написання учнями письмових повідомлень комусь зі своїх друзів/подруг (вправа 9), членів своєї родини (вправа 10).

IV. Підсумок уроку.

— Які ділові тексти знаєте? Який писали сьогодні?

— Для чого це потрібно вміти?

— Які сучасні способи передавання письмових повідомлень знаєте?

§ 10. Однорідні члени речення.

Тема уроку. Визначення однорідних членів речення.

Мета уроку. Формувати поняття «однорідні члени речення», формувати вміння визначати в реченні та використовувати однорідні члени. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учитель здійснює перевірку виконаного учнями завдання, залучає учнів до пояснення виконання. Решта учнів класу слухають і контролюють правильність виконання.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Ви сьогодні дізнаєтесь про однорідні члени речення, будете визначати їх у реченні, використовувати. Чи знайомий вам термін «однорідний»? Наведіть приклади. (Відповіді учнів).

— Як ви думаєте, якими можуть бути однорідні члени речення, що це таке, на ваш погляд? Якими є ваші передбачення? (Відповіді учнів).

— Ми будемо сьогодні в ролі дослідників і самі зможемо визначити однорідні члени речення, зробимо висновок, які члени речення називають однорідними.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності (вправа 1).

Учні читають речення, визначають головні й другорядні члени. Далі відстежують у кожному реченні слова, які відповідають на те саме питання, установлюють, до якого слова в реченні вони відносяться, визначають, якими членами речення є ці слова. Таким чином учні з'ясовують основні граматичні ознаки однорідності і можуть самостійно зробити висновок, які члени речення називаються однорідними.

2. Опрацювання правила на с. 32.

3. Хвилинка каліграфії: *Однорідні члени речення*. (Учитель звертає увагу на орфограми).

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні записують речення, підкреслюють однорідні члени, доводять правильність своїх міркувань. Далі дають відповідь на запитання, якими ще за кольором можуть бути листочки, усно поширюючи це речення однорідними членами (наприклад, золоті, руді, багряні тощо).

2. Вправа 3 передбачає визначення і запис дітьми однорідних присудків. У цій вправі є також творче завдання: розказати про літо, використовуючи однорідні присудки. Учні діляться своїми спогадами, решта дітей з учителем слідкують, чи будуть вжиті дієслова, які виконуватимуть роль однорідних присудків.

3. Вправа 4 передбачає: 1) правильно утворити і записати речення з однорідними членами (вчитель зазначає, що можна змінювати форму поданих слів); 2) ознайомити учнів з відповідними підкресленнями членів речення.

4. Хвилинка спілкування.

Учні розповідають про дивовижні місця України, якими їм доводилося мандрувати, вживають у своєму мовленні однорідні члени речення. Учитель може показати відео про дендропарк «Софіївка».

4. Виконання вправи 47 з робочого зошита.

Учитель звертає увагу учнів на те, що слід підкреслити однорідні присудки. До того ж треба установити зв'язок між членами третього речення, в якому є однорідні члени. Допоможе подана у вправі схема.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює учням, як правильно виконати вправу 5 з підручника. Учні можуть скласти в класі кілька речень усно.

VI. Підсумок уроку.

— Яку тему сьогодні опрацьовували? Що нового дізнались?

— Які члени речення називають однорідними?

— Чи всі члени речення можуть бути однорідними?

Тема уроку. Поєднання однорідних членів речення.

Мета уроку. Ознайомити учнів з поєднанням однорідних членів за допомогою інтонації і сполучників, з розділовими знаками при однорідних членах речення. Закріплювати поняття «однорідні члени речення», удосконалювати вміння визначати в реченні та використовувати однорідні члени.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення правила (с. 32).
2. Перевірка виконання вправи 5.

Учні зачитують поширені ними речення, пояснюють якими членами речення є однорідні члени.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми продовжуємо вивчати нашу тему: дізнаємось про те, за допомогою чого поєднуються однорідні члени речення, які розділові знаки ставляться між ними. Це допоможе правильно оформляти свої усні і писемні висловлювання.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності (вправа 6).

Учні аналізують мовний матеріал, поданий у вправі, і роблять висновок, що однорідні члени речення поєднуються за допомогою інтонації, сполучників. Свої висновки діти звіряють із правилом (с. 34).

2. Вивчення правила (с.35).

Ще одне важливе правило учні повинні усвідомити: про розділові знаки, які ставляться між однорідними членами. Головне, на що треба звернути увагу дітей: якщо однорідні члени вимовляються з інтонацією протиставлення, то перед сполучниками ставлять кому завжди, а якщо з інтонацією перелічування, то тут є два варіанти— кому перед сполучниками не ставлять між двома однорідними членами, в інших випадках ставлять.

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії.

Учні записують речення з рубрики «Так говорять», подане на сторінці 34. Учителю звертає увагу на орфограми, на окремі поєднання літер. Учні прочитують вислів з перелічувальною інтонацією, пояснюють розділові знаки при однорідних членах.

2. Виконання вправи 7.

Учні переписують текст, підкреслюють однорідні члени, пояснюють, що в поданому тексті усі однорідні члени вимовляють з перелічувальною інтонацією, між ними ставляться або коми, або є сполучник *і*.

Друга частина вправи передбачає скласти речення з однорідними членами, які поєднуються за допомогою сполучників *а, але, проте*. Учителю запитує учнів, які розділові знаки в цих реченнях треба буде поставити.

3. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 49-51 за вибором учителя).

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, що частина вправи 8 виконується усно: учні повинні дати відповіді на подані у вправі запитання, вживаючи однорідні члени речення. Але записати треба лише відповіді на три запитання, пояснити розділові знаки.

VI. Підсумок уроку.

- Яку тему сьогодні опрацьовували?
- За допомогою чого поєднуються однорідні члени речення?
- Які розділові знаки ставлять, якщо однорідні члени вимовляють з інтонацією перелічування?
- Які розділові знаки ставлять, коли однорідні члени вимовляють з інтонацією протиставлення?

Тема уроку. Побудова речень із залежними словами при однорідних членах.

Мета. Формувати уявлення про залежні слова при однорідних членах речення. Формувати вміння використовувати залежні слова при однорідних членах речення. Удосконалювати вміння визначати і використовувати однорідні члени речення. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Повторення правила (с. 34, 35).

2. Перевірка виконання вправи 5.

Учні зачитують складені ними речення із однорідними членами, пояснюють, які розділові знаки вони поставили і чому.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Чи можуть бути залежні слова при однорідних членах речення? (Відповіді учнів). На сьогоднішньому уроці ми про це довідаємось.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Аналіз мовного матеріалу (вправа 9).

— Прочитайте речення. Які однорідні члени є в цьому реченні? (Айстри, гладіолуси, жоржини). Якими можуть бути айстри? (білі, жовті, червоні тощо). А гладіолуси? Жоржини? Поширте подане у вправі речення, вказавши, якими можуть бути згадані квіти. Чи можна вставлені вами слова назвати залежними від однорідних членів? Чому? Зробіть висновок про залежні слова при однорідних членах речення.

2. Опрацювання правила (с.36).

IV. Закріплення нового матеріалу.

1. Хвилинка каліграфії.

Учні записують таке словосполучення: *залежні слова при однорідних членах речення*. Учитель звертає увагу на окремі поєднання літер.

2. Виконання вправи 10 (під керівництвом учителя).

Учитель звертає увагу учнів на те, що в першій схемі однорідними мають бути підмети. У другому реченні однорідними мають бути присудки, у третьому— підмети.

Учні можуть скласти такі, наприклад, речення: 1. Руденьке кошеня, сіреньке песеня граються м'ячем. 2. Мама обіймає, цілує дитину.

(Якщо поширити залежними словами, то можна скласти таке, наприклад, речення: Мама лагідно обіймає, ніжно цілує дитину). 3. У саду дозрівають яблука, груші, сливи. (Поширити можна так: У саду дозрівають червонобокі яблука, жовтуваті груші, синьоокі сливи).

3. Виконання вправи 11.

Це завдання підвищеної складності. Учитель може дати виконати його самостійно учням з сильним рівнем підготовки. Або виконувати колективно у класі.

4. Хвилинка спілкування.

Учні будують діалог. Учитель дає настанову використовувати однорідні члени речення.

5. Виконання вправи 12.

За поданими світлинами учні складають розповіді про захоплення дітей. Учитель нагадує, що учні повинні використовувати однорідні члени речення. Учні

можуть розповісти також про інші цікаві захоплення дітей, про власне захоплення.

6. Виконання вправи 53 із робочого зошита (колективно). Учні вказують, що відгадкою є слово *компас*, доводять свою думку. Далі пояснюють, що однорідні члени вимовляються з перелічувальною інтонацією, між ними ставимо коми.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює, як виконати вправу 54 з робочого зошита.

VI. Підсумок уроку.

— Яку тему сьогодні опрацьовували?

— Чи можуть однорідні члени речення мати при собі залежні слова?

Тема уроку. Узагальнювальний урок із розділу «Речення».

Мета уроку. Узагальнити і систематизувати знання з теми. Удосконалювати вміння розпізнавати й будувати різні види речень, правильно вживати звертання, визначати члени речення, установлювати зв'язки між членами речення, визначати та використовувати однорідні члени речення і поєднувати їх між собою.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують речення, вказують однорідні члени, пояснюють вживання розділових знаків.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми пригадаємо вивчений матеріал з розділу «Речення», будемо виконувати ряд завдань, які допоможуть закріпити відповідні вміння з теми. Як ви думаєте, чому важливим є матеріал з розділу «Речення»? Чим він є корисним для нас?

III. Повторення основних правил.

1. Учитель може скористатись запитаннями, поданими в рубриці «Що я знаю» (с. 38 підручника). Пригадуючи з учнями відповідний теоретичний матеріал, варто розглядати готові (с. 24 підручника), або творити з учнями узагальнювальні таблиці(схеми) до тем чи цілого розділу. Це сприятиме формуванню в учнів цілісного бачення вивченого матеріалу у його взаємозв'язках. Наприклад, до теми звертання можна скласти схему, на якій показати місце звертання у реченні (на початку, в середині, в кінці речення) та розділові знаки при звертаннях.

IV. Виконання тренувальних вправ.

1. Виконання вправи 52 з робочого зошита.

На матеріалі цієї вправи учитель зможе повторити з учнями теорію про види речень, а також удосконалити вміння використовувати однорідні члени речення.

2. Виконання завдань, пропонуєних у рубриці «Що я вмію» на с.38 підручника.

Виконуючи розбір поданого речення за зразком, учні матимуть змогу повторити теоретичний матеріал про головні і другорядні члени речення, усталення зв'язку між ними; про звертання. Учні звертають увагу, що в цьому реченні звертання немає. Учитель може запропонувати учням перебудувати речення так, щоб воно містило звертання. Можна також запропонувати учням доповнити це речення однорідними членами, а також залежними від них словами, пояснити вживання розділових знаків.

У ході повторення, закріплення, узагальнення вивченого матеріалу вчитель більше уваги приділяє тому матеріалу, який потрібен учням його класу, виконує відповідні вправлення.

IV. Підсумок уроку.

- Який розділ повторювали?
- Що найбільше запам'яталось?
- Що найлегше було виконувати? Що вдавалося важче?
- Що нового для себе ви дізнались чи навчилися саме на сьогоднішньому уроці?
- Як може знадобитись вам у житті опрацьований матеріал з розділу «Речення»?

Тема уроку. Контроль навчальних досягнень учнів з теми «Речення».

Мета уроку. Перевірити рівень засвоєння знань та відповідних умінь з теми.

I варіант	II варіант
1.Доповни запис. В усному мовленні звертання відокремлюють (чим?) _____.	1.Доповни запис. На письмі звертання відокремлюють (чим?) _____.
2.Вкажи правильну відповідь. Однорідні члени речення до того самого слова: а) відносяться; б) не відносяться.	2.Вкажи правильну відповідь. Однорідні члени речення на те саме питання: а) відповідають; б) не відповідають.
3.Вкажи правильну відповідь. Якщо однорідні члени речення вимовляються з перелічувальною інформацією, то між ними кому: а) ставлять; б) не ставлять.	3.Вкажи правильну відповідь Між двома однорідними членами перед сполучниками <i>і, й, та</i> кому: а) ставлять; б) не ставлять.
4.Склади і запиши питальне речення зі словом <i>мова</i> .	4.Склади і запиши окличне речення зі словом <i>Батьківщина</i> .
5.Подані слова і словосполучення запиши у формі звертання. <i>Подруга, край, Галина Іванівна.</i> З одним звертанням (на вибір)клади і запиши речення.	5.Подані слова і словосполучення запиши у формі звертання. <i>Друг, земля, Сергій Богданович.</i> З одним звертанням (на вибір)клади і запиши речення.
6. Склади і запиши два речення зі словом <i>школа</i> так, щоб в одному реченні це слово було підметом, а в другому— другорядним членом речення. Слово <i>школа</i> можна змінювати.	6. Склади і запиши два речення зі словом <i>учень</i> так, щоб в одному реченні це слово було підметом, а в другому— другорядним членом речення. Слово <i>учень</i> можна змінювати.
7.Накресли схему поданого нижче речення. Покажи зв'язки між його членами. <i>З моря повівав легенький вітерець.</i>	7.Накресли схему поданого нижче речення. Покажи зв'язки між його членами. <i>З неба всміхається привітне сонечко.</i>
8.Поширте речення словами, залежними від однорідних членів речення. <i>Дідусь ще посадив яблуні і груші.</i>	8.Поширте речення словами, залежними від однорідних членів речення. <i>Вітер зриває листя з беріз і кленів.</i>
9. Про <i>осінь</i> клади і запиши речення з однорідними членами, які поєднуються за допомогою інтонації перелічування.	9. Про <i>осінь</i> клади і запиши речення з однорідними членами, які поєднуються за допомогою інтонації протиставлення.

СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

§ 11. Багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів.

Тема уроку. Розпізнавання багатозначних слів, використання їх у мовленні.

Мета уроку. Закріпити знання про багатозначні слова. Удосконалювати вміння правильно вживати ці слова у мовленні. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми розпочинаємо вивчати ще один важливий розділ «Слово. Значення слова». Чому важливий? Тому, що слова у мові називають навколишні предмети, їхні ознаки, дії. І дуже важливо знати, **що саме** те чи інше слово означає.

— Розгляньте сторінку, якою розпочинається новий розділ. (Учні розгортають підручник на с. 39 і знайомляться з матеріалом, який вони будуть опрацьовувати).

— Темою нашого сьогоднішнього уроку будуть слова багатозначні. Ви дещо вже знаєте про них.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

— Ви, напевно, пригадуєте, що слова можуть бути однозначними і багатозначними. Які слова називають однозначними? А багатозначними? Як ви вважаєте, чи важливим є розрізняти слова однозначні і багатозначні? Чому?

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні відгадують загадки, пояснюють відгадки. Учитель запитує учнів, чи слово *ручка* є багатозначним. Чому вони так вважають, які значення цього слова їм відомі. Учитель пропонує виконати творче завдання: скласти речення зі словом *ручка* в різних значеннях.

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують прислів'я з рубрики «Так говорять». Учитель звертає увагу на поєднання букв: *од, ол, ва, об, бр, дв, ві*.

3. Виконання вправи 2.

Учні пояснюють значення слова *голова* в наведеному прислів'ї (як орган мислення). Тоді пояснюють ті значення слова *голова*, які їм відомі. Можна скористатися словником чи заглянути в Інтернет. Найчастіше це слово вживається у значенні частини тіла, а ще — особа, яка керує зборами, авторитетна особа, керівник установи, перші ряди (загону, колони), продукт харчування у вигляді кулі та інше.

Учитель пропонує учням скласти і записати речення зі словом *голова* у будь-якому із цих значень.

4. Вправу 3 учні виконують колективно (або в групах). За тлумачним словником шукають різні значення поданих слів, складають з ними словосполучення. Обов'язково тоді зачитують і звіряють колективно правильність виконання.

5. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр.55-57 за вибором учителя).

IV. Домашнє завдання.

Учитель пояснює дітям, що вправа 4 виконується за аналогією до того, як вони виконували вправу 3. Нагадує, що можна заглянути до тлумачного словника, де чітко зазначено скільки значень має кожне слово.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали сьогодні?

— Про які слова йшла мова? Скільки значень вони можуть мати? Наведіть приклади таких слів.

Тема уроку. Розпізнавання і вживання слів з прямим і переносним значенням.

Мета уроку. Закріпити поняття про пряме і переносне значення слів. Удосконалювати вміння визначати значення слова в контексті, правильно вживати слова в переносному значенні. Розвивати мовне чуття.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують складені ними сполучення слів, пояснюють у яких значеннях ужито багатозначні слова.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми поговоримо про ще одну цікаву властивість слів: вони можуть вживатись як прямому, так і в переносному значенні. Це дозволяє образно висловлювати думки, збагачує наше мовлення.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Як розрізнити слова з прямим і переносним значенням? Пригадайте, коли ми кажемо, що слово вжите у прямому значенні? (Якщо слово є природною назвою предмета). А в переносному? (Якщо значення слова переносять на інші предмети чи явища за подібністю). Наведіть приклади.

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують приклади наведених слів у прямому й переносному значенні. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Учні виконують завдання з рубрики «Я— дослідник/дослідниця». Вони порівнюють значення вжитих у стовпчиках слів і роблять висновок, що в першому стовпчику слова вжито так, як буває насправді, тобто у прямому значенні, а в другому— в переносному, бо так не буває насправді. Властивості, ознаки предметів і явищ, про які говориться в першому стовпчику, перенесено на слова другого стовпчика за їх подібністю.

2. Виконання вправи 5.

Це вправа розпізнавального характеру. Учні повинні віднайти слова, вжиті в переносному значенні, пояснити свій вибір.

3. Виконання вправи 6.

Ця вправа конструктивного характеру. Вона передбачає творення сполучень слів. Учні випишують лише ті, в яких слова вжито у прямому значенні. Ця вправа виконується в парі. Учні здійснюють взаємоперевірку.

4. Вправа 7 є завданням підвищеної складності. Учитель може об'єднати учнів у групи, в кожній з яких є діти, які мають яскраво виражені творчі здібності. Запропонувати групам творити казку разом. Необхідною умовою є вживання слів у переносному значенні. Якраз на матеріалі цього завдання учні побачать,

наскільки слова з переносним значення допомагають увиразнити, збагатити наше мовлення.

5. Виконання тренувальних завдань із робочого зошита:

а) вправа 58 передбачає диференціацію слів, ужитих у прямому й переносному значеннях. Учні пояснюють, що в третьому рядку (В) обидва слова вжито у прямому значенні. Складають і записують із ними речення. А слова з переносним значенням учні записують у зошит;

б) у вправі 59 учні пояснюють зміст прислів'їв і значення вжитих у них слів із переносним значенням;

в) у вправі 60 є кілька завдань. Учні встановлюють, що у другому реченні (Б) слово вжите у прямому значенні, випишують це речення, підкреслюють головні члени (вівчар жене). З поданими у вправі дієсловами учні складають речення так, щоб дієслова були вжиті у прямому значенні. Зачитують, учитель з учнями звіряють.

IV. Домашнє завдання.

Учитель пояснює дітям, виконання вправи 8. Учні можуть усно в класі скласти два таких речення.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали сьогодні?

— Як можна розрізнити слова з прямим і переносним значенням?

— Наведіть приклади таких слів.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Складання зв'язних висловлювань.

Мета уроку. Удосконалювати вміння творити зв'язні висловлювання.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 24.

Хід уроку

I. Актуалізація чуттєвого досвіду.

1. Інтерактивна технологія «Асоціативний куц»

— Скажіть, що постає в вашій уяві, коли ви чуєте слово *Україна*? Які слова, які думки зринають в голові?. (Учитель виконує вправу «Асоціативний куц»: малює по центру дошки овал, записує в ньому слово «Україна», а від нього малює лінії-промінчики, на яких записує слова, які в дітей асоціюються зі словом *Україна*.)

— Які вірші про Україну вам пригадуються? Зачитайте.

— Що є символами нашої держави?

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

— Сьогодні ми з вами будемо творити зв'язні висловлювання про рідний край, нашу Батьківщину, нашу прекрасну Україну.

III. Підготовча робота до творення зв'язних висловлювань.

1. Виконання вправи 1.

Учні відгадують загадку-акровірш, записують відгадку— слово *Україна*. Потім творять і записують кілька зв'язаних між собою речень про природу рідного краю.

2. Виконання вправи 3.

Учні добирають і записують слова і словосполучення, синонімічні до слова *Україна*.

3. Виконання вправи 5.

Учні добирають і записують прикметники до іменника Україна.

IV. Творення зв'язних висловлювань.

1. Виконання вправи 2.

Учні відшуковують Україну на карті світу, доводять, що Україна є європейською державою. Записують про це кілька речень.

2. Виконання вправи 4.

Виконуючи це завдання, учні мають змогу закріпити свої знання про те, що Батьківщина починається з куточка рідної землі, де народилася дитина. Про свою маленьку батьківщину, куточок рідної землі вони складають і записують зв'язані за змістом речення.

3. Виконання вправи 6.

Працюючи в парах, учні спочатку усно складають, а тоді записують кілька зв'язаних за змістом речень про любов до рідного краю.

4. Виконання вправи 8.

Учні пояснюють рядки з вірша В. Симоненка, складають і записують кілька речень зі спорідненими словами до слова *батько*.

5. Виконання вправ 7, 9, 10.

Ці вправи призначені для того, щоб учні задумались, якою вони хочуть бачити свою державу, що вони можуть зробити для своєї рідної землі вже зараз.

V. Підсумок уроку.

— Чому для кожної людини такою дорогою є рідна сторона?

— Чому не можна вибирати Батьківщину?

— Які синонімічні слова і словосполучення до слова Україна ви запам'ятали?

— Які прислів'я про Україну знаєте?

§ 12. Синоніми

Тема уроку. Розпізнавання синонімів, уживання їх у мовленні.

Мета уроку. Розширити знання учнів про близькі за значенням слова. Удосконалювати вміння використовувати синоніми у мовленні. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні класу зачитують складені ними речення із словом *добрий*, ужитим у прямому й переносному значеннях. Інші учні класу разом із учителем перевіряють правильність виконаного завдання.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Відповіді на запитання.

— Чи пам'ятаєте ви, які слова називаються синонімами? (Слова, які звучать по-різному, але мають близьке чи однакове значення).

— Для чого потрібні слова з однаковим значенням? (Відповіді учнів).

2. Хвилинка каліграфії.

Учитель пропонує дітям дібрати і записати синоніми до слова *сміливий*, записує на дошці дібрані учнями слова (наприклад, хоробрий, відважний, безстрашний, відчайдушний, рішучий, небоязкий), пояснює поєднання окремих літер.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомленні теми, мети уроку.

— Сьогодні ми розширимо свої знання про синоніми, будемо визначати їх, добирати, складати з ними речення і тексти. Для чого це потрібно? Чим більше таких слів знає людина, тим багатшим стає її мовлення.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні пояснюють, що авторка вживає синоніми, щоб образно змалювати явище, уникнути недоречних повторів. Учні добирають синоніми до слова *дощ*, користуючись доступними їм засобами. Можна записати такі: *дощовиця, злива, хлющ, мжичка, проливень, хляпавка*. Значення незрозумілих слів учня з'ясовують за словником.

Після виконання цього завдання учитель може прочитати учням повністю вірш «Дощ» Надії Красоткіної, у якому вжито багато синонімів до цього слова.

2. Виконання вправи 2.

Граючись у гру «Вилучте зайве слово», діти пояснюють, що у 1 стовпчику зайвим є слово *дзвін*, у 2— *відвага*, а у 3— *сумувати*. Пояснюють, чому вони так вважають. Тоді складають речення з якоюсь групою синонімів.

3. Виконання вправи 3.

Ця вправа вимагає вибрати найточніший із синонімів, поданих у дужках. Учні мали б вибрати такі слова: *виходиш, бачиш, злітає, доріжки*. Потім пояснити свій вибір.

4. Виконання вправи 4.

Ця вправа 4 передбачає групування близьких за значенням слів: 1) сум, жаура, смуток; 2) засмучений, зажурений, сумний; 3) тужити, сумувати, журитися.

5. Хвилинка спілкування.

Учні можуть використати синоніми до слів *собака, граємось, чудовий* тощо.

6. Вправа 5 дещо складніша, бо передбачає самостійний добір учнями синонімів до поданих слів.

7. Вправа 6 має на меті показати учням, що місце синоніма в синонімічному ряду часто визначається його багатозначністю. Так, залежно від лексичного значення слово може бути членом різних синонімічних рядів, як-от слово *гострий*, подане у вправі 6.

8. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 61-63 за вибором).

IV. Домашнє завдання.

Учитель пропонує розглянути вправу 9, звертає увагу учнів на те, що в складеному ними тексті повинні бути синоніми, подані в довідці.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Що нового дізнались?

— Для чого це потрібно знати?

§ 13. Антоніми

Тема уроку. Розпізнавання антонімів, уживання їх у мовленні.

Мета уроку. Розширити знання учнів про протилежні за значенням слова. Удосконалювати вміння використовувати антоніми у мовленні. Розвивати зв'язне мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують складені ними розповіді, решта дітей з учителем контролюють вживання синонімів. Учитель запитує учнів, які з поданих слів є синонімами лише в даному тексті (маля, бідолаха).

II. Актуалізація опорних знань.

1. Відповіді на запитання.

— Хто пам'ятає, які слова називаються синонімами? (Слова, які мають протилежне значення).

— Для чого потрібні слова з протилежним значенням? (Відповіді учнів).

2. Хвилинка каліграфії.

Учитель пропонує дітям дібрати і записати антоніми до слова *сміливий*, записує на дошці дібрані учнями слова (наприклад, боязкий, несміливий), пояснює поєднання окремих літер.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомленні теми, мети уроку.

— Сьогодні ми розширимо свої знання про антоніми, будемо, добирати їх, складати з ними речення і тексти. Для чого це потрібно? Ви вже знаєте, чим більше слів знає людина, тим багатшим стає її мовлення, тим краще, точніше вона зможе висловити свою думку.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні випишують такі пари антонімів: тепло— холод, розширюється— стискається, влітку— взимку, довгі— короткі. Пояснюють, чому вони так вважають.

2. Виконання вправи 2.

Учні поєднують частини прислів'їв, пояснюють їх значення. Підкреслюють пари антонімів: тяжко— легко, заробити— розгубити, початок— кінець, праця— безділля, радість— смуток, влітку— взимку, ледарює— голодує. Учитель запитує учнів, які з поданих слів є антонімами тільки в даній ситуації (заробити— розгубити, ледарює— голодує).

Учитель пропонує учням назвати прислів'я з антонімами, які їм відомі. Можна організувати змагання, або провести гру на цьому матеріалі.

3. Виконання вправи 3.

Учні відгадують загадку і доводять, чому відгадкою є слово *місяць*, називають пари антонімів. Учитель пропонує учням завдання на вибір: 1 групі— скласти загадку з антонімами, 2 групі— пригадати, які загадки з антонімами вони знають.

4. Робота з рубрикою «Пограйтесь у гру».

Учні вилучають «зайві» слова: *сидіти, добре, великий, дружба*. Пояснюють, чому ці слова є «зайвими» у парах антонімів.

5. Виконання вправи 5.

Учитель акцентує увагу учнів на тому, що антоніми можуть бути спільнокореневими (*друг— недруг*) і різнокореневими (*друг— ворог*). Саме так діти повинні дібрати антоніми у поданій вправі (*світло— тьма, відвести— привести*).

6. Вправа 6 є цікавим творчим завданням. Учитель орієнтує учнів на творення невеличкої казки про двох протилежних персонажів, наприклад (Знайко— Незнайко, Мовчун— Говорун, Лінівий— Працьовитий тощо).

7. Вправа 7 передбачає удосконалення умінь учнів добирати і синоніми, і антоніми до поданих слів.

8. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 67, 68):

а) Учні пояснюють, чому відгадкою є слово *плач*. З поданими у вправі іменниками-антонімами учні складають і записують речення, підкоєслюють в ньому основу. Учні висловлюють міркування, чому сміятися краще, ніж плакати, вживають відповідні антоніми;

б) до поданих дієслів учні добирають антоніми, а до слова *веселитися*— ще й синонім (*розважатися, забавлятися, звеселятися* тощо). Складають і записують з дібраним синонімом речення.

IV. Домашнє завдання.

Учитель каже виконати вдома вправу 69 з робочого зошита. Пояснює, що ця вправа виконується за аналогією до вправи 2 підручника.

V. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Що нового дізнались? Для чого це потрібно знати?

§ 14. Фразеологізми

Тема уроку. Розпізнавання фразеологізмів, уживання їх у мовленні.

Мета уроку. Формувати поняття « фразеологізми». Формувати вміння визначати та використовувати фразеологізми у мовленні, користуватись фразеологічним словником.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують складені ними прислів'я та підкреслені антоніми, складені речення і словосполучення з антонімами. Решта дітей з учителем контролюють вживання антонімів.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати розділ «Слово. Значення слова». Сьогодні ми поговоримо про стійкі сполучення слів. Їх вивчення допоможе більш точно і лаконічно, експресивно і образно висловлювати власні думки, збагачуватиме наше мовлення.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

Учитель пропонує прочитати сполучення слів, записані зліва, і окремі слова, записані справа. Запитає учнів, чи однакове в них значення? Чи можна вважати їх синонімічними? (Учні ствердно відповідають).

2. Опрацювання правила (с.46).

Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя / учительки.

3. Каліграфічна хвилинка: *Фразеологізми*.

Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв: *фр, ра, аз, зе, ео,, ог, із*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні працюють у парах, встановлюють відповідність між фразеологізмами та поданими значеннями. Учитель запитує, де і коли краще застосовувати фразеологізми, з якою метою. Діти міркують над поданим у підручнику запитанням: «Для чого люди придумують фразеологізми?»

2. Виконання вправи 2.

Учні виписують лише фразеологізми (1, 3, 6, 8). Учитель звертає увагу учнів на те, що якщо вони не знають значення якогось із фразеологізмів, то можуть звернутися до фразеологічного словника. Учні під його керівництвом пробують це робити.

3. Вправа 3 призначена для визначення стилістичної ролі фразеологізмів. Замість виділених слів учні повинні використати з довідки доречний фразеологізм, пояснити доцільність його вживання.

4. Організація ігрової діяльності на уроці.

Учитель пропонує учням погратись у гру «Вилучте «зайвий» вислів. Учні пояснюють, що зайвим у 1 стовпчику є вислів *обвести навколо пальця*, а в другому— вислів *ламати голову*. Синонімом до першої групи слів діти можуть назвати слово *мовчати*, а до другої— *говорити*.

5. Вправа 5 є складною, бо для її виконання треба спочатку усно синоніми дібрати до фразеологізмів, а тоді вже протилежні слова до них слова.

6. Виконання тренувальних вправ з робочого зошита (впр. 64-66 за вибором). Ці вправи виконуються за аналогією до вправи 1 з підручника.

V. Домашнє завдання.

Учитель пояснює учням виконання вправи 6 з підручника. Ця вправа творчого характеру: треба намалювати чи описати подані у вправі фразеологізми так, щоб можна було їх розпізнати. Зразок такого виконання учні мають на прикладі малюнка до фразеологізма «Два чоботи пара».

VI. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Що називають фразеологізмами?
- Для чого люди придумують фразеологізми?
- Наведіть приклади фразеологізмів.

§ 15. Застарілі слова. Нові слова

Тема уроку. Розпізнавання застарілих слів.

Мета уроку. Формувати уявлення про «застарілі слова». Формувати вміння визначати їх, тлумачити значення застарілих слів. Удосконалювати вміння користуватись тлумачним словником.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні демонструють виконані малюнки до сталих зворотів (або зачитують, як їм уявляється), а решта учнів класу повинні впізнати, до якого саме фразеологізму його намальовано.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати розділ «Слово. Значення слова». Сьогодні ми поговоримо про застарілі слова.

— Як ви думаєте, чи можуть слова старіти? Чому?

— Де знайти значення таких слів?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

Учні читають текст, шукають незрозумілі слова, у тлумачному словнику з'ясовують їхнє значення. Учитель запитує учнів, чому, на їх погляд, ці слова вони не розуміють, чому не знають значень цих слів. (Відповіді учнів).

2. Опрацювання правила.

Було б добре, якби дехто з учнів назвав кілька застарілих слів, які їм відомі, сказали, звідки вони ці слова знають. (Читали у відповідних книгах, розповідали старші члени сім'ї тощо).

3. Каліграфічна хвилинка: *Застарілі слова*.

Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв: *За, ас, та, іл*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 2.

Учні відгадують загадку про застарілі слова, пояснюють відгадку, а також значення слів *старожили, давнина*.

2. Вправа 3 призначена для розрізнення застарілих слів. Учні випишують їх, пояснюють, чому вважають застарілими, шукають тлумачення у словнику.

3. Вправа 4 передбачає пояснення прислів'їв, тлумачення значень підкреслених застарілих слів за допомогою словника. Учні впізнають литаври на малюнку, встановлюють відповідність малюнка і прислів'я до нього.

4. Вправа 5 передбачає знаходження учнями сучасного відповідника до поданих у вправі застарілих слів. За потреби учні користуються словником.

5. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита.

Виконуючи вправи 70, 71, учні матимуть змогу ознайомитись із застарілими словами— назвами професій та утвореними від них назвами прізвищ.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням диференційоване завдання: 1 група— виконання вправи 6 з підручника, 2 група— вправи 72 із робочого зошита.

VI. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Які слова називають застарілими?
- Чому деякі слова старіють?
- Наведіть приклади застарілих слів.

Тема уроку. Розпізнавання нових слів.

Мета уроку. Формувати уявлення про «нові слова». Формувати вміння визначати їх, тлумачити їхнє значення. Удосконалювати вміння користуватись тлумачним словником.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Представники з обидвох груп зачитують виконані завдання, решта учнів класу повинні впізнати застарілі слова, спробувати пояснити їхнє значення. Якщо вони не знають, чи пояснюють неправильно чи не зовсім точно, то тлумачать значення цих слів учні, які виконували це завдання вдома.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати той самий розділ. Сьогодні будемо говорити про нові слова, про те, **як, де, коли** вони з'являються.

— Хто скаже, як з'являються нові слова? Чому? Хто їх придумує?

— А де можна знайти значення таких слів?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

Учні читають текст вправи 7 і дізнаються про те, звідки беруться нові слова, чому з'являються, хто їх придумує. У тексті шукають невідомі для них слова, у тлумачному словнику з'ясовують їхнє значення. Також відповідають на запитання, подані після тексту.

2. Каліграфічна хвилинка: *Нові слова*.

Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв: *но, ов, ві, ва*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 8.

Учні довідуються нові слова, визначають їх у тексті, шукають значення цих слів у тлумачному словнику.

2. Хвилинка спілкування скерована на використання учнями нових слів.

3. Вправа 9 скерована на розрізнення слів: учні з-поміж інших слів повинні знайти нові. Значення невідомих слів вони шукають у словнику.

4. Вправа 10 передбачає тлумачення деяких нових, але відомих окремим учням слів без словника. Решта значень довідуються зі словника. З окремими словами складають і записують речення.

5. Вправа 11 дає дітям пізнавальну інформацію: часто в нашій мові з'являються нові слова, які запозичуються з інших мов, не дивлячись на те, що в нашій мові є відповідники. Постає питання, чи треба користуватись чужоземним словом, якщо в нашій мові є аналог?

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 73, 74).

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням диференційоване завдання: 1 група— виконання вправи 12 з підручника, 2 група— вправи 75 із робочого зошита.

VI. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Які слова називають неологізмами?
- Чому з'являються нові слова?
- Наведіть приклади нових слів, які вам відомі.

§ 16. Походження слів.

Тема уроку. Дослідження походження слів.

Мета уроку. Формувати уявлення про походження слів. Формувати вміння досліджувати походження слів. Формувати вміння користуватись етимологічним словником.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Представники обидвох груп зачитують виконані завдання. Решта учнів класу повинні впізнати нові слова, спробувати пояснити їхнє значення. Якщо не знають, чи пояснюють неправильно чи не зовсім точно, то тлумачать значення цих слів учні, які виконували це завдання вдома.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати розділ про слово. Він цікавий, різноманітний. Ви вже дуже багато всього дізналися про властивості слів, а сьогодні ще дізнаєтесь про походження слів, про те, де можна знайти інформацію про походження слів, спробуєте самостійно її шукати.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження й аналіз мовного матеріалу.

Учні досліджують походження слів, поданих на плашці (вареник— від варити тощо).

2. Виконання вправи 1.

Учні читають текст вправи 1 і дізнаються про походження слів, про етимологічні словники, науку етимологію.

3. Каліграфічна хвилинка: *Походження слів.*

Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв: *ох, од, дж, же.*

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Учні виконують завдання, подані після тексту вправи 1. Працюючи у групах, діти з'ясовують походження їхніх імен, можуть виготовити невелику стіннівку, де помістять інформацію про походження імен учнів їхнього класу.

2. Виконання вправи 2.

Учні довідуються про походження назви Запорозька Січ, пояснюють від яких саме слів і як утворилася ця назва. Шукають походження слова *козак*.

3. Виконання вправи 3.

Працюючи в групах, учні досліджують походження назв місяців усіх пір року.

4. Виконання вправи 4 дозволить збагатити знання учнів ще й про походження географічних назв. Школярі довідуються також ще про один вид слівників— топонімічний.

5. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 76 передбачає ознайомлення учнів із запозиченими з англійської мови словами, в яких треба правильно поставити знак наголосу;

б) вправа 77 має на меті показати учням українські відповідники до запозичених слів. Часто трапляється так, що учні запозичене слово знають, а відповідник— ні. Вправою передбачено скласти з українським варіантом слів три речення;

в) вправа 78 передбачає ознайомлення учнів із словами, запозиченими із французької мови.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати вправу 5 із підручника, але дізнатись про походження назв міст (сіл) когось із батьків (бо всі учні класу, як правило, з одного міста чи села). Узгоджує з ними, як учні повинні оформити свій виступ про походження назви міста (села), щоб потім можна було оформити стіннівку чи фотокілаж (як домовляться з учнями).

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Що нового дізналися? Чого навчилися?

— У якому словнику можна дізнатись про походження слів?

— Про що можна довідатись із топонімічного словника?

Тема уроку. Узагальнювальний урок із розділу «Слово. Значення слова».

Мета уроку. Узагальнити і систематизувати знання з теми. Удосконалювати вміння розпізнавати й використовувати в мовленні різні лексичні засоби.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують свої дослідження, можуть показати презентацію, яку підготували з допомогою батьків тощо.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми пригадаємо вивчений матеріал з розділу «Слово. Значення слова», будемо виконувати завдання, які допоможуть закріпити відповідні вміння з теми.

— Як ви думаєте, чому важливим є матеріал з цього розділу? Чим він є корисним для нас?

III. Повторення основних правил.

1. Учитель може скористатись запитаннями, поданими в рубриці «Що я знаю» (с. 54 підручника). Пригадуючи з учнями відповідний теоретичний матеріал, учитель пропонує їм підкріплювати свої відповіді конкретними прикладами.

IV. Виконання тренувальних вправ.

1. Учні пояснюють, чому слово *міст* є багатозначним. Для доведення своєї думки школярі можуть скористатись словником.

2. Учні нагадують, що слово вживається у переносному значенні, якщо значення слова переносять на інші предмети, явища за подібністю (у нашому випадку радіти може сонечко, хмаринка, берізка, серце тощо). А в прямому значенні учні можуть навести приклад, що радіє дитина, мама, людина та ін.

3. Після виконання третього завдання, учитель пропонує учням заглянути до словника синонімів, де вони зможуть оцінити багатство української мови, з одного боку, і збагати свої знання, розширити словниковий запас, з другого боку. Учні будуть здивовані, коли дізнаються, наприклад, що до слова *говорити* словник подає аж 100 синонімів.

4. Учні пригадують відомі їм фразеологізми, пояснюють, як вони їх розуміють. Потім учитель пропонує звернутися до фразеологічного словника і поспробувати знайти, для прикладу, фразеологізми зі словом *легкий* (легкий на гроші, легкий на руку, легкий на слово, легкий на спомин), дізнатись, що означають знайдені фразеологізми.

5. Учні виписують застарілі слова (варяги, лакей, панщина, царизм), а потім нові (айпад, спам, копірайтер), пояснюють значення цих слів.

V. Підсумок уроку.

— Який розділ повторювали?

— Що найбільше запам'яталося?

— Що найлегше було виконувати? Що вдавалося важче?

— Що нового для себе дізнались чи навчились саме на сьогоднішньому уроці?

— Як може знадобитись вам у житті опрацьований матеріал з розділу «Слово. Значення слова»?

Тема уроку. Контроль навчальних досягнень учнів з теми «Слово. Значення слова».

Мета уроку. Перевірити рівень засвоєння знань та сформованості відповідних умінь з теми.

1 варіант	2 варіант
1. Зі словом <i>клас</i> склади і запиши три словосполучення так, щоб слово було вжите в різних значеннях.	1. Зі словом <i>земля</i> склади і запиши три словосполучення так, щоб слово було вжите в різних значеннях.

2. Зі словом <i>золотий</i> склади і запиши два речення так, щоб у першому реченні це слово вживалося в прямому значенні, а в другому в переносному значенні.	2. Зі словом <i>міцний</i> склади і запиши два речення так, щоб у першому реченні це слово вживалося в прямому значенні, а в другому в переносному значенні.
3. Вкажи правильну відповідь. Слова, близькі за значенням, називаються: А. Синонімами. Б. Антонімами. В. Спільнокореневими.	3. Вкажи правильну відповідь. Слова, протилежні за значенням, називаються: А. Синонімами. Б. Антонімами. В. Спільнокореневими.
4. До поданих слів добери і запиши відповідні синонім та антонім. Низький, весело, говорити.	4. До поданих слів добери і запиши відповідні синонім та антонім. Красивий, багато, сміятися.
5. Вкажи правильну відповідь. Стійкі сполучення слів, які за значенням сприймаються як одне ціле, називаються: А. Застарілі слова. Б. Нові слова. В. Фразеологізми.	5. Вкажи правильну відповідь. Слова, які вийшли або виходять з ужитку, називаються: А. Застарілі слова. Б. Нові слова. В. Фразеологізми.
6. Із поданих сполучень слів випиши лише фразеологізми. Летіти в літаку, пекти раків, уважно слухати, замилувати очі, байдики бити, добра дитина.	6. Із поданих сполучень слів випиши лише фразеологізми. Бігти по вулиці, ламати голову, весело сміятися, взяти себе в руки, втерти носа, купити книгу.
7. З поданих слів випиши лише застарілі (у перший ряд) і нові слова (у другий ряд). Цар, скрипка, бренд, футбол, дерево, мушкет, онлайн, косметика.	7. З поданих слів випиши лише застарілі (у перший ряд) і нові слова (у другий ряд). Чумак, баян, смартфон, волейбол, врата, кольчуга, топмодель, спорт.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Текст-розповідь «Калина— символ України».

Мета уроку. Збагачувати словниковий запас учнів. Удосконалювати вміння творити текст-розповідь. Розвивати творче мислення, уяву.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 31.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати, що таке символи, які символи України вони знають. Акцентується увага на сполученні слів *природні символи України*. Учитель запитує учнів про природні символи України. (Калина, верба, тополя, дуб, чорнобривці, барвінок, мальва, соняшник).

II. Ознайомлення учнів з темою і метою уроку.

— Сьогодні ви писатимете твір про рослину, яка стала символом нашої землі, уособлює її красу, добро, благодать, мир. Ця рослина красива в усі пори року. Здогадались, про що будете писати?

III. Підготовча робота до написання твору.

1. Розгадування віршованої загадки про калину (вправа 1).

2. Доповнення віршованих рядків (вправа 2).

Учні користуються словами з довідки. У них утворюються такі рядки вірша:
Де плинуть потоки чисті,

в травах губиться стежина,
у червоному намисті
там пишається калина.

3. Учні добирають і записують прикметники, які вживаються зі словом *калина* (вправа 3).

4. Опрацювання вірша (вправа 4).

Учні читають, дають відповіді на запитання, працюють над мовними засобами.

5. Учні читають вислів-побажання, пояснюють його зміст, заучують напам'ять (вправа 6).

IV. Написання твору.

Учитель може провести диференційовану роботу і запропонувати два варіанти написання твору: 1 варіант пише твір-міркування, 2 варіант— твір-розповідь.

1. Виконання завдання 5.

Учні розмірковують про калину як природний символ України.

2. Виконання завдання 7.

Учні вибирають речення, яке може бути використане в зачині тексту-розповіді. Усно складають текст-розповідь (завдання 8).

3. Написання творів за варіантами.

Учитель пригадає з учнями будову текстів міркування і розповіді, нагадає, що кожна частина пишеться з абзацу. За потреби проводить орфографічну підготовку.

V. Зачитування кращих творів, їх аналіз.

VI. Підсумок уроку.

— Над чим працювали сьогодні? Які твори писали?

— Які природні символи України знаєте?

— Хто пригадає вислів-побажання, який сьогодні вивчили на уроці?

— **Які з учнівських творів вам сподобались найбільше? Чим саме?**

БУДОВА СЛОВА

§ 17. Частини слова. Творення слів за допомогою префіксів та суфіксів. Орфограми у префіксах

Тема уроку. Узагальнення знань про морфемну будову слова.

Мета уроку. Узагальнити знання учнів про основу слова, закріпити поняття про закінчення слова та основу, удосконалювати вміння визначати у слові його значущі частини.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.

— Сьогодні ми розпочинаємо опрацюувати розділ «Будова слова». У третьому класі ви вже вивчали матеріал такого розділу. Думаю, зможете мені сказати, чому цей розділ є важливим? (Відповіді учнів).

— Розгляньте сторінку, якою розпочинається новий розділ. (Учні розгортають підручник на с. 55 і знайомляться з матеріалом, який вони будуть опрацюувати).

— Темою сьогоднішнього уроку буде визначення закінчення слова і частин основи. Ви вже багато знаєте про них. Спробуємо дещо пригадати.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Ви, напевне, пам'ятаєте, що у слові є закінчення та основа. Що ж таке закінчення? А що називається основою слова?

— З яких частин може складатися основа? Яка частина основи є обов'язковою?

2. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують слова: *префікс, корінь, суфікс, закінчення*. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв.

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності.

Учні розглядають схеми поданих слів і досліджують, які частини слова можуть бути у ньому наявні. Встановлюють, що без кореня слово не існує, корінь містить основний елемент лексичного значення. Решта частин основи можуть бути і відсутніми. Основа слова може складатися лише з кореня (мир, сад), кореня і суфікса (садок), кореня і префікса (праліс), префікса, кореня і суфікса (пролісок), у слові може бути кілька префіксів (перерозподіл) чи суфіксів (слоненятко).

2. Виконання вправи 1.

Виконуючи цю вправу, учні пригадують, закріплюють все, що знають про закінчення: це змінна частина слова, стоїть у кінці слова, слугує для зв'язку слів у реченні, може бути нульовим (смуток).

3. Виконання вправи 2.

Ця вправа передбачає закріпити знання учнів про корінь, уміння визначити його у слові. А також завбачити типові помилки при опрацюванні цього матеріалу: враховують лише зовнішнє оформлення (гора, горе), не

розрізняють спільнокореневих слів і форм того самого слова (горе, горю, горем, горя), враховуючи значення слова, забувають про зовнішнє оформлення спільнокореневих слів і тому помилково можуть вважати спільнокореневими, наприклад, слова, синонімічні до поданих (горе, біда, нещастя, лихо).

4. Опрацювання висловів із рубрики «Так говорять». Виконання вправи 3 призначене для закріплення умінь визначити корінь і закінчення.

5. Виконання вправи 4.

Ця вправа призначена для удосконалення учнівських умінь визначити префікси і суфікси у словах.

6. Організація ігрової діяльності.

Учням пропонують утворити слова з коренем *чит*. Можна поділити клас на дві групи, які по черзі називатимуть утворені ними слова. Виграє група, яка зможе більше таких слів утворити.

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 79-81 за вибором).

IV. Домашнє завдання.

Учитель пояснює учням виконання вправи 5 з підручника. Ця вправа передбачає пригадування порядку письмового розбору слова за будовою, відповідних умовних позначень. Учителю може для зразка одне слово у класі розібрати.

V. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Що найлегше було виконувати? Що вдавалося важче?

Тема уроку. Утворення нових слів і форм слів за допомогою префіксів.

Мета уроку. Закріпити уявлення учнів про роль префікса у слові, учити розрізняти нові слова і форми слів, утворені за допомогою префіксів. Удосконалювати вміння творити слова за допомогою префіксів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують виконане завдання, пояснюють спосіб його виконання. Решта учнів класу разом з учителем контролюють правильність виконання завдання.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати нашу тему. Сьогодні поговоримо про роль префікса у слові, будемо вправлятися у творенні слів та форм слів за допомогою префіксів. Ці знання й уміння нам потрібні для того, щоб збагачувати своє мовлення, точно висловлювати думки, уміти грамотно писати.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

- Ви, напевно, пам'ятаєте, що називається префіксом?
- Яку роль у слові відіграє префікс?
- Скажіть, чи ця частина основи є обов'язковою?

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження та аналіз мовного матеріалу.

Учні аналізують схему, подану на с. 58 підручника і роблять висновок, що за допомогою префіксів творять нові слова (1 стовпчик) і форми слів (2 стовпчик).

2. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують словосполучення: *творення нових слів і форм слів*. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 7.

Учні записують слова, позначають у них префікси, визначають, яку роль виконують префікси у поданих словах (словотворча: прибережний, паморозь, праліс; формотворча: прегарний, пречудовий, намалювати). Учитель може запропонувати визначити «зайве» слово в кожному рядку. (1 рядок— прегарний, бо це форма слова, 2 рядок— праліс, бо це нове слово).

2. Виконання вправи 8.

Учні відбирають з пропонованих префікси до поданих слів, записують утворені слова, позначають префікси. Учитель може з учнями визначити, де утворилось нове слово, а де форма слова.

3. Виконання вправи 9 передбачає самостійний добір учнями слів із указаними префіксами. Слова повинні відповідати на вказані питання (належати до таких частин мови: іменник, прикметник, дієслово).

4. Виконання вправи 10 передбачає закріплення в учнів знань про те, що у слові може бути кілька префіксів. Учні пригадують відомі їм слова, чи користуються для пошуку Інтернетом.

5. Виконання вправи 11 має на меті закріпити знання про споріднені слова, а також удосконалювати вміння добирати слова, які містять префікс. У вправі подано зразок, на який учні можуть орієнтуватися.

До слова *мова* учні можуть дібрати і записати такі споріднені слова із префіксом: розмова, безмовний, промова, замовити, примовляти, обмова, домовленість тощо. До слова *спів* можуть дібрати: приспів, переспівати, розспівування, заспів, доспівати, наспівувати тощо.

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправи 82 і 83 передбачають творення дієслів за допомогою префіксів;

б) вправа 84 пропонує творення нових слів із частин поданих слів. За поданим зразком учні можуть творити слова у групах, організувавши змагання чи гру.

VI. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням переглянути вправу 6 з підручника, запитати, якщо незрозумілим є виконання завдання.

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Яку роль префікс відіграє у слові? Наведіть приклади творення слів і форм слів за допомогою префіксів.

Тема уроку. Утворення нових слів і форм слів за допомогою суфіксів.

Мета уроку. Закріпити уявлення про роль суфікса у слові, учити розрізняти нові слова і форми слів, утворені за допомогою суфіксів. Удосконалювати вміння творити слова за допомогою суфіксів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують вписані з тексту слова, у яких є префікс. Решта учнів класу разом з учителем контролюють правильність виконання завдання.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати цю саму тему. Сьогодні поговоримо про роль суфікса у слові, будемо вправлятися у творенні слів та форм слів за допомогою суфіксів. Хто скаже, для чого нам потрібні ці знання і вміння?

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Що називається суфіксом?

— Яку роль у слові відіграє суфікс?

— Скажіть, чи обов'язковою є ця частина основи?

2. Виконання вправи 12(усно).

У виділених словах учні вказують суфікси.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження та аналіз мовного матеріалу.

Учні аналізують схему, подану на с. 60 підручника і роблять висновок, що за допомогою суфіксів творять нові слова (1 стовпчик) і форми слів (2 стовпчик).

3. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують запитання: *Яку роль виконують суфікси?* Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 13.

Учні записують слова, позначають у них суфікси, визначають, яку роль виконують вказані морфеми у поданих словах (словотворча: *туманний, дубок, кобзар, хмарка, рибочка* ; формотворча: *маленький, добріший, коротший*).

2. Виконання вправи 14.

За допомогою поданих у вправі суфіксів учні творять нові слова від запропонованих. Учитель може запропонувати учням визначити, в якому випадку утворилося нове слово, а коли форма слова.

3. Виконання вправи 15 передбачає закріплення в учнів знань про те, що у слові може бути кілька суфіксів. Учні пригадують відомі їм слова, чи користуються для пошуку Інтернетом.

4. Виконання вправи 16 має на меті закріпити знання про споріднені слова, а також удосконалювати вміння добирати слова, які містять суфікс. У вправі подано зразок, на який учні можуть орієнтуватися.

Учні розповідають про братиків і сестричок (не обов'язково рідних), про друга чи подругу, вживаючи слова із суфіксами.

4. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 85, 87).

Учні творять нові слова та форми слів за допомогою поданих у вправах суфіксів. Із утвореними словами складають речення.

VI. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням переглянути вправу 86 з робочого зошита, уточнити, якщо незрозумілим є виконання завдання.

VII. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Яку роль суфікс відіграє у слові? Наведіть приклади творення слів і форм слів за допомогою суфіксів.

— Для чого ми вивчаємо цей матеріал?

Тема уроку. Правопис слів із префіксами пре-, при-.

Мета уроку. Формувати уявлення про значення префіксів *пре-, при-*, учити розрізняти слова з цими префіксами. Формувати вміння правильно писати слова з префіксами *пре-, при-*.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують слова *гайовий, зоряний, морський, урожайний*, пояснюють спосіб їх творення, зачитують складені з цими словами речення.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати цю саму тему. І сьогодні поговоримо про орфограми у префіксах, будемо вправлятися у їх написанні.

— Для чого нам потрібні знання і вміння з орфографії?

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто пригадає, що таке орфограма? (Правильне написання, яке треба вибрати з кількох можливих).

— Які бувають орфограми? (Буквені і небуквені). Наведіть приклади.

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують: *слова із префіксами пре-, при-*. Учитель пояснює окремі орфограми.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Організація дослідницької діяльності.

— Прочитайте слова з префіксом *пре-*, записані у першому стовпчику. Що означає слово *премилий*? (дуже милий), *прегарний* (дуже гарний).

— На яку міру ознаки вказують ці слова? (На вищу міру ознаки. Слово з цим префіксом можна замінити на словосполучення зі словом *дуже*: *премилий*— *дуже милий*).

Аналогічно учні працюють зі словами з префіксом *при-*. Тоді роблять узагальнення про написання слів із префіксами *пре-*, *при-*.

2. Учні звіряють свої міркування із поданим висновком, читають правило у підручнику на сторінці 61.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 17 призначене для формування в учнів умінь правильно записувати слова із префіксом *пре-*. Учні творять слова, записують, пояснюють написання. З одним зі слів складають і записують речення.

2. Вправа 18 виконується аналогічно, але зі словами з префіксом *при-*.

3. Виконання вправи 19 передбачає утворення прислів'їв. Учні записують їх, тлумачать, пояснюють правопис префіксів.

4. Виконання вправи 20 є дещо складнішим, бо вимагає від учнів застосувати свої знання в конкретній ситуації: треба вставити відповідні букви (**е** чи **и**), пояснити свій вибір.

5. Організація ігрової діяльності.

Учитель пропонує учням утворити дві команди і по чергово називати слова з префіксами *пре-*, *при-*. Виграє команда, яка більше назве слів.

6. Виконання вправи 21.

Учням пропонують знайти і виправити помилки в записі окремих слів, з двома словами скласти і записати речення. Школярі зачитують виправлений варіант, пояснюють написання, використовуючи правило.

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 89 передбачає виконання тестових завдань. Учні зазначають, що правильним є виконання завдання у третьому рядку (В) першої частини і в четвертому рядку (Г) другої частини вправи;

б) виконання вправи 90 має на меті закріпити в учнів знання про значення відповідних префіксів.

VI. Домашнє завдання.

Учитель пояснює учням, що вправа 88 з робочого зошита виконується аналогічно до виконаної у класі вправи 20.

VII. Підсумок уроку.

— Як розрізнити слова з префіксами *пре-*, *при-*? Для чого це знати?

Тема уроку. Правопис слів з апострофом після префіксів.

Мета уроку. Закріпити правило вживання апострофа після префіксів, переносу слів з апострофом після префіксів. Закріплювати відповідні орфоепічні й орфографічні навички.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують слова, коментують, яку букву вставили і пояснюють, чому саме.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ми продовжуємо вивчати орфограми, пов'язані з будовою слова. Сьогодні поговоримо про вживання апострофа після префіксів, будемо вправлятися у написанні відповідних слів.

— Ви пам'ятаєте, що знання і вміння з орфографії нам потрібні для того, аби грамотно оформляти свої думки на письмі.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто пригадає, коли після префіксів пишеться апостроф?

2. Опрацювання правила в підручнику (с. 62).

3. Каліграфічна хвилинка.

Учні записують слова: *апостроф після префіксів*. Учитель звертає увагу на окремі поєднання букв.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 22.

Ця вправа допомагає учням диференціювати з-посеред інших ті слова, у яких апостроф пишеться після префіксів. Учні виконують звуко-буквений аналіз слова *з'їсти*, пояснюють, що у слові є 2 склади, 6 звуків, 5 букв. Кількість звуків більша, бо буква *ї* позначає два звуки.

2. Виконання вправи 23.

Учні відгадують слова (*під'їзд, з'їзд*), записують їх з апострофом, пояснюють правило вживання апострофа. Потім пробують самостійно скласти подібну загадку, щоб у слові-відгадці утворилося слово з апострофом.

3. Виконання вправи 24.

Учні утворюють слова за допомогою префіксів, виписують лише ті слова, у яких апостроф пишеться після префіксів (*об'їсти, з'їсти, над'їсти, в'їзд, роз'їзд, під'їзд, від'їзд, об'їзд*).

4. Вправа 25 передбачає знайти і виправити помилки у поданих словах, усі слова записати правильно. Щоб виконати наступне завдання, учні пригадують правило переносу слів з апострофом (с. 63 підручника).

5. Виконання вправи 26.

З поданих груп букв учні утворюють такі слова: *без'ядерний, роз'єднання, з'їхати, об'єднати, під'їхати, дев'ятий*. Зайвим з-посеред утворених слів учні називають слово *дев'ятий*, бо в ньому апостроф стоїть не після префікса.

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 91 передбачає утворити від слів *їхати* і *єднати* за допомогою поданих префіксів нові слова, пояснити їх правопис;

б) вправ 92 передбачає виконання тестових завдань: апостроф пишеться у всіх словах другого рядка, без апострофа пишуться слова: *приєднати, безіменний*.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням домашнє завдання на вибір: вправа 93 з робочого зошита, або вправа 27 з підручника. Обговорюють їх виконання.

VI. Підсумок уроку.

— Після яких префіксів пишемо апостроф?

— Як переносять слова з апострофом після префікса?

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Текст-опис за світлиною. Науковий опис голуба.

Мета уроку. Закріпити знання про науковий опис. Удосконалювати вміння складати описи за світлиною.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 37.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1. Бесіда.

- Які типи текстів знаєте?
- Чим вирізняється опис?
- Прочитайте, що написано про текст-опис у робочому зошиті.
- Чим характеризується науковий опис?

2. Відгадування загадки (завдання 1)

Учні читають і відгадують загаду про голуба, пояснюють відгадку. Тоді учні можуть пригадати, які загадки про голуба вони знають.

3. Виконання завдання 2 допомагає учням з'ясувати, що голуба вважають символом миру.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми, мети уроку.

— Ви вже здогадалися, що сьогодні описуватимемо голуба. Ви будете створювати науковий опис цього птаха за світлиною. Треба намагатися описати його так, щоб ті, хто його не бачили. Прочитави створений вами опис, змогли собі його добре уявити.

III. Підготовча робота до створення тексту.

1. Виконання завдання 3.

Учні читають характерні ознаки голуба, які можна використати в науковому тексті-описі.

2. Виконання завдання 4.

Учні доводять, що ці ознаки стосуються саме наукового опису, записують доведення в зошит.

IV. Творення тексту-опису.

1. Розгляд фотоілюстрації (завдання 7).

Учні розглядають фото голуба, вказують, які ознаки треба назвати, щоб описати його зовнішній вигляд.

2. Бесіда з метою впорядкування матеріалу.

— Подумайте, в якій послідовності будемо описувати голуба. Пригадайте будову тексту-опису, зміст його частин (завдання 5, 6).

— Розгляньте таблицю, подумайте, які ще ознаки можуть допомогти описати голуба.

3. Мовна підготовка тексту.

У процесі бесіди учні колективно складають робочі матеріали. Учитель може записати це на дошці. До поданих у таблиці робочого зошита ознак учні дописують свої ознаки, які допоможуть описати голуба.

4. Усне складання тексту-опису.

Користуючись поданою схемою та опорними словами, учні складають усний опис голуба. Колективно обговорюють варіанти текстів, аналізують.

5. Запис твору учнями.

Зробивши орфографічну підготовку, з'ясувавши слова, які можна використати з метою уникнення повтору слова *голуб*, учні приступають до самостійного написання твору-опису.

б. Самоперевірка, вдосконалення тексту.

V. Зачитування кращих творів, їх аналіз.

VI. Підсумок уроку.

— Над чим працювали сьогодні на уроці? Чого навчились?

— Чим науковий опис відрізняється від художнього?

— Для чого треба вміти складати тексти-описи?

Тема уроку. Правопис слів зі співзвучними префіксами і прийменниками.

Мета уроку. Ознайомити учнів з правилом правопису однозвучних префіксів і прийменників. Формувати відповідні орфоепічні та орфографічні навички. Розвивати мовлення.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують виконані завдання, пояснюють правопис слів з апострофом.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ви пам'ятаєте, що знання і вміння з орфографії потрібні для того, аби грамотно оформляти свої думки на письмі.

— На сьогоднішньому уроці ми знову будемо вивчати орфограми, пов'язані з будовою слова. Ви дізнаєтесь про правопис слів зі співзвучними префіксами і прийменниками, будете вправлятися у написанні відповідних слів.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу.

Учні пробують утворити прислів'я, розмірковують про те, як його правильно записати. Дають відповіді на запитання після поданого прислів'я, роблять висновки про те, що префікс і прийменник вимовляються разом з наступним словом, а пишуться окремо.

2. Організація дослідницької діяльності.

Учні досліджують питання, як розрізнити префікси і прийменники за поданим алгоритмом. Роблять відповідний висновок.

3. Опрацювання правила в підручнику (с. 65).

4. Хвилинка каліграфії.

Учні записують: *однозвучні префікси і прийменники*. Учитель звертає увагу на написання таких поєднань: *од, но, оз, зв, еф, фі*.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 29.

Ця вправа сприяє формуванню в учнів умінь розрізняти і правильно писати однозвучні префікси і прийменники.

2. Виконання вправи 30 вимагає застосування конструктивних умінь учнів. Вони повинні поєднати слова за допомогою прийменника, який звучить так само, як префікс, і записати правильно; позначити префікси і прийменники за зразком.

3. Вправа 31 складніша від попередніх, бо вимагає творчості. Учні повинні дібрати за світлинами, записати сполучення слів зі співзвучними префіксом і

прийменником. Школярі можуть підібрати такі варіанти: надягти на голову, увійти у воду, заснути за столом.

Вправою передбачене ще одне завдання: самостійний добір учнями таких сполучень слів, складання і запис із ними речень.

4. Виконання вправи 95 із робочого зошита. Ця вправа виконується за аналогією до вправи 29 з підручника.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати вправу 96 з робочого зошита аналогічно до того, як вони робили у класі.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Як розрізнити однозвучні префікси і прийменники?

§ 18. Застосування алфавіту.

Тема уроку. Розташування слів за алфавітом.

Мета уроку. Закріплювати знання про алфавіт, його застосування. Удосконалювати вміння розташовувати слова за алфавітом, користуватись словниками.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують і пояснюють правопис співзвучних префіксів і прийменників, складені ними речення. Учні з учителем контролюють.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто з вас пам'ятає алфавіт? Розкажіть. (Відповіді учнів).

— А хто скаже, для чого нам потрібно знати алфавіт напам'ять? (Відповіді учнів).

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують: *Застосування алфавіту*. Учитель звертає увагу на поєднання окремих літер: *ос, ув, ва, ок, их*.

III. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми будемо розташовувати слова за алфавітом, користуватись словниками. Ви матимете змогу ще раз переконатись, наскільки важливим є знання алфавіту.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні записують усі букви алфавіту, нумеруючи їх. Користуючись таким «ключем», розшифровують запис: Гірка праця— солодкий відпочинок. Учитель пропонує пояснити утворене прислів'я.

2. Виконання вправи 2.

Користуючись абеткою, учні відгадують слово *Україна*. З утвореним словом складають речення.

3. Виконання вправи 3.

Відгадкою до загадки є слово *лелека*. Учні можуть написати синоніми до цього слова самостійно, або ж скористатися словником синонімів (бусел, бузько, бусол, чорногуз). Учитель нагадує учням, як користуватись словником, або учні

читають правило в підручнику на с. 66-67. Учні записують слово лелека і синоніми до нього в алфавітній послідовності.

4. Виконання вправи 4.

Ця вправа є пізнавальною, дає можливість учням більше дізнатися про славних синів і дочок України. Учні доповнюють перелік прізвищ, записують в абетковій послідовності. Учні дізнаються, що на світліні зображений український спортсмен-борець, шестиразовий чемпіон світу Іван Максимович Піддубний.

5. Виконання вправи 5.

Учні шукають у тлумачному словнику значення слів *коректність* і *тактовність*. У словнику синонімів відшукують до цих слів синоніми і дізнаються, що згадані слова також є синонімами.

6. Виконання вправи 6.

Учні записують в абетковій послідовності подані слова, за потреби звертаються до тлумачного словника.

Цікавою, пізнавальною і корисною буде для них гра «Алфавіт видів спорту». Учні по черзі називають різні види спорту, але в алфавітному порядку, як це показано на зразку.

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 97-99 за вибором). У цих вправах передбачено розташувати подані власні назви в абетковій послідовності, а також скласти два речення із цими власними назвами (за вибором учня).

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати вправу 7 з підручника за аналогією до того, як вони виконували в класі вправу 5.

VI. Підсумок уроку.

- Над якою темою працювали?
- Скільки букв в українському алфавіті?
- Для чого знати його напам'ять? Де ми користуємось алфавітом?

§ 19. Наголошування загальноживаних слів.

Тема уроку. Правильне наголошування загальноживаних слів.

Мета уроку. Закріпити знання про наголос, удосконалювати вміння визначати наголошений склад, правильно наголошувати загальноживані слова.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують антоніми, які вони знайшли, користуючись словником, до слова *ввічливий* (нечемний, нетактовний, некультурний, грубий, різкий, безцеремонний, нахабний) і до слова *делікатний* (грубий, різкий, суворий, нетактовний). Учні роблять висновок, що слова *ввічливий* і *делікатний* є синонімами.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто з вас пам'ятає, що таке наголос? (Це посилення голосу на одному зі складів слова).

— Чи можна наголос в українській мові назвати вільним? (Відповіді учнів). Чому?

— А чи можна назвати його рухомим? (Відповіді учнів).

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують: *Наголошування слів*. Учитель звертає увагу на поєднання окремих літер: *ол, ло, ош, ув, ва*.

III. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Про наголошування слів, характеристику наголосу в українській мові ми поговоримо на сьогоднішньому уроці. Будемо наголошувати слова, визначати наголошений склад у слові.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні читають текст, правильно наголошуючи слова. За потреби вчитель підправляє їх. Тоді учні випишують із тексту слова з наголошеними різними складами, позначають їх. Пригадують, що наголос в українській мові є вільним, може стояти на будь-якому складі слова.

2. Виконання вправи 2.

Учні досліджують питання, чи рухається наголос під час зміни слова. Читають подані у вправі слова, порівнюють їх і приходять до висновку, що наголос може переходити з одного складу на інший під час змінювання слів.

3. Опрацювання правила (с. 68 підручника).

4. Виконання вправи 3.

У поданих словах учні позначають наголос, визначають «зайве» слово в кожному рядку (1— земля, 2— пензлик, 3— геній, 4— читання). Пояснюють, що в цих словах наголос падає не на той склад, що в інших. Другий рядок є особливим, бо подані в ньому слова мають подвійний наголос, тому слово пензлик є «зайвим» у цьому рядку слів.

Після цієї вправи є ще одне цікаве завдання: показати смислорозрізнавальну роль наголосу у словах. Учні утворюють речення: *Замок зачинено на замок*. Роблять висновок, що наголос змінює значення слова.

5. Виконання вправи 4.

Ця вправа є цікавою, комбінованою. Учні вчаться правильно наголошувати слова. Подані слова вибрані не випадково. Увазі учнів пропонують саме ті слова, у яких школярі часто роблять помилки в наголошуванні. Учитель рекомендує звернутися до словника за потреби. Наступним є завдання виписати слова з наголошеним другим складом, із перших букв яких учні складають назву українського танцю (гопак).

Працюючи в групах, учні складають подібні завдання-загадки. За потреби звертаються до словника.

6. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 100-102 за вибором учителя).

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати вправу 5 з підручника. Учні читають завдання, якщо є щось незрозуміле, — запитують.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Чи можна наголос в українській мові назвати вільним? Чому?

— Чи можна наголос в українській мові назвати рухомим? Чому?

— Чи є в нашій мові слова з подвійним наголосом? Назвіть кілька слів.

§ 20. Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и].

Тема уроку. Правильне вимовляння і записування слів з ненаголошеними [е], [и].

Мета уроку. Закріплювати знання про ненаголошені [е], [и]. Удосконалювати літературну вимову слів з цими звуками, уміння користуватись правилом перевірки «сумнівної» букви.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні зачитують слова з наголосом на 4 складі. Пояснюють, чому саме ці слова вони вибрали, тлумачать значення обраних ними слів.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Як вимовляються голосні звуки [е], [и] в ненаголошених складах?

— Чому слово з ненаголошеним звуком [е] або [и] треба перевіряти наголосом?

— Що треба зробити, щоб дізнатися, яку букву писати в ненаголошеному складі кореня?

— Які слова називаються перевірними?

2. Хвилинка каліграфії.

Учні записують: *Перевірні слова*. Учителю звертає увагу на поєднання окремих літер: *ев, ві, ір*.

III. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— На сьогоднішньому уроці ми поговоримо про вимову і написання слів з ненаголошеними голосними [е], [и]. Будемо правильно вимовляти їх, добирати перевірні слова, грамотно записувати слова з ненаголошеними голосними.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Учні записують речення, ставлять наголос у виділених словах, записують їх у порядку, вказаному у вправі. Потім зачитують слова орфоепічно правильно.

2. Виконання вправи 2 передбачає добір учнями перевірних слів до слів із двома ненаголошеними голосними (деревище— дерево— дерева; зелененький— зелень— зелений; веселитись— весело— веселий).

3. Вправа 3 призначена для пригадування слів з ненаголошеними голосними, які не перевіряються наголосом. Учні випишують ці слова (тривога, лимон, бензин, пшениця, деталь, пенал), пояснюють, що правопис таких слів можна звірити за орфографічним словником.

4. Організація ігрової діяльності.

Цю гру можна організувати таким чином: 1 команда добирає слово з ненаголошеним голосним, а друга— перевірне.

5. Виконання вправи 4.

Ця вправа передбачає перевірку написання слів за орфографічним словником. Тоді учні записують слова, уставляючи замість крапок пропущені букви.

6. Виконання вправи 5.

Учні відгадують загадки (1— зима, 2— лижня), пояснюють відгадки. Підкреслюють орфограми у словах, добирають перевірні слова (зима— взимку, лижня— лижі).

Щоб учні склали загадки, треба спочатку підібрати слова з ненаголошеними голосними, а тоді спробувати скласти загадки (наприклад, до слів *ведмідь, лисиця, жирафа* тощо).

7. Виконання вправи 6.

Із поданих у дужках варіантів учні вибирають правильний, пояснюють свій вибір. Тоді підкреслюють слова, які не можна перевірити наголосом (реклама, минулий, директор, колектив, мелодія).

8. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 103 передбачено вставити пропущені букви, пояснити правопис слів;

б) вправою 104 передбачено виконати тестові завдання: букву *е* треба писати у всіх словах другого рядка і букву *и*— теж у всіх словах другого рядка.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати завдання за вибором: вправу 7 з підручника, або вправу 105 з робочого зошита. Учні читають завдання, якщо є щось незрозуміле,— запитують.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Що важко було виконувати? Чому?

— Що вдавалося легко? Чому?

— Назвіть приклади слів із ненаголошеними голосними [е], [и], які наголосом не перевіряються.

§ 21. Вимова і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу.

Тема уроку. Вимова і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим.

Мета уроку. Удосконалювати навичку літературної вимови слів із дзвінками приголосними в слабкій позиції, удосконалювати вміння читати слова відповідно до їхнього графічного зображення і записувати на слух відповідно до літературної вимови.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують виконані завдання, коментують їх, учитель та решта учнів перевіряють правильність виконаного.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Як вимовляються дзвінки приголосні звуки в кінці слова і в кінці складу перед глухим приголосним?

— А як позначаються?

2. Хвилинка каліграфії.

Учні спочатку правильно вимовляють, а тоді записують: *Гриб, мед, казка, книжка*. Учитель звертає увагу на поєднання окремих літер: *иб, ме, ед, ка, аз, иж*. Звертає увагу на правильне написання слів.

III. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ви вже зрозуміли, що на сьогоднішньому уроці ми будемо говорити про вимову і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим приголосним, будемо правильно вимовляти і записувати такі слова. Ви також знаєте, для чого нам потрібні знання й уміння з цього розділу. Хто скаже? (Відповіді учнів).

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 1.

Після правильного прочитання слів із дзвінками приголосними звуками учні випишують ці слова і підкреслюють відповідні букви, коментуючи орфограми. Ця вправа сприяє закріпленню вимови і написання слів із виучуваної теми.

2. Виконання вправи 2.

Ця вправа передбачає більший рівень самостійності: учні повинні вставити пропущені букви, записати прикмети, виразно прочитати прикмети, правильно вимовляючи дзвінки приголосні звуки.

3. Організація ігрової діяльності.

«Зайвими» словами тут є: *гарбуз*— у 1 стовпчику (бо у всіх словах стовпчика дзвінкий приголосний звук міститься в кінці складу, а в цьому слові— у кінці слова), *ліжка*— у 2 стовпчику (бо у цьому слові дзвінкий приголосний звук міститься в кінці складу на відміну від інших слів стовпчика).

4. Виконання вправи 3.

Учні читають прислів'я, правильно вимовляючи дзвінки приголосні звуки. Пояснюють, як розуміють ці прислів'я. Записують у зошити, коментуючи написання. Підкреслюють орфограми.

5. Виконання вправи 4.

До поданих у стовпчиках слів учні добирають і записують спільнокореневі за зразком: *ложечка*— *ложка*, *низенько*— *низько*, *дубок*— *дуб*. Підкреслюють орфограми, читають дібрані слова, чітко вимовляючи дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу.

6. Хвилинка спілкування.

Окремі учні складають діалог про свої захоплення. Решта однокласників не тільки слухають, а й випишують вжиті учнями слова, що містять дзвінки приголосні в кінці слова чи складу, слідкують, чи учні правильно їх вимовляють.

7. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 106 передбачає доповнити речення антонімами (*широкий*— *вузький*, *висока*— *низька*, *легенька*— *важкий*). Учні підкреслюють орфограми у виділених словах, складають і записують з ними речення;

б) вправою 107 передбачено виписати з поданих прислів'їв слова з виучуваними орфограмами, пояснити написання. Дібрати і записати два прислів'я з цією ж орфограмою.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням виконати завдання за вибором: вправу 5 з підручника, або вправу 108 з робочого зошита. Учні читають завдання, якщо є щось незрозуміле, — запитують.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали? Що з неї треба знати обов'язково?

§ 22. Правопис слів із сумнівними приголосними

Тема уроку. Вимова і написання слів із сумнівними приголосними.

Мета уроку. Ознайомити учнів з окремими випадками заміни дзвінких звуків парними глухими і навпаки. Відпрацьовувати навички літературної вимови і правопису таких слів.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Окремі учні зачитують виконані завдання, коментують їх, учитель та решта учнів перевіряють правильність виконаного.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Ви знаєте, що в українській мові дзвінкі приголосні звуки в кінці слів завжди вимовляються дзвінко. У більшості слів ці приголосні звучать чітко і в середині слів перед глухими. Але є в нашій мові слова, у яких приголосні перед глухими втрачають свою дзвінкість й уподібнюються парним глухим, а також слова, у яких глухий звук перед дзвінким замінюється парним дзвінким. Таких слів небагато. Сьогодні ви про них дізнаєтесь.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження і аналіз мовного матеріалу.

Вправа 1 сприяє засвоєнню учнями інформації про уподібнення дзвінкого приголосного [г] до глухих. Учні навчаються правильно вимовляти і записувати ці слова. Запам'ятовують правило, подане на с. 74.

Вправа 2 дає учням можливість усвідомити, що глухі приголосні перед парними дзвінкими приголосними уподібнюються їм і вимовляються дзвінко. Учні навчаються правильно вимовляти і записувати ці слова. Читають правило на с. 74 підручника.

2. Організація дослідницької діяльності.

Користуючись поданим у вправі 3 алгоритмом, учні досліджують, як перевірити сумнівний приголосний. Роблять висновок, звіряють його з правилом, поданим на с.75 підручника.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Виконання вправи 4.

Учні прочитують прислів'я, правильно вимовляючи приголосні. Тоді записують, усно добираючи перевірні слова, підкреслюють сумнівні приголосні. У цій вправі учням пропонують перевірити ще деякі слова (отже, якби, осьде, анекдот, вокзал, футбол) і створюється, таким чином, проблема, бо перевірити ці слова неможливо. Учні роблять висновок, звіряють його з правилом (с. 75).

2. Виконання вправи 5.

У цій вправі подані слова, які можна перевірити, дібравши перевірне слово, і слова, які треба звірити зі словником. Учні повинні це пояснити.

3. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита:

а) вправа 109 передбачає тренування учнів у вимові сумнівних приголосних звуків; учні складають речення зі словами *футбол*, *вокзал*, пояснюють вимову і написання цих слів;

б) учні тренуються у вимові слів із сумнівним приголосним, поданих у вправі 110, запам'ятовують обмежену групу слів, у якій дзвінкий приголосний [г] втрачає свою дзвінкість. Складають і записують речення зі словами *нігті*, *кігті*. Пояснюють вимову і написання цих слів.

голосний?

— А якщо перевірити неможливо?

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням переглянути завдання до вправи 111 з робочого зошита. Учні читають завдання, якщо їм щось не зрозуміло,— запитують.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Як вимовляємо глухі приголосні перед парними дзвінками?

— Як вимовляємо дзвінкий приголосний [г] перед глухими [к], [т]?

— Як перевірити сумнівний приголосний?

§ 23. Подовжені м'які приголосні звуки

Тема уроку. Вимова і написання слів із сумнівними приголосними.

Мета уроку. Закріпити знання про подовжені м'які приголосні звуки. Удосконалювати вміння правильно вимовляти і записувати слова з подовженими м'якими приголосними звуками.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1. Учні зачитують пари слів, пояснюють написання сумнівних приголосних звуків у словах, пояснюють, чому саме такі перевірні слова підібрали.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні на уроці ми пригадаємо про подовжені м'які приголосні звуки: як їх правильно вимовляти, позначати на письмі.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Відповіді на запитання.

— Хто пам'ятає, як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук? (Відповіді учнів).

— Наведіть приклади таких слів.

2. Опрацювання правила (с. 76).

3. Хвилинка каліграфії (вправа 1).

Учні спочатку правильно вимовляють, а тоді записують подані в підручнику слова. Учитель звертає увагу на поєднання окремих літер. А також звертає увагу на правильне написання слів.

4. Виконання вправи 2.

Учні виписують слова *світання*, *зітхання*. Учитель пропонує поділити ці слова для переносу, але спочатку пригадує з учнями правило переносу слів з подовженими м'якими приголосними звуками.

Школярі виконують звуко-буквений аналіз слова *дзвін*, пояснюють, чому в цьому слові різною є кількість звуків і букв.

5. Виконання вправи 3.

Учні утворюють за зразком пари слів, виконують звуко-буквений аналіз одного з утворених слів. Учитель нагадує, що у звуковій моделі подовження звука позначається двокрапкою.

6. Виконання вправи 4.

У цій вправі учням пропонують вибрати, у яких словах писати одну літеру, а в яких— дві. Для цього учні повинні правильно вимовити слова, записати, по-

яснити свій вибір. У вправі вимагається ще підкреслити букви, які позначають подовжені м'які приголосні звуки.

7. Виконання вправи 5.

Відгадками до загадки можуть бути слова *багаття, вогнище*. Слово багаття учні ділять для переносу різними способами: бага-ття, багат-тя.

8. Виконання вправи 6.

Учні вставляють пропущені букви, де це потрібно, вказують «зайві» слова: земля, каченя, перехрестя. Пояснюють, чому саме ці слова є «зайвими». Також учні підкреслюють орфограми у словах і пояснюють, чому в них пишемо по дві літери.

9. Виконання тренувальних вправ із робочого зошита (впр. 112, 113) здійснюється за аналогією до тих, що опрацьовувались у класі.

V. Домашнє завдання.

Учитель пропонує учням завдання на вибір: вправа 114 з робочого зошита, чи 7 з підручника. Пояснює, як виконувати завдання.

VI. Підсумок уроку.

— Над якою темою працювали?

— Як позначається на письмі подовжений м'який приголосний звук?

— Як переносять слова з такими звуками?

— Наведіть приклади слів з подовженими м'якими приголосними.

Тема уроку. Узагальнювальний урок із розділу «Будова слова».

Мета уроку. Узагальнити і систематизувати знання з теми. Удосконалювати вміння розбирати слова за будовою. Закріплювати вміння розпізнавати слова з орфограмами, які пов'язані з будовою слова, перевіряти їх.

Хід уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Представники різних варіантів зачитують виконані завдання, пояснюють виконання. Інші учні класу задають їм запитання.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

— Сьогодні ми пригадаємо вивчений матеріал з розділу «Будова слова», будемо виконувати завдання, які допоможуть закріпити знання і відповідні вміння з теми.

— Як ви думаєте, чому важливим є матеріал з цього розділу? Чим він є корисним для нас?

III. Повторення основних правил.

Учитель може використати запитання, подані в рубриці «Що я знаю» (с. 78 підручника). Свої відповіді учні конкретизують відповідними прикладами.

IV. Виконання тренувальних вправ.

1. Учні пояснюють, що слова у першому рядку утворено за допомогою суфіксів, а в другому— за допомогою префіксів.

2. У завданні другому подано слова з префіксами: одні з них пишуться з апострофом, інші— ні. Учні повинні пояснити правопис слів з апострофом.

3. Третє завдання передбачає самостійний добір учнями слів із ненаголошеними голосними [e], [и], які можна перевірити наголосом, і які не перевіряються.

Крім поданих у підручнику завдань, учитель може запропонувати учням ще такі, наприклад, вправи:

1) За допомогою префіксів **пре-**, **при-** утвори і запиши нові слова від поданих. Свій вибір обгрунтуй.

Йти, гарно, шити, добрий, нести, в'язати, міцно, старий.

Познач префікси у словах. Як ти думаєш, за допомогою цих префіксів утворились нові слова чи форми слів?

2) Спиши, розкриваючи дужки. Поясни правопис префіксів і однозвучних прийменників.

(До)біг (до)лісу, (за)йшов (за)хату, (під)сунув (під)подушку, (від)біг (від)річки, (на)малював (на)дощі, (з)летів (з)гілки.

3) Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

Не звання дає знання, а навпаки. Не силою треба боротися, а вмінням. Корінь навчання гіркий, а плід його солодкий. Найвища школа— саме життя.

Випиши в абетковій послідовності слова з подовженими приголосними звуками. Поясни вимову і написання.

V. Підсумок уроку.

— Який розділ на сьогоднішньому уроці ми повторювали?

— Що вам найбільше запам'яталося з цього розділу?

— Які завдання було виконувати найлегше? А які вдавалися важче? Чому?

— Що нового для себе дізнались чи навчились на сьогоднішньому уроці?

— Як може знадобитись вам у житті опрацьований матеріал з розділу «Будова слова»?

Тема уроку. Контроль навчальних досягнень учнів з теми «Будова слова».

Мета уроку. Перевірити рівень засвоєння знань та сформованості відповідних умінь з теми.

I варіант	II варіант
Вкажи правильну відповідь. Префікс <i>пре-</i> : а) вказує га вищу віру ознаки, можна замінити словом дуже; б) вказує на приєднання, наближення, неповноту дії.	Вкажи правильну відповідь. Префікс <i>при-</i> : а) вказує га вищу віру ознаки, можна замінити словом дуже; б) вказує на приєднання, наближення, неповноту дії.
Запишіть слова, уставляючи букви на місці пропусків. Пр..в'язати, пр..мудрий, пр..везти, пр..хороший, пр..клеїти, пр..добрий	2. Запишіть слова, уставляючи букви на місці пропусків. Пр..шити, пр..гарний, пр..їхати, пр..високий, пр..бити, пр..кислий.
3. Познач рядок, у словах якого пишеться апостроф після префіксів. А. (П)ять, (в)язати, (м)ята. Б. (До)бігти, (при)йти, (за)їхати. В. (В)їзд, (роз)єднати, (з)явиться.	3. Познач рядок, у словах якого пишеться апостроф після префіксів. А. (Б)ють, (в)ється, (в)юн. Б. (При)єднати, (пере)йти, (до)їхати. В. (Роз)яснити, (з)істи, (об)єднання.
4. Запиши, розкриваючи дужки. (З)летіти (з)дерева, (за)бігти (за)дім, (до)кинув (до)стежки, (на)малював (на)папері, (під)кинув (під)парту.	4. Запиши, розкриваючи дужки. (На)ліпити (на)аркуш, (від)мести (від)стіни, (у)війти (у)воду, (зі)пхав (зі)столу, (в)ліз (в)ополонку.

5. Подані слова з ненаголошеними [е], [и] запиши у два ряди. У перший— ті, що перевіряються наголосом, а в другий— ті слова, що наголосом не перевіряються. Легкий, криниця, степовий, директор, крило, рибалка, верблюд.	5. Подані слова з ненаголошеними [е], [и] запиши у два ряди. У перший— ті, що перевіряються наголосом, а в другий— ті слова, що наголосом не перевіряються. Низький, пшениця, стежина, депутат, стебло, апельсин, зима.
6. Вкажи правильну відповідь. Дзвінкий приголосний [г] перед глухими [к], [т] вимовляється: А. Дзвінко. Б. Глухо.	6. Вкажи правильну відповідь. Глухі приголосні перед парними дзвінкими приголосними вимовляються: А. Дзвінко. Б. Глухо.
7. Спиши, вставляючи потрібні букви. Ні (х, г)ті, фу(т, д)бол, боро(т,д)ьба, про(с, з)ба, ло(ж,ш)ка.	7. Спиши, вставляючи потрібні букви. Ле(г,х)кий, во(к, г)зал, моло(т, д)ба, кі(с, з)ба, кни(ж, ш)ка.
8. Запиши слова, уставляючи пропущену букву, де це потрібно. Вчен..я, весіл..я, кишен..я, гіл..я, стат..я, земл..я, корін..я.	8. Запиши слова, уставляючи пропущену букву, де це потрібно. Знан..я, жит..я, кошен..я, зіл..я, вугіл..я, неділ..я, насін..я.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Складання текстів письмових привітань.

Мета уроку. Ознайомити учнів з особливостями текстів привітань. Учити складати і письмово оформляти цей різновид ділових паперів. Удосконалювати практичні навички етики мовлення.

Матеріал до уроку: робочий зошит— урок 45.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Бесіда.

— Хто скаже, що таке привітання? (Учні можуть скористатися визначенням, поданим на с. 60 підручника).

— Чи любите ви отримувати привітання? Від кого ви їх отримували, з якої нагоди? Чи писали привітання своїм родичам, друзям? Для чого ви це робили? Чи потрібно вміти писати привітання?

2. Виконання завдання 1.

Учні записують назви свят, з нагоди яких вони виготовляють листівки з поздоровленнями.

3. Виконання завдання 2.

Учні дають відповіді на запитання, подані в робочому зошиті.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

— Сьогодні ви детально ознайомитесь із особливостями привітань, навчитесь правильно їх складати й оформляти.

III. Підготовча робота.

1. Виконання завдання 3.

Учні розглядають вітальні листівки, позначають цифрами, з якої нагоди яку листівку можна використати (1— із Днем знань, 2— із Днем матері, 3— із Днем народження, 4— із Днем захисника Вітчизни).

2. Виконання завдання 4.

Учитель пише зразок привітання на дошці (чи проектує на екран). Звертає увагу учнів на те, з яких частин складається привітання (звертання, текст привітання, ім'я автора, дата написання).

IV. Складання привітань.

1. Виконання завдання 5.

За зразком попереднього завдання учні пишуть привітання з нагоди дня народження мами.

2. Групова робота (завдання 6).

Учні діляться на групи і кожна обирає, яке привітання писатиме. Учитель нагадує, що привітання має бути стислим, зрозумілим, щирим. Воно повинно стосуватися певної події і того, кому воно призначене.

3. Виконання завдання 7.

Використовуючи подані у вправі слова-побажання, учні самостійно складають і записують привітання своїм знайомим із якоїсь нагоди.

4. Виконання завдань 8, 9, 10.

Учні розглядають зразки віршованих привітань. Пробують усно складати за аналогією.

V. Підсумок уроку.

- Який із різновидів ділових текстів писали сьогодні?
- З яких елементів він складається?
- Для чого потрібно вміти писати привітання?

II СЕМЕСТР

ЧАСТИНИ МОВИ. ІМЕННИК

§ 24. Поняття про іменники з абстрактним значенням

54. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати іменники з абстрактним значенням.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати іменники з абстрактним значенням.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменник із абстрактним значенням* і його основні ознаки як частини мови (називає предмети; має абстрактне значення; відповідає на питання хто? що?).

Уміти: розпізнавати іменники з абстрактним значенням; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Наука для людини* —

як сонце для життя.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 80.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити іменник *успіх* за допомогою схеми. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі за поданим зразком створюють схеми і розповідають про іменники навчання, читання, старання, користуючись тлумачним словником української мови.

3. Учитель звертає увагу учнів на нове поняття і пояснює, що іменники *успіх, досягнення, навчання, пізнання, читання, старання* є назвами узагальнених понять; це *іменники з абстрактним значенням*; позначене ними сприймається лише розумом, уявою.

Іменники з абстрактним значенням можуть називати: якості і властивості (*щедрість, доброта, людяність*); дії і процеси (*бажання, захоплення, натхнення*); стан і почуття (*радість, щастя, любов*); поняття етикету (*вітання, прощання, вибачення*); наукові поняття (*швидкість, час, відстань*); грошові поняття (*кошти, фінанси, гроші*).

IV. Закріплення одержаних знань.

Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Називаймо іменники з абстрактним значенням. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть найбільше дібрати таких іменників.

V. Виконання вправ на сторінці 81.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі ознайомлюються із секретами успішного навчання; коментують їх зміст; відповідають на запитання *Чому навчання — це подорож у світ пізнання?*; доводять, що виділені слова є іменниками з абстрактним значенням.

2. Хвилинка міркування. Учні розмірковують, від яких слів утворилися слова *знання, уміння*; чому ці слова є іменниками з абстрактним значенням.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники розповідають про свою мрію за поданим планом, використовуючи іменники з абстрактним значенням; зазначають кількість складів, звуків і букв у слові мрія (2 склади, 5 звуків, 4 букви).

4. Виконання завдань вправи 4 передбачає завдання — намалювати емблему успіху і розказати, що символізує ця емблема.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 1, впр. 115 — 117).

1. Під час виконання завдання 115 учні працюють в парах. Молодші школярі читають загадку; записують слово-відгадку — назву частини мови; ставлять одне одному запитання з теми «Іменник»; дають відповіді на поставлені запитання; розповідають однокласнику про своє ім'я; випишують із загадки споріднені іменники; позначають у них корінь.

2. Виконання завдань вправи 116 передбачає читання вірша Марії Деленко; вивчення його напам'ять; запис вірша із пам'яті; перевірку розділових знаків; підкреслення іменників із абстрактним значенням; підготовку усної розповіді з теми «Україна — це земля, що люблю найбільше я» із використанням у розповіді іменників із абстрактним значенням.

3. Виконуючи домашнє завдання 117, молодші школярі складають і записують казку про іменник як частину мови; підкреслюють іменники, використані у складеному тексті; пояснюють, які з них мають абстрактне значення; розповідають мовну казку в класі.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *іменники з абстрактним значенням* — це іменники, які називають: якості і властивості (*щедрість, доброта, людяність*); дії і процеси (*бажання, захоплення, натхнення*); стан і почуття (*радість, щастя, любов*); поняття етикету (*вітання, прощання, вибачення*); наукові поняття (*швидкість, час, відстань*); грошові поняття (*кошти, фінанси, гроші*).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 81), формулюють і записують дві — три поради однокласникам та однокласницям, як стати успішною людиною, використовуючи іменники з абстрактним значенням.

§ 25. Рід і число іменників

55. Тема уроку. Навчаюся визначати рід і число іменників.

Мета уроку: розвивати вміння визначати рід і число іменників.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід іменників* і *число іменників* і основні ознаки цих граматичних понять.

Уміти: визначати рід і число іменників; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Живи своїм розумом, а не чужим.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про рід і число іменників. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як змінюються іменники? Які форми числа мають іменники? Які форми роду мають іменники? Які іменники належать до чоловічого, жіночого і середнього роду? Як визначають число і рід іменників?* Учні наводять приклади іменників; визначають число і рід дібраних слів; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 82.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити іменник *школяр* за допомогою схеми. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі за поданим зразком створюють схему і розповідають про число і рід іменника *школярка*.

3. Учитель звертає увагу учнів на поняття *рід іменника*, *число іменника* і нагадує, що іменники змінюються за числами — *однина (школа, гімназія, ліцей)*, *множина (школи, гімназії, ліцеї)*; в однині іменники належать до одного з родів: *чоловічого (учень, школяр)*, *жіночого (учениця, школярка)*, *середнього (ім'я, прізвище)*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 82.

1. Хвилинка міркування. Виконуючи завдання вправи 2, учні розмірковують, до якого роду належать іменники *директорка*, *учитель*, *лікарка*; обґрунтовують свою думку.

2. Під час виконання завдань вправи 3 молодші школярі пояснюють, якими іменниками — назвами днів тижня необхідно доповнити речення; послідовно записують іменники — назви семи днів тижня; визначають число і рід записаних іменників. Потім учні розповідають, чи складають вони план на кожний день, які цікаві і корисні справи планують на сьогодні.

3. Робота над змістом приказки *Планування — сходи́нка до здійснення мрії*. Учитель пропонує учням поміркувати над змістом приказки і пояснити, чому так говорять.

V. Виконання вправ на сторінці 83.

1. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їх розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для

всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, що іменник *дружба* вживається тільки в однині, а іменник *підмурки* — тільки у множині).

2. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, молодші школярі читають текст про дружбу; визначають, до якого стилю його можна віднести. Потім діти виписують із другого речення тексту іменники з абстрактним значенням за абеткою; визначають число і рід цих іменників; будують звукові моделі слів у сполученні *захоплення людей*; зазначають, до якої частини мови вони належать.

3. Прослуховування аудіоматеріалів за QR кодом. Четвертокласники слухають пісню про дружбу; доповнюють текст вправи кількома реченнями про дружбу.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 2, впр. 119 — 120).

1. Виконання завдань вправи 119 передбачає читання віршованих рядків; доповнення їх іменниками з довідки; зазначення слів, які вживаються в переносному значенні; визначення роду іменників; доведення своєї думки; виписування виділених слів; виконання звуко-буквеного розбору слів.

2. Виконуючи домашнє завдання 120, молодші школярі відгадують загадки-жарти; пояснюють значення виділених слів; складають і записують із ними речення; визначають рід і число іменників у реченнях.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники змінюються за числами — однина (*школа, гімназія, ліцей*), множина (*школи, гімназії, ліцеї*); в однині іменники належать до одного з родів: чоловічого (*учень, школяр*), жіночого (*учениця, школярка*), середнього (*ім'я, прізвище*).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 83), поєднують частини прислів'їв, записують їх, пояснюють зміст записаних прислів'їв. Потім учні визначають число і рід усіх іменників; зазначають, у якому прислів'ї немає іменників; називають спільнокореневі слова, ужиті у прислів'ях. На завершальному етапі виконання вправи молодші школярі розповідають, які ще прислів'я про дружбу вони знають, складають власний вислів про дружбу.

§ 26. Відмінки іменників. Відмінювання іменників

56. Тема уроку. Навчаюся визначати відмінок іменника в реченні та початкову форму іменника.

Мета уроку: розвивати вміння визначати відмінок іменника в реченні та початкову форму іменника.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *відмінки іменників, початкова форма іменника* і основні ознаки цих граматичних понять.

Уміти: визначати відмінок іменника в реченні та початкову форму іменника; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Наполегливість — запорука успіху*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про число і рід іменників. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як змінюються іменники? Скільки числових форм в українській мові? Як визначають число іменників? Які форми родів мають іменники? Як визначають рід іменників?* Учні наводять приклади речень, називають іменники, ужиті в цих реченнях; визначають число і рід іменників; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 84.

Учитель ознайомлює учнів із новим поняттям і формулює висновок про те, що іменники мають сім відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний; шість із них відповідають на певні питання, а сьомий, кличний відмінок, на питання не відповідає, його використовують у звертаннях.

Далі молодші школярі розглядають таблицю і запам'ятовують назви відмінків та їх скорочені позначення; вивчають відмінкові питання, на які відповідають іменники в різних формах відмінків.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників із абстрактним значенням.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінках 84 — 85.

1. Під час виконання завдань вправи 2 учні читають вірш Дмитра Білоуса, добирають до нього заголовок; пояснюють, що виражає дібраний заголовок — тему чи головну думку вірша; коментують, питання якого відмінка поет змінив у вірші, чому він так зробив.

Робота над змістом рубрики «Словничок». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів доскіпує, навзаєм (*доскіпує* — прискіпливо допитується; *навзаєм* — взаємно) і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

Четвертокласники називають усі відмінки; пояснюють, чому вони мають такі назви; складають текст-розповідь про відмінки іменників за змістом вірша; розповідають у класі.

2. Постановка проблемного питання: Який відмінок можна назвати початковою формою іменника?

V. Виконання вправ на сторінці 85 — 86.

1. Виконуючи завдання вправи 3, учні записують висловлювання про Україну; вивчають їх напам'ять, записують із пам'яті; називають повторюваний іменник, позначають у ньому закінчення, записують у дужках відмінок іменника.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Молодші школярі беруть до уваги, що початковою формою іменника є форма називного відмінка однини. У реченні *Україна — це земля, яку люблю найбільше я.* іменник *Україна* вживається у формі називного відмінка однини і є початковою формою цього іменника.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, четвертокласники читають вірш Надії Голуб; визначають тему й головну думку вірша,

добирають до нього заголовки; називають іменники, ужиті у вірші в початковій формі (називному відмінку однини); виписують з вірша іменники у множині, зазначають у дужках їх початкову форму; доводять, що виділені іменники вживаються у кличному відмінку однини.

Потім молодші школярі розмірковують, якою вони хочуть бачити Україну в майбутньому; усно складають невеликий текст-міркування і готуються озвучити його у класі.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 2 — 3, впр. 121 — 122).

1. Під час виконання завдання 121 учні читають прислів'я і приказки, пояснюють їх зміст; визначають відмінок іменника *робота* в реченнях, доводять свою думку; складають і записують речення з двома відмінковими формами цього іменника (на вибір).

2. Виконуючи домашнє завдання 122, молодші школярі читають вірш, добирають до нього заголовки; визначають відмінок іменників, пояснюють правильність думки; ставлять іменники в початковій формі (у називному відмінку однини), записують їх, позначають закінчення у записаних іменниках; називають протилежні за значенням слова.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники мають сім відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний; шість із них відповідають на певні питання, а сьомий, кличний відмінок, на питання не відповідає, його використовують у звертаннях.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 86), виразно читають уривок із вірша Дмитра Білоуса про іменник; називають іменники з абстрактним значенням, використані у віршованому тексті; обґрунтовують свою думку. Потім діти складають і записують два речення із цими словами (на вибір).

57. Тема уроку. Навчаюся змінювати іменники за числами і відмінками

Мета уроку: розвивати вміння змінювати іменники за числами і відмінками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *вмінювання іменників* (зміна іменників за відмінками).

Уміти: змінювати іменники за числами і відмінками; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Ввічливе слово — як цілюще повітря*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про відмінки іменників. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як визначають числові і відмінкові форми іменників? Як змінювати іменники за числами і відмінками?* Учні наводять приклади речень, називають іменники, ужиті в цих реченнях; визначають число і відмінки іменників; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 87.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *відмінювання іменників* і пояснює, що зміну іменників за відмінками називають змінюванням за відмінками або відмінюванням.

Виконання завдань вправи 6. Молодші школярі розглядають таблицю, звертаючи увагу на закінчення іменників у різних відмінках, формулюють висновки; беруть до уваги, що слова *учениця, учениці, ученицю, ученицею, на учениці* — це різні форми одного слова, тому що змінюються лише закінчення слів, а основне значення залишається незмінним.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників у різних відмінкових формах.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінках 87 — 88.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 7 учні відмінюють іменник *земля* за зразком у таблиці; складають і записують сім речень із різними формами слова *земля* за варіантами: 1 варіант (форма однини), 2 варіант (форма множини).

2. Виконуючи завдання вправи 8, молодші школярі читають приказки, пояснюють їх зміст; випишують усі форми іменника *робота*; ставлять до них питання, позначають закінчення; складають і записують речення з двома формами іменника *робота* (на вибір).

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 3 — 4, впр. 123 — 124).

1. Виконання завдань вправи 123 здійснюється в парах. Четвертокласники розмірковують, із чим можна порівняти, дописують іменники з довідки; добирають і записують синоніми до дієслів *дивитися, тремтять*; складають і записують речення з іменником *собака*, уживаючи його у формах називного, родового і давального відмінків однини.

2. Виконуючи домашнє завдання 124, молодші школярі читають вірш, пояснюють значення слова *коса*; складають і записують речення зі словом *коса*, уживаючи його в різних значеннях; записують відмінкові форми однини іменника *коса*, позначають закінчення у записаних словах.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що зміну іменників за відмінками називають змінюванням за відмінками або відмінюванням.

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 9 (с. 88), читають текст; дають відповіді на запитання, подані в тексті; готують розповідь про те, як вони допомагають своїм батькам; називають іменники, використані в реченнях тексту; визначають відмінок цих іменників; усно відмінюють іменник *праця*; складають і записують речення з цим словом у формах родового і давального відмінків однини; визначають, що іменники *праця, робота, труд* є синонімами, пояснюють свою відповідь.

58. Тема уроку. Навчаюся змінювати у процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед закінченням —і на [з'], [ц'], [с'].

Мета уроку: розвивати вміння змінювати у процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед закінченням -і на [з'], [ц'], [с'].

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило змінювання у процесі словозміни іменників приголосних [г], [к], [х] перед закінченням -і на [з'], [ц'], [с'].

Уміти: змінювати у процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед закінченням -і на [з'], [ц'], [с']; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Мова — дзеркало душі людини*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про форми давального і місцевого відмінків іменників в однині. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Які особливості іменників у формі давального відмінка однини? Які особливості іменників у формі місцевого відмінка однини?* Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із іменниками у формі давального і місцевого відмінків однини; зазначають закінчення іменників; коментують свою відповідь.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 88.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як змінюються кінцеві приголосні основи в іменниках жіночого роду *книга* і *бібліотека* перед закінченням —і в давальному і місцевому відмінках однини.

2. Виконання завдань вправи 10. Молодші школярі читають речення; виписують виділені іменники в таблицю за зразком, позначають у них закінчення.

3. Учитель пояснює учням, що в іменниках жіночого роду перед закінченням -і в давальному і місцевому відмінках однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] змінюються на [з'], [ц'], [с']: *подруга — подрузі, на подрузі; книжка — книжці, у книжці*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки. Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 89.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 11, учні складають і записують речення з іменниками *подруга* і *книжка* у формі давального і місцевого відмінків однини; визначають, що слова *книжка*, *книжці*, *у книжці* є формами словами; пояснюють свою відповідь.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 12, молодші школярі ставлять іменники чоловічого роду *луг*, *вік*, *рух* у місцевому відмінку однини; записують іменники в таблицю за зразком, позначають закінчення; формулюють висновок про змінювання кінцевих приголосних основи перед закінченням —і в іменниках чоловічого роду в місцевому відмінку однини.

V. Виконання вправ на сторінці 90.

1. Під час виконання завдань вправи 13 четвертокласники ставлять іменники середнього роду *око*, *вухо* у форму місцевого відмінка однини; записують іменники в таблицю за зразком, позначають закінчення; формулюють висновок про змінювання кінцевих приголосних основи перед закінченням *-і* в іменниках середнього роду в місцевому відмінку однини; зв'язують свій висновок із правилом.

2. Учитель пояснює учням, що в іменниках чоловічого і середнього роду в місцевому відмінку однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням *-і* змінюються на [з'], [ц'], [с']: *луг* — у *лузі*, *вік* — у *віці*, *рух* — у *русі*; *око* — в *оці*, *вухо* — у *вусі*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки. Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила.

3. Виконання завдань вправи 14 передбачає читання вірша Алли Свашенко про чергування приголосних звуків і вивчення його напам'ять; називають іменники в місцевому відмінку однини; пояснюють змінювання кінцевих приголосних основи в цих словах; складають й записують із ними речення.

VI. Виконання вправи на сторінці 91.

Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 15, молодші школярі читають іменники; визначають їх рід; дописують іменники жіночого роду; утворюють від цих іменників форми давального і місцевого відмінків однини за зразком: *журналіст* — *журналістка*, *журналістці*, на *журналістці*.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 4, впр. 125 — 126).

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 125, четвертокласники читають прислів'я і приказки, пояснюють їх зміст; називають іменники чоловічого роду однини, у яких у місцевому відмінку відбувається чергування кінцевих приголосних основи; утворюють ці форми іменників, складають і записують із ними речення; пояснюють, чому так говорять: *У чужому оці й порошинку бачить, у своєму і сучка недобачає*.

3. Виконуючи домашнє завдання 126, молодші школярі читають вірш Тамари Мезенцевої; називають слова, ужиті в переносному значенні, пояснюють, що вони означають; визначають іменники в місцевому відмінку однини, пояснюють їх правопис; складають і записують із ними речення, позначають закінчення іменників.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що в іменниках жіночого роду перед закінченням *-і* в давальному і місцевому відмінках однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] змінюються на [з'], [ц'], [с']: *подруга* — *подрузі*, на *подрузі*; *книжка* — *книжці*, у *книжці*.

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 15 (с. 91), розглядають подані фотоілюстрації; складають і записують за ними речення з трьома іменниками (на вибір).

59. Тема уроку. Навчаюся змінювати у процесі словозміни іменників голосний [і] на [о], [е].

Мета уроку: розвивати вміння змінювати у процесі словозміни іменників голосний [і] на [о], [е].

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило змінювання у процесі словозміни іменників голосного [i] на [o], [e].

Уміти: змінювати у процесі словозміни іменників голосний [i] на [o], [e]; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Птаха пізнають за пір'ям, а людину — за мовою.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники жіночого і чоловічого роду в однині, які в початковій формі мають нульове закінчення. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 91.

1. Виконання завдань вправи 16. Учні читають текст, добирають до нього заголовок; визначають, що слова *ввічливість* і *гречність* є синонімами; пояснюють свою думку. Потім молодші школярі складають у зошиті таблицю за зразком, формулюють висновок про змінювання голосного звука [i] в коренях іменників в однині.

2. Учитель пояснює учням, що в деяких іменниках в однині, що в початковій формі мають нульове закінчення, зі зміною форми слова в корені відбувається змінювання звука [i] на [o], наприклад: *радість — радості, якість — якості*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників, у яких відбувається чергування голосних звуків.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 92.

Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям виконати завдання вправи 17: прочитати пари слів, порівняти їх і дослідити, як змінюється голосний звук у поданих іменниках. Молодші школярі пояснюють, що спільне є між цими словами, а що відмінне.

V. Виконання вправ на сторінці 93.

1. Робота над змістом правила. Учитель пояснює молодшим школярам, що в деяких іменниках в однині, що в початковій формі мають нульове закінчення, зі зміною форми слова в корені відбувається змінювання звука [i] на [e]. Наприклад: *лебідь — лебедя, джміль — джмеля*.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Шукаймо чергування у словах — назвах тварин. Хто більше?», скориставшись зразком *кінь — коня*. Перемагають ті діти, які зможуть найбільше дібрати таких іменників, у яких відбувається чергування голосних звуків у корені слів.

3. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 18 учні читають поради Алли Свашенко, уживаючи відповідні відмінкові форми іменників; запису-

ють вірш; пояснюють правопис утворених відмінкових форм іменників; називають слово, у якому чергування голосних не відбувається; будують звукові моделі іменників-антонімів.

4. Хвилинка міркування. Учні розмірковують, чому *Київ*, але *Києва*; як пояснити змінювання звуків у коренях іменників — назв міст; обґрунтовують свою думку.

5. Робота в парах. Виконуючи завдання вправ 19, молодші школярі читають назви міст України; розповідають, що вони знають про ці міста; записують назви міст за зразком, утворюють форму родового відмінка, користуючись орфографічним словником; пояснюють, змінювання яких звуків відбувається у корені іменників — назв міст.

VI. Виконання вправ на сторінці 94.

Працюючи над виконанням перших завдань вправи 20, четвертокласники ставлять подані іменники *радість*, *гість*, *поріг*, *дім*, *стіл* у форму родового відмінка однини і записують їх.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 6, впр. 127 — 128).

1. Під час виконання завдання 127 учні читають прислів'я, доповнюючи словами з довідки, пояснюють їх зміст; складають у зошиті таблицю за зразком; випишують у перший стовпчик іменники жіночого роду, а у другий — звуки, що можуть чергуватися в коренях цих слів; пояснюють, чому ми так говоримо *Де багато слів, там мало мудрості*.

2. Виконуючи домашнє завдання 128, молодші школярі читають і відгадують загадку Дмитра Білоуса, записують відгаданий іменник; пояснюють, що означає іменник *щедрість*; ставлять цей іменник у форми давального і місцевого відмінків однини; складають і записують речення з цими відмінковими формами іменника.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що: у деяких іменниках в однині, що в початковій формі мають нульове закінчення, зі зміною форми слова в корені відбувається змінювання звука [і] на [о], наприклад: *радість* — *радісті*, *якість* — *якості*; у деяких іменниках в однині, що в початковій формі мають нульове закінчення, зі зміною форми слова в корені відбувається змінювання звука [і] на [е]. Наприклад: *лебідь* — *лебеда*, *джміль* — *джмеля*.

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 20 (с. 94), готують розповідь про те, як вони зустрічають гостей; складають і записують текст-розповідь «Гість у дім — радість у нім», використовуючи в реченнях утворені форми поданих слів; підкреслюють ці іменники, у яких зі зміною форми слова відбувається чергування голосних звуків у корені.

Урок розвитку мовлення

60. Тема уроку. Текст-міркування «Чому важливо бути доброю людиною».

Мета уроку: розвивати вміння будувати тексти-міркування.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 5 — 7, впр. 1 — 9).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-міркування.

Пригадай! У тексті-міркуванні висловлюються роздуми з приводу чогось, стверджується чи заперечується якась думка. До такого тексту ставимо питання чому?

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 7.

1. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають уривок із вірша; беруть до уваги пораду; пояснюють одне одному, як вони розуміють останні рядки вірша; добирають і записують спільнокореневі слова до іменника *добро*.

2. Виконуючи завдання вправи 2, учні розповідають, які слова спадають їм на думку, коли вони чують іменник *добро*; записують їх; пояснюють, чому саме ці слова вони запишуть.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники добирають і записують якомога більше прикметників, які характеризують людину, що робить добро.

4. Виконання завдань вправи 4 передбачає розмірковування і пояснення, чому так говорять: у людини добре серце, у людини добра душа.

5. Під час виконання завдань вправи 5 учні дають відповіді на подані запитання: *Кого зі своїх друзів ти вважаєш доброю людиною? Чому ти вважаєш цю людину доброю?*

6. Виконуючи завдання вправи 6, молодші школярі пояснюють зміст поради і беруть її до уваги: *Ніколи не роби іншим того, чого не бажаєш собі*.

7. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, четвертокласники міркують і пояснюють, чому важливо бути доброю людиною. Під час висловлення своїх міркувань користуються схемою: твердження, доказ (доведення), висновок.

8. Виконання завдань вправи 8 передбачає усну побудову тексту міркування за схемою, поданою у завданні.

9. У процесі виконання завдань вправи 9 молодші школярі записують текст-міркування «Чому важливо бути доброю людиною», дотримуючись абзаців.

IV. Виконання додаткових вправ і завдань.

V. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням будувати тексти-міркування.

61. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.

Мета уроку: розвивати вміння писати закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.

Уміти: правильно писати закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Будь господарем своєму слову*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники чоловічого роду в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Виконання завдань на сторінці 94.

1. Під час виконання завдань вправи 21 учні розглядають схему і читають слова у кожному стовпчику, звертаючи увагу на кінцевий приголосний основи в іменниках кожного стовпчика; формулюють правило про правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань. Потім педагог пропонує молодшим школярам прочитати початок правила і доповнити його: Іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини мають закінчення *-ом*, *-ем*, *-єм*.

Закінчення *-ом* мають іменник з основою на твердий приголосний, крім [ж], [ч], [ш], наприклад:...,...,...

Закінчення *-ем* мають іменники з основою на...

Закінчення *-єм* мають іменники...

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінках 95 – 96.

1. Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 22, молодші школярі читають подані слова; ставлять іменники у форму орудного відмінка однини; пояснюють, як визначити, яке закінчення необхідно писати в іменниках; складають і записують речення, уживаючи утворені відмінкові форми іменників (однієї з груп за вибором).

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні добирають іменники-синоніми й утворюють від них форму орудного відмінка однини).

3. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги». Молодші школярі ознайомлюються з правилом: Іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини вживаються як без прийменників, так і з прийменниками *з*, *із*, *за*, *над*, *під*, *між*, *перед* та ін. Наприклад: *другом* — *із другом*, *приятелем* — *за приятелем*, *товаришем* — *перед товаришем*.

4. Виконуючи завдання вправи 23, четвертокласники виразно читають вірш Миколи Сингаївського; пояснюють, як вони розуміють його заголовок; випишують сполучення слів із іменниками чоловічого роду в орудному відмінку однини; пояснюють правопис закінчень іменників.

5. Ознайомлення зі значенням слова *спориш*. Учитель коментує значення цього слова (*спориш* — трав'яниста рослина з дрібними квітками, росте на узбіччях доріг) і пропонує учням завдання — усно скласти речення з цим словом.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 7 – 8, впр. 129 – 130).

1. Виконання завдань вправи 129 передбачає роботу у групах. Четвертокласники читають віршовані рядки Володимира Твердохліба про українську мову; пояснюють правопис закінчень виділених іменників; доповнюють вірш про

мову, використовуючи іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини, записують його. Пояснюють написання закінчень іменників у цій відмінковій формі.

2. Виконуючи домашнє завдання 130, молодші школярі переставляють слова так, щоб прочитати приказки, пояснюють їх зміст; списують, ставлячи слова, що в дужках, в орудному відмінку однини; пояснюють правопис закінчень іменників; розбирають за будовою іменники *книга, книжка, книгарня*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те: як писати закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини; що іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини вживаються як без прийменників, так і з прийменниками *з, із, за, над, під, між, перед* та ін. Наприклад: *другом — із другом, приятелем — за приятелем, товаришем — перед товаришем*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 23 (с. 96), готують коротку усну розповідь про власні мандри рідною землею.

62. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини.

Мета уроку: розвивати вміння писати закінчення іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання закінчень іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини.

Уміти: правильно писати закінчення іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Не кидай слів на вітер*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники жіночого роду на -а (-я) в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 96.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають іменники жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Під час виконання завдань вправи 24 учні читають подані іменники; визначають число, рід, відмінок іменників кожної групи; звертають увагу на кінцевий приголосний основи, називають закінчення в орудному відмінку однини іменників із основою на приголосний: твердий, м'який, шиплячий, [й]; формулюють висновок про правопис закінчень іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини і зв'язують його з правилом.

Потім педагог пропонує молодшим школярам прочитати правило: іменники жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини мають закінчення -ою, -єю, -єю. Закінчення -ою пишеться в іменниках з основою на твердий приголосний, крім [ж], [ч], [ш]: *природою, річкою; -єю — в іменниках з основою на м'який*

приголосний і [ж], [ч], [ш]: *землею, кручею*; -*єю* — в іменниках з основою на [й]: *мрією, надією*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 97.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 25, молодші школярі читають текст, ставлять до нього кілька запитань, які починаються зі слова *чому*, дають на них відповіді словами з тексту. Потім учні розповідають, що вони знають про планету Земля; називають іменники жіночого роду в орудному відмінку однини, пояснюють правопис закінчень цих іменників; ставлять іменники Земля, планета, система, поверхня у форму орудного відмінка однини; складають і записують речення з утвореними формами іменників.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учні ознайомлюються зі змістом правила: Іменники жіночого роду в орудному відмінку однини вживаються як без прийменників, так і з прийменниками *з, із, за, над, під, між, перед* та *ін*. Наприклад: *подругою — із подругою, приятелькою — за приятелькою, дівчиною — перед дівчиною*.

3. Робота з рубрикою «Так ми говоримо!». Молодші школярі пояснюють зміст вислову Земля — наш спільний дім.

V. Виконання вправ на сторінці 98.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 26, учні пояснюють поданий вислів, доповнюючи перелік природоохоронних заходів.

2. Під час виконання завдань вправи 27 молодші школярі виразно читають вірш Надії Красоткіної, висловлюють свої думки про красу природи; випишують іменники жіночого роду, ставлять їх у форму орудного відмінка однини і записують; пояснюють правопис відмінкових закінчень цих іменників; розповідають, які картини природи їм подобаються і приносять задоволення.

3. Звуко-буквений розбір слів. Учні визначають загальну кількість складів, звуків і букв у слові *дзюрчить* (2 склади, 6 звуків, 8 букв).

4. Робота з рубрикою «Так ми говоримо!». Молодші школярі пояснюють зміст вислову Природа — невичерпне джерело краси!

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 8 — 9, впр. 131 — 133).

1. Під час виконання завдання 131 учні ставлять іменники, що в дужках, у формі орудного відмінка; читають прислів'я, пояснюють, що вони означають; коментують правопис відмінкових закінчень іменників.

2. Виконання завдань вправи 132 передбачає письмові відповіді на запитання з використанням слів, записаних у дужках; пояснення правопису закінчень іменників жіночого роду на *-а (-я)* в орудному відмінку однини; доведення того, що відповіді утворили текст.

3. Виконуючи домашнє завдання 133, молодші школярі читають подані слова; визначають число і рід цих іменників; утворюють форми орудного відмінка однини від поданих іменників; складають і записують три речення з утвореними відмінковими формами іменників (за вибором).

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники жіночого роду на *-а (-я)* в орудному відмінку однини мають закінчення *-ою, -єю, -єю*. Закінчення *-ою* пишеться в іменниках з основою на твердий приголосний, крім [ж], [ч], [ш]: *природою, річкою*; *-єю* — в іменниках з основою на м'який приголосний і [ж], [ч], [ш]: *землею, кручею*; *-єю* — в іменниках з основою на [й]: *мрією, надією*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 28 (с. 98), читають текст; добирають до нього заголовки; записують, поставивши слова, що в дужках, в орудному відмінку однини; пояснюють правопис закінчень іменників; формулюють правило написання виділеного слова; наводять приклади слів, у яких після префіксів уживається апостроф.

63. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини.

Мета уроку: розвивати вміння писати закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини.

Уміти: правильно писати закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Свого дякую не жалій, а чужого не чекай.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники чоловічого роду в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 99.

Учитель звертає увагу учнів на правило і пояснює, що: Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають закінчення *-а (-я)* або *-у, (-ю)*. Щоб перевірити, яке закінчення має іменник чоловічого роду в родовому відмінку однини, потрібно звернутися до орфографічного словника. У словнику поряд із початковою формою іменника (називним відмінком однини) подають закінчення родового. Наприклад: *малюнок — малюнка, олівець — олівця, оркестр — оркестру, ансамбль — ансамблю.*

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників чоловічого роду і ставлять їх у форму родового відмінка однини.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінках 100—101.

1. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Працюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їх розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні продовжують розмову, добираючи приклади іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини).

2. Робота з матеріалами за QR кодом. Учні переглядають відео про українські народні музичні інструменти. Потім вони записують іменники — назви музичних інструментів, визначають їх число і рід.

3. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 29, четвертокласники розповідають одне одному про музичні інструменти, відповідаючи на подані запитання. Потім учні читають назви музичних інструментів; визначають рід і число поданих іменників.

На наступному етапі молодші школярі ставлять ці іменники у форму родового відмінка однини; перевіряють правопис закінчень іменників чоловічого роду за орфографічним словником; складають і записують речення з утвореними відмінковими формами цих іменників.

На завершальному етапі роботи учні уявляють себе композитором — автором (авторкою) музичних творів, створюють власну мелодію, уголос виконують свій музичний твір; розповідають, який настрій у людей викликати створена ними мелодія.

4. Звуко-буквений розбір слів. Учні визначають загальну кількість складів, звуків і букв у слові *віолончель* (4 склади, 9 звуків, 10 букв).

5. Виконуючи завдання вправи 30, молодші школярі читають речення, доповнюючи їх; розповідають, що вони знають про образотворче мистецтво; ставлять виділені іменники у форму родового відмінка однини; перевіряють правопис закінчень іменників чоловічого роду за орфографічним словником.

Потім учні, працюючи у групах, складають і записують речення з утвореними формами іменників; позначають закінчення у відмінкових формах цих слів; читають свої речення у класі.

V. Виконання вправ на сторінці 101.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 31, молодші школярі уявляють себе художником (художницею); розповідають, яку картину вони намалювали б, який настрій у людей буде викликати ця картина.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 32 четвертокласники ставлять подані іменники в родовий відмінок однини; перевіряють правопис закінчень іменників за орфографічним словником; формулюють висновок про те, що об'єднує іменники в кожному стовпчику; складають і записують кілька сполучень з іменниками (за вибором) у формі родового відмінка однини за зразком.

На наступному етапі молодші школярі визначають, що слова *Дніпро*, *Дніпра*, *Дніпру* є формами того самого слова.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 9 — 10, впр. 134 — 135).

1. Під час виконання завдання 134 учні читають уривок із тексту; називають ознаки осені, описані в тексті; пояснюють, чому виділені іменники у формі родового відмінка однини мають різні закінчення; складають і записують речення з цими формами іменників; позначають закінчення іменників.

2. Виконуючи домашнє завдання 135, молодші школярі доповнюють вірш Дмитра Луценка іменниками з довідки у формі родового відмінка однини; позначають закінчення у дописаних іменниках, пояснюють їх правопис; пояснюють значення слова *калинно*; складають і записують із ним речення; підкреслюють головні члени речення.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають закінчення *-а (-я)* або *-у, (-ю)*.

Щоб перевірити, яке закінчення має іменник чоловічого роду в родовому відмінку однини, потрібно звернутися до орфографічного словника. У словнику поряд із початковою формою іменника (називним відмінком однини) подають закінчення родового. Наприклад: *малюнок — малюнка, олівець — олівця, оркестр — оркестру, ансамбль — ансамблю*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 33 (с. 101), читають текст; доповнюють розповідь про вівка цікавою інформацією; записують, уживаючи іменники, що в дужках, у родовому відмінку однини.

64. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини.

Мета уроку: розвивати вміння писати закінчення іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання закінчень іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини.

Уміти: правильно писати закінчення іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Наука для людини — як сонце для життя*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники чоловічого роду на -р в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 102.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають іменники чоловічого роду з основою на -р в орудному відмінку однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Виконуючи завдання вправи 34, молодші школярі читають твір учня про професії; розповідають, які професії їм подобаються; випишують із тексту іменники — назви професій із основою на -р; визначають відмінок іменників; позначають у них закінчення; формулюють висновок про правопис іменників чоловічого роду з основою на -р в орудному відмінку однини; звіряють його з правилом: Іменники чоловічого роду з основою на -р в орудному відмінку однини можуть мати різні закінчення — -ом, -ем. Тому їхній правопис потрібно перевіряти за орфографічним словником.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінках 102 — 103.

1. Під час виконання завдань вправи 35 учні читають текст; добирають до нього заголовки; записують перший абзац тексту; уставляють пропущені закінчення в іменниках чоловічого роду на -р, користуючись словником; складають і записують кілька речень про професії своїх батьків; уживають у реченнях іменники в орудному відмінку однини.

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їх розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні продовжують розмову, пояснюючи значення слів гончар і скляр).

3. Виконуючи завдання вправи 36, молодші школярі пояснюють, що спільне є між поданими словами, а що відмінне; з'ясовують за словником, які закінчення мають ці іменники у формі орудного відмінка однини.

4. Ознайомлення зі значенням слів *муляр* і *маляр*. Учителю коментує значення цих слів (*муляр* — майстер мурування, каменяря; *маляр* — робітник, що фарбує стіни будівель, приміщень) і пропонує учням завдання — усно скласти речення з цими словами.

5. Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 37, четвертокласники встановлюють відповідність між іменником — назвою професії і висловом, пов'язаним із цією професією; дізнаються, що означає кожен вислів у фразеологічному словнику.

Ознайомлення зі значенням слова *аршин*. Учителю коментує значення цього слова (*аршин* — давня одиниця довжини (28 дюймів — 71, 12 см)) і пропонує учням завдання — усно скласти речення з цим словом.

На наступному етапі молодші школярі ставлять іменники — назви професій у форму орудного відмінка однини; перевіряють відмінкові закінчення за орфографічним словником; складають і записують розповідь про професії, використовуючи іменники — назви професій у формі орудного відмінка однини.

V. Виконання вправ на сторінці 104.

Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 38, учні читають сполучення слів; встановлюють відповідність і пояснюють, про кого так говорять: майстер шкіряного м'яча (футболіст), майстер шкіряної рукавички (боксер), майстер ракетки (тенісист), майстер голубих доріжок (плавець); самостійно складають і записують кілька речень за поданим зразком.

Потім молодші школярі визначають, що слова *бокс*, *боксер* є спільнокореневими словами, обґрунтовують свою думку.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 10 — 11, впр. 136 — 137).

1. Під час виконання завдання 136 учні читають і відгадують загадку Віри Паронової; зазначають іменник — назву професії; ставлять іменник *перукар* у формі орудного відмінка однини; складають і записують із ним речення; розбирають за будовою іменники *перука*, *перукар*, *перукарня*.

2. Виконання завдань вправи 137 передбачає переставлення рядків так, щоб прочитати вірш про лікаря, використання цифрових позначок для нумерації рядків; складання і запис речення з іменником *лікар* у формі орудного відмінка однини; позначення закінчень іменника, пояснення його правопису; добір до цього іменника спільнокореневих слів: прикметник, дієслово; запис їх.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники чоловічого роду з основою на *-р* в орудному відмінку однини можуть мати різні закінчення — *-ом*, *-ем*. Тому правопис їх потрібно перевіряти за орфографічним словником.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 39 (с. 104), читають подані слова, уставляючи пропущені букви; пояснюють, що

означають ці іменники; записують слова в абетковій послідовності; складають і записують речення з трьома словами (на вибір).

65. Тема уроку. Навчаюся використовувати в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини

Мета уроку: розвивати вміння вживати у мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило вживання паралельних форм іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини.

Уміти: правильно вживати паралельні форми іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Вік живи — вік учись*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники чоловічого роду — назви істот в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Виконання завдань на сторінці 104.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, як правильно сказати: *Хочу зателефонувати другу чи другові*; пояснюють свою думку.

2. Під час виконання завдань вправи 40 четвертокласники читають текст; добирають до нього заголовки; ставлять запитання за змістом тексту; дають відповіді на ці запитання. Потім випишують сполучення слів із іменниками чоловічого роду в давальному відмінку однини; позначають у них закінчення; формулюють висновок про правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному відмінку однини.

Учитель пояснює учням, що іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення *-ові, -еві (-єві)* або *-у (-ю)*. Наприклад: *другові — другу, героєві — герою*. Закінчення *-ові, -еві, (-єві)* частіше вживаються в іменниках, що є назвами істот.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників із відповідними закінченнями.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 105.

1. Робота над змістом рубрики «Так ми говоримо». Учні пояснюють зміст прислів'я *Добре тому ковалю (ковалеві), що на обидві руки кує*.

2. Виконуючи завдання вправи 41, молодші школярі записують подане прислів'я; пояснюють, яку саме форму давального відмінка вони виберуть.

3. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їх розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні продовжують розмову, пояснюючи правопис слів *Коваль* (назва професії) і *Коваль* (прізвище)).

V. Виконання вправ на сторінці 106.

1. Робота над змістом правила. Учителю пояснює учням, що іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини мають закінчення *-ові, -еві, -єві* або *-у (-ю), -і, (-ї)*. Наприклад: *на батькові (на батьку), на вчителеві (на вчителі), на героєві (на герої)*. Закінчення *-ові, -еві, (-єві)* частіше вживаються в іменниках, що є назвами істот.

2. Хвилинка міркування. Учні розмірковують, для чого в українській мові вживаються паралельні відмінкові форми іменників.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 42, четвертокласники порівнюють сполучення іменників, записані ліворуч і праворуч; пояснюють, які сполучення іменників краще сприймаються на слух. Учителю висловлює пораду учням використовувати подані сполучення слів у власному мовленні.

4. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Молодші школярі ознайомлюються зі змістом рубрики і беруть до уваги: якщо в мовленні збігаються два іменники чоловічого роду в давальному або місцевому відмінках однини, то їх краще вживати з різними закінченнями. Наприклад: *братові Олегу — брату Олегові*.

5. Під час виконання завдань вправи 43 учні записують речення, ставлячи сполучення іменників, що в дужках, у давальному відмінку однини; уживають паралельні закінчення в іменниках чоловічого роду в цій відмінковій формі; позначають паралельні закінчення іменників чоловічого роду в давальному відмінку однини.

V. Виконання вправ на сторінці 107.

Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 44, молодші школярі записують речення, ставлячи прізвища, імена та по батькові в давальному відмінку однини; уживають паралельні закінчення в іменниках чоловічого роду в цій відмінковій формі; складають і записують розповідь про відомих українців; уживають паралельні закінчення іменників у давальному і місцевому відмінках однини.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 11, впр. 138 — 139).

1. Під час виконання завдання 138 учні переставляють рядки так, щоб прочитати вірш Миколи Мітарова, використовуючи цифрові позначки для нумерації рядків; читають виразно вірш; розмірковують і дають відповідь на запитання, що міститься у вірші; називають іменники чоловічого роду, використані у вірші; ставлять їх у формах давального і місцевого відмінків; складають і записують речення з цими формами іменників.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 139, четвертокласники читають віршовану пораду Алли Свашенко; беруть її до уваги; випишують іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини; пояснюють правопис закінчень цих іменників.

3. Виконуючи домашнє завдання 3 вправи 139, молодші школярі ставлять іменники *друг, товариш, приятель* у форми давального і місцевого відмінків однини; складають і записують речення з утвореними відмінковими формами іменника *приятель*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення *-ові, -еві (-єві)* або *-у (-ю)*. Наприклад: *другові — другу, героєві — герою*. Закінчення *-ові, -еві, (-єві)* частіше вживаються в іменниках, що є назвами істот.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 45 (с. 107), читають прислів'я; пояснюють, що вони означають; записують, уживаючи іменники, що в дужках, у давальному відмінку однини; запам'ятовують прислів'я з метою використання їх у своєму мовленні.

66. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини.

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати закінчення іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання закінчень іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини.

Уміти: правильно писати закінчення іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис поради *Отримуйте нові знання і йдіть до успіху щодня.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники жіночого роду з основою на приголосний звук в однині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 108.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Під час виконання завдань вправи 46 учні читають речення; називають споріднені слова до слова *гостинність*; пояснюють, від якого слова утворився цей іменник. Потім молодші школярі складають у зошиті таблицю за зразком; позначають закінчення в іменниках, які мають форму орудного відмінка однини; формулюють висновок про правопис закінчень іменників жіночого роду з основою на приголосний у цій відмінковій формі.

3. Учитель пояснює учням, що іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини мають закінчення *-у (-ю): уважністю, гордістю, мужністю*. Перед закінченням м'які приголосні і шиплячі [ж], [ч], [ш] подовжуються. На письмі подовження приголосного звука позначається двома однаковими буквами, а закінчення буквою *-ю: ніччю, блакиттю, відповіддю*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників у відповідній формі.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінці 109.

1. Хвилинка спілкування. Учні розмірковують над тим, чому *сіль* — *сіллю*, але *радість* — *радістю*; чому не в усіх іменниках жіночого роду в орудному відмінку однини подовжується звук перед закінченням.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює, що в іменниках жіночого роду в орудному відмінку однини перед закінченням *-у (-ю)*, якщо їх основа закінчується двома приголосними звуками, не буває подовження звуків: *якість* — *якістю*, *чуйність* — *чуйністю*.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 47, четвертокласники читають прислів'я, доповнюючи словами з довідки; пояснюють їх зміст; ставлять іменники жіночого роду з основою на приголосний звук у форму орудного відмінка однини; складають і записують речення з цими відмінковими формами іменників жіночого роду; коментують правопис закінчень у цих словах.

V. Виконання вправ на сторінці 110.

1. Виконуючи завдання вправи 48, учні читають і дізнаються про символічне значення квітів; ставлять іменники жіночого роду з основою на приголосний звук у форму орудного відмінка однини і записують; позначають закінчення; усно складають речення із цими відмінковими формами іменників жіночого роду.

2. Робота у групах. Молодші школярі готують цікаву розповідь про символічне значення квітів (троянда (1 група), гвоздика (2 група), ромашка (3 група), гладіолус (4 група)); уживають у розповіді іменники жіночого роду з основою на приголосний у формі орудного відмінка однини.

3. Хвилинка міркування. Четвертокласники розмірковують, чому з'являється апостроф у деяких іменниках жіночого роду в орудному відмінку однини перед закінченням *-у, -ю*.

4. Під час виконання завдань вправи 49 молодші школярі записують подані іменники *Об, любов, верф, матір* в орудному відмінку однини; підкреслюють кінцевий приголосний основи в цих словах; формулюють висновок, після яких приголосних в іменниках жіночого роду подовження також не відбувається; пригадують, чому в цих словах в орудному відмінку однини ставиться апостроф.

5. Ознайомлення зі значенням слова *верф*. Учитель коментує значення цього слова (*верф* — сукупність споруд на березі річки, моря, де будують і ремонтують судна (кораблі)) і пропонує учням завдання — усно скласти речення з цим словом.

6. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює учням, що не подовжуються приголосні [б], [в], [ф] в орудному відмінку однини іменників жіночого роду, після яких закінчення *-ю* позначає звуки [йу]. На письмі після букв *б, в, ф* та *р* перед закінченням *-ю* ставиться апостроф.

VI. Виконання вправ на сторінці 111.

Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Вилучте зайве слово». Перемагають ті діти, які найшвидше зможуть вилучити зайве слово у кожній групі слів.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 12, впр. 140 — 141).

1. Виконання завдань вправи 140 передбачає читання речення; розповіді про те, що учні знають про ввічливість; підкреслення іменників жіночого роду з основою на приголосний звук. Потім молодші школярі ставлять підкреслені іменники у форму орудного відмінка однини, записують їх; пояснюють написання закінчень іменників.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 141, молодші школярі читають текст; розповідають, яким має бути образ сучасного учня (учениці); виписують із тексту іменники жіночого роду з основою на приголосний звук; ставлять записані іменники у форму орудного відмінка однини; пояснюють правопис відмінкових закінчень іменників.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини мають закінчення *-у (-ю)*: *уважністю, гордістю, мужністю*. Перед закінченням м'які приголосні і шиплячі [ж], [ч], [ш] подовжуються. На письмі подовження приголосного звука позначається двома однаковими буквами, а закінчення буквою *-ю*: *ніччю, блакиттю, відповіддю*.

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 50 (с. 111), з обраною групою слів складають і записують речення, ставлячи подані іменники в орудному відмінку однини; підкреслюють кінцевий приголосний основи в цих словах; позначають у них закінчення.

Урок розвитку мовлення

67. Тема уроку. Складання текстів письмових запрошень.

Мета уроку: розвивати вміння складати тексти письмових запрошень.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 13 — 14, впр. 1 — 7).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 13.

Під час виконання завдань вправи 1 учні розповідають одне одному, з нагоди яких подій люди використовують запрошення.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають, із якої нагоди можна використати листівки-запрошення (з нагоди: святкування (урочистої події), зустрічі (з цікавими людьми), дня народження; свята першого дзвоника), доповнюють цей перелік своїми відповідями.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники дають відповіді на запитання. 1. *Які запрошення ти отримував (отримувала)?* 2. *Кого ти найчастіше запрошуєш і куди?* 3. *Які листівки запрошення ти найчастіше використовуєш — виготовлені самостійно чи куплені в магазині?*

Виконання завдань вправи 4 передбачає пояснення, у якій частині тексту запрошення використовуються слова і сполучення: *запрошуємо, ласкаво просимо, дозвольте запросити Вас*; розповідають, які з них вони використовують.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі складають і записують запрошення: 1 група — запрошення однокласникам із нагоди дня народження; 2 група — запрошення бабусі й дідусеві на свято першого дзвоника; 3 група — запрошення подрузі або другові на концерт відомого співака; 4 група — запро-

шення батькам на новорічний карнавал у школі; обговорюють складені у групах запрошення.

Під час виконання завдань вправи 6 учні розмірковують, кого можна запросити до класу (школи) і з якої нагоди; складають колективно запрошення; записують його.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 14.

Виконуючи завдання вправи 7 у групах, молодші школярі складають текст запрошення для однокласників та однокласниць із нагоди якоїсь події у їхньому житті; записують його на окремому аркуші (листівці) і читають у класі.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати тексти письмових запрошень.

68. Тема уроку. Навчаюся правильно вживати літературні форми іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вживати літературні форми іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило вживання літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

Уміти: правильно вживати літературні форми іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Книжка — маленьке віконце, а через нього весь світ видно.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати іменники у множині. Учні наводять приклади сполучень слів (або речень) із дібраними іменниками; коментують особливості цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 111.

Учитель пояснює учням, що в українській мові іменники у місцевому відмінку множини з прийменником *по* мають закінчення *-ах (-ях)*: *по країнах, по містах, по полях*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади іменників у відповідній формі.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 111.

1. Під час виконання завдань вправи 51 учні складають усно речення із поданими іменниками з прийменниками.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Наведіть приклади іменників у формі місцевого відмінка із при-

йменником *по*. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть найбільше навести прикладів іменників у відповідній формі.

3. Виконуючи завдання вправи 52, молодші школярі ставлять подані іменники у форму місцевого відмінка множини з прийменником *по*; формулюють висновок, які закінчення мають подані іменники у цій відмінковій формі.

V. Виконання вправ на сторінках 112 — 113.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 53, четвертокласники читають текст, визначають його тему, добирають і записують заголовок; пояснюють правопис слів, що пишуться з великої букви; виписують іменники у формі місцевого відмінка множини, позначають закінчення.

2. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 54 молодші школярі читають речення і доводять, що ці речення зв'язані між собою й утворюють текст; добирають і записують заголовок. Потім учні виписують виділені іменники, визначають відмінок цих слів, позначають закінчення; самостійно складають і записують речення із цими відмінковими формами іменників.

На наступному етапі роботи четвертокласники визначають, що слова *риби*, *рибалки* є спільнокореновими словами.

3. Виконуючи завдання вправи 55, четвертокласники читають речення, уставляючи у словах пропущені закінчення; пояснюють правопис відмінкових закінчень цих іменників; самостійно складають і записують речення із виділеними відмінковими формами іменників.

VI. Узагальнення знань учнів із теми «Іменник як частина мови». Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Які чергування голосних звуків відбуваються під час відмінювання іменників в однині? Наведи приклади.

2. Які чергування приголосних звуків відбуваються під час відмінювання іменників в однині? Наведи приклади.

3. Іменники якого роду і в яких відмінках мають різні закінчення? Наведи приклади.

4. Які закінчення в іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини? Наведи приклади.

5. Які закінчення мають іменники жіночого роду в орудному відмінку однини? Наведи приклади.

6. Які закінчення необхідно писати в іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини? Наведи приклади.

7. Які закінчення в іменників чоловічого роду на *-р* в орудному відмінку однини? Наведи приклади.

8. Які паралельні форми іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини? Наведи приклади.

9. Які закінчення мають іменники жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини? Наведи приклади.

10. З якими закінченнями вживаються іменники в місцевому відмінку множини з прийменником *по*? Наведи приклади.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 14, впр. 142 — 143).

1. Під час виконання завдання 142 учні, працюючи в парах, читають і відгадують загадки; пояснюють правопис закінчень іменників в місцевому відмінку

множини; складають і записують загадку, використовуючи іменники в місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 143, молодші школярі читають текст; визначають — це художній чи науковий текст; пояснюють, за яким правилом пишуться слова з пропущеними буквами; відповідають на запитання: *До яких слів можуть бути перевірними виділені слова?*; випишують третє речення, пояснюють правопис закінчень іменників в місцевому відмінку множини; до прикметника *глибоке* добирають антонім, а до *безкрає* — синоніми.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що в українській мові іменники у місцевому відмінку множини з прийменником *по* мають закінчення *-ах (-ях)*: *по країнах, по містах, по полях*.

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 56 (с. 113), читають текст: розповідають, якими видами транспорту подобається їм подорожувати; записують текст, уживаючи виділені іменники в місцевому відмінку множини, використовуючи для цього прийменник *по*.; позначають закінчення цих іменників; поясни правопис іменників; визначають кількість складів, звуків і букв у слові *враження*.

Узагальнювальний урок із теми «Іменник»

69. Тема уроку. Узагальнюю знання про іменник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про іменник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *іменник* і його основні ознаки як частини мови (називає предмети; відповідає на питання *хто? що?*); змінюється за числами; має три роди.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати у мовленні іменники; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Пташку пізнати по пір'ю, а людину — по мові*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про іменник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає іменник? На які питання відповідає? Як змінюється іменник? Скільки родів має іменник?* Учні наводять приклади іменників; пояснюють, чому дібрані слова є іменниками; визначають число і рід іменників (в однині).

Учитель акцентує увагу учнів на важливості узагальнення знань про іменник як частину мови.

III. Ознайомлення з алгоритмом розбору іменника як частини мови.

Розбір іменника як частини мови:

1. Аналізоване слово.
2. Що називає?
3. На яке питання відповідає?
4. Яка це частина мови?
5. Назва істоти чи неістоти?
6. Назва власна чи загальна?
7. Яке число має?

8. Якого роду (в однині)?
9. Яким є членом речення?

IV. Закріплення одержаних знань.

V. Узагальнення знань учнів про іменник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яка частина мови називається іменником? Наведи приклади.
2. Які іменники є назвами істот (неістот)? Наведи приклади.
3. Які іменники є загальними (власними) назвами? Наведи приклади.
4. Які родові форми мають іменники? Наведи приклади.
5. Які числові форми мають іменники? Наведи приклади.
6. Які засоби зв'язку іменників з іншими словами у реченні? Наведи приклади.
7. Яким членом речення може бути іменник? Наведи приклади.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті №2.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість володіння узагальненими знаннями про іменник як частину мови.

VIII. Домашнє завдання.

70. Урок контролю навчальних досягнень учнів за I семестр

ПРИКМЕТНИК

§ 27. Прикметник як частина мови

70. Тема уроку. Навчаюся визначати прикметники в тексті.

Мета уроку: розвивати вміння визначати прикметники в тексті, пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *прикметник* і його основні ознаки як частини мови (називає ознаку предмета; відповідає на питання який? яка? яке? які?).

Уміти: визначати прикметники в тексті; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *З добрим дружись, а лихого стережись.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про прикметник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає прикметник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади прикметників; пояснюють, чому дібрані слова є прикметниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 114.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, яку роль виконують прикметники в тексті. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Під час виконання завдань вправи 1 учні читають вірш Миколи Сингаївського; уявляють змальовану картину; розповідають, що вони уявляють. Потім

молодші школярі послідовно називають усі кольори веселки; зазначають, до якої частини мови належать ці слова; виписують прикметники; усно ставлять до них питання; пояснюють, за якими ознаками вони визначають слова цієї частини мови.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 114.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, яка частина мови допомагає відгадувати загадки.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники читають і відгадують загадки; називають слова в загадках, які допомогли їх відгадати; пояснюють, до якої частини мови належать ці слова; обґрунтовують свою відповідь.

3. Звуко-буквений розбір слова. Учні виконують звуко-буквений аналіз прикметника *золотенькі* і визначають кількість складів, звуків і букв (4 склади, 9 звуків, 10 букв).

4. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Шукаймо прикметники — назви відтінків кольорів. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть найбільше навести прикладів прикметників із відповідним значенням за поданим зразком.

V. Виконання вправ на сторінці 115.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, чи є початкова форма у прикметників.

2. Робота над змістом правила. Учитель коментує правило і пояснює, що прикметник — частина мови, що називає ознаку предмета і в початковій формі відповідає на питання *який? яка? яке? які?: прекрасний настрій, чудова новина, приємне враження, гарні події*.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, молодші школярі читають і відгадують загадки-жарти, за потреби звертаючись до довідки; доводять, що відгадані слова — прикметники; самостійно складають і записують загадки, відгадками яких будуть прикметники.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 15, впр. 144 — 145).

1. Під час виконання завдання 144 учні читають і називають частину мови, про яку йдеться; розповідають, що вони знають про прикметник як частину мови; визначають у тексті прикметники; добирають до них іменники; складають і записують з утвореними словосполученнями речення; підкреслюють другорядні члени речення.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 145, молодші школярі читають текст; добирають до нього заголовки; знаходять у тексті прикметники, обґрунтовують свою думку, пояснюють роль прикметників у тексті; виписують словосполучення *прикметник+іменник*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прикметник — частина мови, що називає ознаку предмета і в початковій формі відповідає на питання *який? яка? яке? які?: прекрасний настрій, чудова новина, приємне враження, гарні події*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 115), читають початок тексту; добирають до нього заголовки; називають прикметники, використані в реченнях тексту; пояснюють роль цих слів; доповнюють поданий текст і записують його; уживаючи в тексті прикметники.

§ 28. Рід і число прикметників

71. Тема уроку. Навчаюся змінювати прикметники за родами і числами.

Мета уроку: розвивати вміння змінювати прикметники за родами і числами, пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття рід прикметника, число прикметника і основні ознаки цих граматичних понять.

Уміти: змінювати прикметники за родами і числами; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Світ не без добрих людей*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про рід і число прикметників. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Які форми роду мають прикметники? Які форми числа мають прикметники?* Учні наводять приклади сполучень прикметників із іменниками; визначають рід і число прикметників; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 116.

Педагог пояснює учням правило: Прикметники змінюються за родами (в однині) і числами. Рід і число прикметників визначаються за формами роду і числа іменників, із якими зв'язані прикметники.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади прикметників.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань вправи 116.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 1, учні пере- ставляють речення так, щоб прочитати текст; випишують сполучення прикмет- ника з іменником; визначають число і рід прикметників, пояснюють свою відповідь; змінюють за родами і числами прикметник *маленький*.

2. Робота над змістом правила. Педагог пояснює, що в однині прикметники змінюються за родами. Прикметники чоловічого роду мають закінчення *-ий, -ій*, жіночого роду — закінчення *-а, -я*, середнього роду — *закінчення -е, -є*. За цими закінченнями можна визначити, до якого роду належить прикметник. У множині прикметники не змінюються за родами. Для всіх родів вони мають однакове закінчення *-і*.

V. Виконання вправ на сторінці 117.

1. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники читають текст, уставляючи закінчення прикметників; складають і записують речення зі сполученнями *сонячний промінь, сонячне проміння, сонячні промені*; визначають число і рід

прикметників; змінюють за родами і числами прикметник білий; складають і записують сполучення із цими формами прикметника.

2. Під час виконання завдань вправи 3 молодші школярі читають текст; добирають до нього заголовки; розповідають, яку картину вони намалювали б до тексту. Потім учні випишують прикметники з іменниками, з якими вони зв'язані, у множині; утворюють форму однини і записують за зразком: *деснянські луки* — *деснянський луг*; формулюють висновок, як вони визначають числові форми прикметників; змінюють за родами і числами прикметник високий; складають і записують сполучення слів із цими формами прикметника.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні читають текст, добирають до нього заголовки; випишують прикметники у три стовпчики (за родами); позначають закінчення.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 15 — 16, впр. 146 — 147).

1. Виконання завдань вправи 146 передбачає читання вірша Дмитра Білуса; випишування словосполучення *прикметник*+іменник; пояснення відмінності між словами цих частин мови; визначення роду і числа прикметників; обґрунтування своєї думки.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 147, молодші школярі читають вірш Володимира Тименка, добирають до нього заголовки; випишують прикметники — назви кольорів, позначають їх закінчення; доводять, що всі виписані прикметники вживаються у формі чоловічого роду однини; самостійно добирають порівняння за зразком, поданим у вірші, використовуючи слова *як, мов, ніби, неначе*; записують дібрані порівняння.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прикметники змінюються за родами (в однині) і числами. Рід і число прикметників визначаються за формами роду і числа іменників, із якими зв'язані прикметники.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 117), змінюють за родами і числами прикметник *сильний*; складають і записують сполучення слів із цими формами прикметника.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Складання зв'язних висловлювань за поданим зачином або кінцівкою.

Мета уроку: розвивати вміння складати зв'язні висловлювання за поданим зачином або кінцівкою.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 16 — 18, впр. 1 — 6).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про зв'язне висловлювання (текст).

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 16.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають початок тексту і дописують кінцівку тексту.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 17.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі визначають послідовність речень у тексті; дописують другий абзац тексту; обов'язково згадуючи про справжніх патріотів України.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають початок тексту; розповідають, чому Тараса Шевченка називають Великим Кобзарем; складають і записують основну частину тексту; складають і записують кінцівку тексту (диференційоване завдання).

Виконання завдань вправи 4 передбачає читання початку тексту; удосконалення його, уникаючи повторів; дописування кінцівки тексту.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 18.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі читають зачин тексту; дописують ще один абзац, який би складався з трьох речень.

Під час виконання завдань вправи 6 учні читають початок тексту; записують кінцівку про святкування Дня Незалежності України у своєму місті, селі, за потреби користуючись додатковою інформацією про це державне свято, яку можна знайти в Інтернеті.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати зв'язні висловлювання за поданим зачином або кінцівкою.

§ 29. Відмінювання прикметників

72. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати прикметники з твердим приголосним основи у різних відмінкових формах.

Мета уроку: розвивати вміння правильно записувати прикметники з твердим приголосним основи у різних відмінкових формах; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання прикметників із твердим приголосним основи у різних відмінкових формах.

Уміти: правильно записувати прикметники з твердим приголосним основи у різних відмінкових формах; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Мова — найдорожчий скарб*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати прикметники з основою на твердий приголосний звук. Учні наводять приклади сполучень дібраних прикметників із твердим приголосним звуком основи з іменниками; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 118.

Учитель пояснює учням правило: Прикметники з основою на твердий приголосний у називному відмінку однини мають такі закінчення: у чоловічому році — *-ий*, у жіночому — *-а*, у середньому — *-е*: *ранковий, ранкова, ранкове*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади відповідних прикметників.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 118.

1. Під час виконання завдань вправи 1, учні утворюють прикметники від виділених іменників за зразком; записують утворені словосполучення прикметників із іменниками; визначають рід записаних прикметників із основою на твердий приголосний звук; позначають у них закінчення.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають прикметники різних родів з основою на твердий приголосний у різних відмінкових формах однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

Молодші школярі розглядають таблицю відмінювання прикметників різних родів з основою на твердий приголосний; звертають увагу на особливості відмінювання прикметників чоловічого роду в знахідному відмінку; формулюють висновок; порівнюють відмінкові закінчення прикметників чоловічого і середнього роду; формулюють ще один висновок; звертають увагу на паралельні форми місцевого відмінка.

V. Виконання вправ на сторінці 119.

1. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники письмово відмінюють прикметники *щирий*, *шира*, *щире*; цікавляться, як це завдання виконали інші учні.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні записують речення, поставивши прикметники та іменники, що в дужках, у формі орудного відмінка однини; позначають відмінкові закінчення прикметників і пояснюють написання їх з опорою на кінцевий приголосний звук основи; добирають синоніми до слова *кривавий* (багрянець).

3. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 4 молодші школярі читають текст, добираючи з довідки прикметники і ставлячи їх у потрібних відмінках; пояснюють роль прикметників у тексті; зазначають, який це текст — розповідь чи опис, обґрунтовують свою відповідь; записують текст; підкреслюють головні члени у перших трьох реченнях.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 18 — 19, впр. 148 — 149).

1. Під час виконання завдання 148 учні читають поданий вислів; пояснюють, яку вони розуміють його зміст; називають прикметники, використані в тексті; усно ставлять їх у форми давального і місцевого відмінків однини; зазначають закінчення у прикметниках; самостійно складають вислів про любов до рідного слова, уживаючи прикметники з основою на твердий приголосний у різних відмінкових формах; записують складений вислів; пояснюють написання закінчень прикметників, використовуючи вивчені правила.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 149, молодші школярі читають вірш Володимира Лучука; розмірковують, чому автор дав йому таку назву; знаходять у вірші прикметники, позначають їхні закінчення; пояснюють, чому прикметники мають різні закінчення; обґрунтовують свою думку; складають і записують речення зі словосполученнями *біла ворона*, *білий хліб*; пояснюють, що означають ці сполучення слів.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прикметники з основою на твердий приголосний у називному відмінку однини мають такі закінчення: у чоловічому роді — *-ий*, у жіночому — *-а*, у середньому — *-е*: *ранковий, ранкова, ранкове*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 120), у поданих моделях прикметника замінюють закінчення називного відмінка однини на закінчення орудного відмінка; записують утворені моделі; добирають кілька прикметників до кожної моделі за поданим зразком; складають і записують речення з утвореними формами прикметників (на вибір).

73. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати прикметники з м'яким приголосним основи в різних відмінкових формах.

Мета уроку: розвивати вміння правильно записувати прикметники з м'яким приголосним звуком основи в різних відмінкових формах; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання прикметників із м'яким приголосним звуком основи у різних відмінкових формах.

Уміти: правильно записувати прикметники з м'яким приголосним звуком основи в різних відмінкових формах; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Вдячність і щедрість — найбільші людські чесноти*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати прикметники з основою на м'який приголосний звук. Учні наводять приклади сполучень дібраних прикметників із м'яким приголосним звуком основи з іменниками; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 120.

Учитель пояснює учням правило: Прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини мають на письмі такі закінчення: у чоловічому роді — *-ий*, у жіночому — *-я*, у середньому — *-є*: *осінній, осіння, осіннє*. Букви *і, я, є* позначають м'якість попереднього приголосного звука основи.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади відповідних форм прикметників

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 120.

Під час виконання завдань вправи 6 молодші школярі записують подані прикметники у два стовпчики: у 1 — прикметники з основою на твердий приголосний звук, у 2 — з основою на м'який приголосний звук; визначають рід записаних прикметників; позначають у них закінчення.

V. Виконання вправ на сторінці 121.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають прикметники різних родів з основою на м'який приголосний у різних відмінкових формах однини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

Молодші школярі розглядають таблицю відмінювання прикметників різних родів з основою на м'який приголосний; звертають увагу на особливості відмінювання прикметників чоловічого роду в знахідному відмінку; формулюють висновок; порівнюють відмінкові закінчення прикметників чоловічого і середнього роду і формулюють ще один висновок; звертають увагу на паралельні форми місцевого відмінка.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 7 четвертокласники письмово відмінюють прикметники *могутній, могутня, могутне*; цікавляться, як це завдання виконали інші учні.

3. Виконуючи завдання вправи 8, молодші школярі записують сполучення слів, поставивши прикметники та іменники у формі орудного відмінка однини; позначають відмінкові закінчення прикметників і пояснюють написання їх, урахувавши кінцевий приголосний звук основи; складають і записують речення зі сполученнями слів однієї із груп.

V. Виконання вправ на сторінці 122.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 9, учні в поданих моделях прикметника замінюють закінчення називного відмінка однини на закінчення орудного відмінка; записують утворені моделі; добирають кілька прикметників до кожної моделі за зразком; складають і записують речення з утвореними формами прикметників (на вибір).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 19 – 20, впр. 150 – 152).

1. Під час виконання завдання 150 учні працюють у парах. Вони читають прикметники; вибирають рядок, у якому подано всі прикметники з основою на м'який приголосний звук; ставлять ці прикметники в орудному і місцевому відмінках однини; складають і записують із ними речення; позначають закінчення у прикметників; пояснюють їх правопис.

2. Виконання завдань вправи 151 передбачає добір із довідки відповідних прикметників так, щоб можна було прочитати загадку про проліски; дописування цих слів; визначення, у яких відмінках уживаються прикметники; пояснення, чому; утворення від прикметника *синій* усіх відмінкових форм однини; запис їх; позначення у прикметниках закінчень; складання речень зі словосполученням *синя даль* у формі знахідного відмінка однини.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 152, молодші школярі читають словосполучення з прикметниками з основою на м'який приголосний звук; складають і записують речення із поданими словосполученнями, уживаючи прикметники в різних відмінкових формах; позначають закінчення прикметників.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини мають на письмі такі закінчення: у чоловічому роді — *-ий*, у жіночому — *-я*, у середньому — *-є*: *осінній, осіння, осінне*. Букви *і, я, є* позначають м'якість попереднього приголосного звука основи.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 10 (с. 122), читають подані прикметники; ставлять їх у форму родового відмінка однини; складають і записують речення з утвореними сполученнями слів; пояснюють правопис відмінкових закінчень прикметників.

74. Тема уроку. Навчаюся визначати рід, число, відмінок прикметника за іменником, із яким він зв'язаний.

Мета уроку: розвивати вміння визначати рід, число, відмінок прикметника за іменником, із яким він зв'язаний.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *рід прикметника, число прикметника, відмінок прикметника* й основні ознаки цих граматичних понять.

Уміти: визначати рід, число, відмінок прикметника за іменником, із яким він зв'язаний; пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис побажання *Хай щастить Вам люди добрі.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про рід, число і відмінок прикметників. Учні наводять приклади сполучень прикметників із іменниками; визначають рід, число і відмінок прикметників; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 122.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, чому рід, число і відмінок прикметника дуже легко визначати.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як визначити рід, число і відмінок прикметника. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

Щоб визначити рід, число і відмінок прикметника, потрібно: з'ясувати, від якого іменника...; визначити...,...,... іменника; прикметник має ті самі...,... і..., що й....

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання вправ на сторінках 122 – 123.

1. Під час виконання завдань вправи 11 учні виразно читають вірш Володи-мира Морданя; визначають, яка його тема; знаходять прикметники так, щоб утворити переносно значенні; визначають рід, число і відмінок прикметників; обґрунтовують свою думку.

2. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, як правильно: *у ріднім краї* чи *у рідному краї*.

3. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 12, молодші школярі добирають і вставляють замість питань відповідні прикметники так, щоб утворити загадки про відомі їм предмети; записують утворені загадки; пояснюють, у яких формах роду, числа і відмінка вжито прикметники; обґрунтовують, чому так думають.

4. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 13, четвертокласники записують подані сполучення прикметників з іменниками у формі місцевого відмінка однини з відповідними прийменниками; усно добирають антоніми до прикметників *далекий, волога, гомінливе*; складають речення з одним зі сполучень слів; записують його.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 21, впр. 153 — 154).

1. Виконання завдань вправи 153 передбачає читання прислів'я, пояснення його змісту; підкреслення прикметників хвилястою лінією; визначення їх роду, числа і відмінка; виписування прислів'їв, у яких уживаються прикметники у формі знахідного відмінка однини; обґрунтування своєї думки.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 154, молодші школярі читають текст; визначають, цей текст — розповідь, опис чи міркування, доводять свою думку; знаходять у тексті прикметники; визначають їх рід, число і відмінок; відмінюють словосполучення *могутня річка*; записують утворені відмінкові форми прикметника й іменника; позначають у них закінчення; складають усну розповідь про одну з відомих їм річок України.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як визначити рід, число і відмінок прикметника (за формами іменника, з яким зв'язаний прикметник).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 14 (с. 123), читають і записують вірш Миколи Сингаївського; визначають тип тексту — це розповідь, опис чи міркування; доводять свою думку; знаходять у тексті прикметники; визначають рід, число і відмінок, скорочено позначають їх у дужках; зазначають у тексті прикметники-антоніми.

§ 30. Утворення ступенів порівняння прикметників

75. Тема уроку. Навчаюся утворювати форми прикметників.

Мета уроку: розвивати вміння утворювати форми прикметників; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила утворення форм прикметників.

Уміти: утворювати форми прикметників; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Поезія — це прекрасна мудрість*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати прикметники. Учні наводять приклади речень із дібраними прикметниками; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 124.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують над тим, якими є слова *добрий, добріший, найдобріший* — спільнокореневими чи формами слова.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як утворюються форми прикметників. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

На наступному етапі учні читають подані прикметники і порівнюють їх; пояснюють, що спільне є між ними, а що відмінне; формулюють висновок, як утворюються форми прикметників.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 124.

Робота в парах! Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають вірш Тамари Коломієць «Про найкращих»; знаходять у ньому прикметники; пояснюють за поданим зразком, як утворився прикметник *найспритніший*: спритний — спритніший — найспритніший; коментують, а як утворився прикметник *найясніший*.

V. Виконання вправ на сторінці 125.

1. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники читають текст і визначають його головну думку; записують другий абзац тексту; підкреслюють прикметники хвилястою лінією; визначають їх відмінки і скорочено надписують зверху; пояснюють, як утворилися виділені прикметникові форми.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні утворюють і записують форми прикметників за зразком: *короткий — коротший — найкоротший*.

3. Під час виконання завдань вправи 4 молодші школярі переставляють рядки так, щоб прочитати вірш Петра Бондарчука; складають і записують речення з виділеними прикметниками; пояснюють, як утворилися ці прикметникові форми.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 22, впр. 155 — 157).

1. Під час виконання завдання 155 учні читають речення, доповнюючи їх іменами хлопчиків і дівчаток зі свого класу; випишують прикметники; запам'ятовують їх правопис; знаходять у тексті прикметники-антоніми; обґрунтовують свою думку.

2. Виконання завдань вправи 156 передбачає роботу в парах. Четвертокласники читають речення про типи голосів, беруть до уваги їх зміст; ставлять одне одному запитання до змісту цих речень, дають на них відповіді; випишують прикметники; обґрунтовують свої думки; коментують, як утворилися прикметники *найвищий* і *найнижчий* за зразком: *високий — вищий — найвищий; низький — нижчий — найнижчий*.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 157, молодші школярі читають вірш Тамари Коломієць; знаходять у ньому прикметники; записують текст, виправивши помилки — неправильно утворені форми прикметників.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як утворюються форми прикметників.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 125), читають і пояснюють, як утворилися подані форми прикметників; складають і записують речення з цими прикметниковими формами.

§ 31. Вимова і написання прикметників на -ський, -зький, -цький

76. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти і записувати прикметники на -ський, -зький, -цький.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вимовляти і записувати прикметники на -ський, -зький, -цький; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила вимови і написання прикметників на -ський, -зький, -цький.

Уміти: правильно вимовляти і записувати прикметники на -ський, -зький, -цький; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Здоров'я — найбільше багатство*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати прикметники на -ський, -зький, -цький. Учні наводять приклади сполучень дібраних прикметників із іменниками; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 126.

Учитель пояснює учням, що в суфіксах прикметників -ськ-, -зьк-, -цьк- завжди пишемо знак м'якшення: *київський, вінницький, бузький*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади прикметників із відповідними суфіксами.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 126.

1. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Шукаймо прикметники — назви відтінків кольорів. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть найбільше навести прикладів прикметників із відповідним суфіксами за поданим зразком (*козацький, школярський*).

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги». Учні беруть до уваги, що перед суфіксами -ськ-, -зьк-, -цьк- приголосні також можуть пом'якшуватися у вимові, проте ь після них не пишеться: *уманський, селянський*. Але м'якість звука [л'] перед суфіксом -ськ- позначають знаком м'якшення: *сільський, польський, подільський*.

3. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають текст; визначають, яка його мета; випишують із тексту прикметники із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-; позначають суфікси.

V. Виконання вправ на сторінці 127.

1. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники читають подані прізвища; зазначають: від яких власних назв вони утворені, чи є подібні прізвища у їхньому класі, які ще прізвища, утворені від назв сіл, міст, річок, вони знають; записують їх після поданих прізвищ; позначають суфікси.

2. Хвилинка спілкування. Учні розмірковують над тим, як правильно написати: Чумацький шлях чи чумацький шлях; роблять висновок: з великої букви пишемо, коли власна назва, а з малої — коли загальна назва.

3. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, молодші школярі утворюють за допомогою суфіксів *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-* прикметники від поданих іменників, у разі потреби звертаючись до орфографічного словника.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 23, впр. 158 — 160).

1. Під час виконання завдання 158 учні утворюють від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса *-ськ-*; записують утворені слова; ставлять наголос у записаних словах; позначають суфікси у прикметниках.

2. Виконання завдань вправи 159 передбачає роботу в парах. Четверто-класники визначають, у якому рядку подано всі іменники — власні назви, від яких утворюються прикметники з суфіксом *-ськ-*; зазначають, у якому рядку подано всі іменники — власні назви, від яких утворюються прикметники з суфіксом *-зьк-*; складають і записують речення з прикметниками *київський*, *запорізький*, *донецький*; позначають суфікси у словах.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 160, молодші школярі самостійно добирають десять прикметників із суфіксами *-ськ-*, *-цьк-*, *-зьк-*; записують прикметники за абеткою; ставлять наголос у словах; виконують звуко-буквений аналіз двох прикметників (на вибір).

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що в суфіксах прикметників *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-* завжди пишемо знак м'якшення: *київський*, *вінницький*, *бузький*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 3 (с. 127), записують назву свого населеного пункту й утворюють від неї прикметник; пояснюють, за допомогою якого суфікса утворено цей прикметник.

§ 32. Пряме і переносне значення прикметників

Прикметники-синоніми та прикметники-антоніми

Навчаюся використовувати прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми

77. Тема уроку. Навчаюся використовувати у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми.

Мета уроку: розвивати вміння використовувати у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *пряме і переносне значення прикметників, прикметники-синоніми, прикметники-антоніми* й основні ознаки цих понять.

Уміти: використовувати у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Міцне здоров'я — найдорожчий скарб.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам скласти і записати речення, у яких прикметники вживаються у прямому і переносному значеннях; речення з прикметниками-синонімами й прикметниками-антонімами. Учні складають і записують такі речення; коментують свої відповіді, пояснюючи значення прикметників, ужитих у складених реченнях.

III. Засвоєння нових знань.

Виконання завдань у робочому зошиті.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 128.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 учні уявляють себе в ролі письменників (письменниць); читають текст; виділені в ньому слова замінюють відповідними словосполученнями з довідки, поставивши їх у потрібній формі; записують утворений текст; підкреслюють слова, ужиті в переносному значенні.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники до поданих словосполучень із прикметниками, які вживаються у прямому значенні, добирають і записують словосполучення із прикметниками, які вживаються у переносному значенні; пояснюють значення дібраних словосполучень; складають і записують із ними речення.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, молодші школярі уявляють себе в ролі редактора (редакторки); читають текст; пояснюють, який недолік є в ньому; добирають синоніми, щоб не повторювати той самий прикметник; записують відредагований текст; зазначають у дужках рід прикметників.

V. Виконання вправ на сторінці 129.

1. Виконання завдань вправи 4 передбачає запис прислів'їв, уставляючи антоніми до виділених слів; пояснення їх змісту; розмірковування над тим, яку роль відіграють антоніми в прислів'ях.

2. Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі до кожного прикметника добирають і записують відповідний антонім, за потреби скориставшись довідкою; пояснюють, у яких словосполученнях прикметники вжито у прямому значенні, а у яких — у переносному; складають і записують речення з однією із груп словосполучень.

VI. Узагальнення знань учнів про прикметник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яку частину мови називають прикметником? Наведи приклади.

2. Як змінюються прикметники? Наведи приклади.

3. Як визначати число, рід і відмінок прикметника в реченні? Наведи приклади.

4. Як правильно записувати прикметники з твердим кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах? Наведи приклади.

5. Як правильно записувати прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах? Наведи приклади.

6. Як правильно утворювати форми ступенів порівняння прикметників? Наведи приклади.

7. Як правильно вимовляти і записувати прикметники на *-ський, -цький, -зький*? Наведи приклади.

8. Як використовувати у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми? Наведи приклади.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 24, впр. 161 — 163).

1. Під час виконання завдання 161 учні читають словосполучення; визначають рід і число прикметників; обґрунтовують свою думку; виписують словосполучення, у яких прикметники вжито у прямому значенні; розбирають за будовою прикметники *прозоре, крилатий, залізна*.

2. Виконання завдань вправи 162 передбачає читання словосполучень, пояснення їх значення; складання і запис з виділеними сполученнями слів речення; пояснення ролі прикметника *золотий* у складених реченнях.

3. Працюючи над виконанням завдань домашньої вправи 163, четвертокласники читають вірш Михайла Ткача; пояснюють, слова якої частини мови найчастіше вживаються у вірші; виписують із вірша прикметники-антоніми; пояснюють їх роль у тексті; добирають синоніми до прикметників *різні, радісні*; складають і записують із ними речення.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, чому важливо використовувати у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми;

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 6 (с. 129), поєднують частини прислів'їв і записують їх; підкреслюють у них прикметники-антоніми, розпитують у рідних, що означають ці прислів'я.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Докладний переказ тексту «Якого кольору слова?».

Мета уроку: розвивати вміння писати докладний переказ.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 25 — 27, впр. 1 — 10).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про докладний переказ.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 25.

Під час виконання завдань вправи 1 учні розповідають, у яких випадках слід використовувати докладний переказ тексту.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають уривок із тексту Євгена Гуцала «Якого кольору слова?» і два варіанти його переказу, написані різними учнями; визначають, чий переказ тексту більш вдалий; пояснюють, чому.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 26.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники пояснюють одне одному, як вони розуміють назву тексту «Якого кольору слова?»; записують слова — назви кольорів у тій послідовності, у якій їх згадано в тексті.

Виконання завдань вправи 4 передбачає повторне читання цього уривку тексту; розмірковують: це розповідь, опис чи міркування; підкреслюють правильну відповідь.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі нагадують одне одному про особливості тексту-розповіді; записують назви його частин.

Під час виконання завдань вправи 6 учні дають відповіді на подані запитання: *Якого кольору слово зелень? Якого кольору слово осінь? Якого кольору слово підсніжник? Якого кольору слово ворона?*

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі читають пункти плану і нумерують їх у тій послідовності, у якій будуть переказувати текст.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники розповідають, який пункт плану буде зачином, які пункти плану належать до основної частини, який пункт плану є кінцівкою.

У процесі виконання завдань вправи 9 учні читають частини тексту до складеного плану; готуються докладно відтворити текст.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 27.

Під час виконання завдань вправи 10 молодші школярі записують докладний переказ тексту, відповідаючи на кожний пункт плану і записуючи його з абзацу.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати докладний переказ.

Узагальнювальний урок із теми «Прикметник»

79. Тема уроку. Узагальнюю знання про прикметник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про прикметник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *прикметник* і його основні ознаки як частини мови; особливості змінювання прикметників.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати прикметники у мовленні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Весела книжка — твоя радість*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про прикметник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називають прикметником? Які особливості має прикметник? Як змінюється прикметник? Як визначають форми прикметників?* Учні наводять приклади прикметників; пояснюють, чому дібрані слова є прикметниками; складають речення зі словами цієї частини мови; визначають форми прикметників (рід, число).

Учитель звертає увагу учнів на істотні ознаки прикметника як частини мови; особливості прикметника; змінювання прикметників за родами і числами.

III. Ознайомлення з розбором прикметника як частини мови.

1. Аналізоване слово.
2. Від якого слова в реченні залежить?
3. Що називає?
4. На яке питання відповідає?
5. Яка це частина мови?
6. Яке число має прикметник?
7. Який рід у прикметників (в однині)?

8. Яким є членом речення?

IV. Узагальнення знань учнів про прикметник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яка частина мови називається прикметником? Наведи приклади.

2. Які ознаки може називати прикметник? Наведи приклади.

3. З якою частиною мови найчастіше зв'язаний прикметник у реченні? Від яких слів ставимо питання? Наведи приклади.

4. Які форми роду мають прикметники? Наведи приклади.

5. Які форми числа мають прикметники? Наведи приклади.

6. Якими членом речення найчастіше є прикметник?

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті №2.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість володіння узагальненими знаннями про прикметник як частину мови.

VII. Домашнє завдання.

80. Урок контролю навчальних досягнень учнів із теми «Прикметник»

ЧИСЛІВНИК

§ 33. Числівник як частина мови

81. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати в мовленні числівники, які відповідають на питання скільки? котрий?

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати в мовленні числівники, які відповідають на питання *скільки? котрий?*, пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *числівник* і його основні ознаки як частини мови (називає кількість предметів або їх порядок під час лічби; відповідає на питання *скільки? котрий?*).

Уміти: розпізнавати в мовленні числівники, які відповідають на питання *скільки? котрий?*, пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на одну хвилину пізніше.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про числівник як частину мови. Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Що називає числівник? На які питання відповідає?* Учні наводять приклади числівників; пояснюють, чому дібрані слова є числівниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 130.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують, що спільне і відмінне у словах *шість, шістнадцять, шістдесят* і формулюють висновок.

2. Учитель пропонує учням узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/учителька», пригадати і розказати, що вони знають про числівник як частину мови, скориставшись поданим зразком. Молодші школярі зазначають, що числівники

називають кількість предметів або порядок предметів під час лічби і відповідають на питання скільки? який? котрий? Під час розповіді четвертокласники наводять самостійно дібрані приклади кількісних і порядкових числівників (без уживання термінів).

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 130.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 учні записують повні відповіді на поставлені запитання, уживаючи числівники.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учителю пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Складаймо запитання з числівниками. Хто цікавіше?». Перемагають ті діти, які зможуть більше скласти таких запитань.

3. Робота над змістом рубрики «Правильно вимовляй і пиши». Учителю звертає увагу молодших школярів на правильну вимову і написання числівників 16 і 600: (вимова — ші[сн] дцять, написання: шістнадцять) і (вимова — ші[с:] т, написання — шістсот).

V. Виконання вправ на сторінці 131.

1. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники від числівників, які відповідають на питання *скільки?*, утворюють числівники, які відповідають на питання *який? котрий?*; записують за зразком; складають і записують речення з числівниками *сім, сьомий*; пригадують прислів'я і приказки, у яких уживається числівник *сім*.

2. Робота над змістом рубрики «Так ми говоримо!». Учні пояснюють зміст прислів'я *Сім раз відмірай, а один раз відріж*.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають текст; пояснюють, чому до нього дібрано такий заголовок; знаходять у тексті числівники; ставлять до них питання. Потім учні розповідають, які ще тварини та рослини, крім названих у тексті, можуть орієнтувати нас у часі.

4. Ознайомлення зі значенням слова *біологічний*. Учителю, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу учнів, що *біологічний* — властивий живим організмам. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

5. Під час виконання завдань вправи 4 молодші школярі читають текст; розповідають, які цікаві відомості наведено в ньому.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 28, впр. 164 — 165).

1. Під час виконання завдання 164 учні читають загадку і визначають, про яку частину мови йдеться в загадці; записують слово-відгадку і числівники від 11 до 19; ставлять наголос у записаних числівниках; будують звукові моделі числівників *п'ять, п'ятнадцять, п'ятдесят*.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 165, молодші школярі читають подані слова; визначають, до якої частини мови вони належать; доводять свою думку; пояснюють, як одним словом можна замінити ці слова; дають повні письмові відповіді на запитання; пояснюють роль числівників у мовленні.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що числівники називають кількість предметів або порядок предметів під час лічби і відповідають на питання скільки? який? котрий?

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 131 — 132), записують перший абзац тексту, підкреслюють числівники,

ставлять до них питання; установлюють зв'язок між членами виділеного речення; називають однорідні члени, ужиті в ньому.

82. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти і писати форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вимовляти і писати форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100, пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила вимови і написання форм родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100.

Уміти: правильно вимовляти і писати форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100, пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Одна бджола мало меду наносить.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати особливості числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100. Потім учні наводять приклади речень із цими числівниками; пояснюють особливості вимови і написання цих слів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 132.

Робота над змістом рубрики «Правильно вимовляй і пиши». Учитель звертає увагу молодших школярів на правильну вимову і написання числівників 50, 60, 70, 80: (п'ятдесяті, шістдесяті, сімдесяті, вісімдесяті).

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 132.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі із числівниками від 50 до 100 складають кілька числових виразів на додавання та віднімання і записують їх словами, уживаючи прийменники *до, від*.

2. Робота над змістом рубрики «Візьміть до уваги!». Учитель пояснює учням, що числівники *дев'яносто* і *сто* у формі родового відмінка мають форми: *дев'яности, ста*.

3. Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 6, четверто-класники читають поданий текст; розповідають, що вони знають про тривалість життя тварин; пояснюють, як правильно вимовляти і писати форми родового відмінка числівників 50, 70; складають і записують розповідь про життя тварини (за вибором) із використанням матеріалу поданого тексту. Учитель звертає увагу учнів на те, що числівники потрібно записувати словами.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 29, впр. 166 — 167).

1. Під час виконання завдання 166 учні працюють у парах. Молодші школярі беруть участь у грі «Запереч мені»; потім один учень висловлює твердження, яке починається з «У мене є...», а другий учень висловлює заперечення, яке починається з «У мене немає...». На наступному етапі роботи діти описують числівники; пояснюють їх роль у реченнях; складають і записують речення зі сполученнями слів *п'ятдесят доларів, шістдесят євро*, уживаючи числівники у формі родового відмінка.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 167, молодші школярі розгадують ребуси; називають числівники, використані в ребусах; записують відгадані слова за абеткою; самостійно складають і записують ребуси за зразком: *сЗбав, оЗмав*, позвожив; складають речення з числівниками *третьої, сотий*; записують їх.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що правильна вимова і написання числівників 50, 60, 70, 80: (п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти); числівники *дев'яносто* і *сто* у формі родового відмінка мають форми: *дев'яноста, ста*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 7 (с. 133), читають текст; пояснюють, яка його тема, який тип тексту; називають числівники, використані в тексті; ставлять до них питання; послідовно записують за зразком, яке місце за здатністю витримувати холод посідають різні тварини.

83. Тема уроку. Навчаюся вживати правильні форми числівників на позначення часу протягом доби.

Мета уроку: розвивати вміння вживати правильні форми числівників на позначення часу протягом доби, пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правильні форми числівників на позначення часу протягом доби.

Уміти: вживати правильні форми числівників на позначення часу протягом доби, пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказку *Улітку один тиждень цілий рік годує*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про форми числівників на позначення часу протягом доби, Потім проводить бесіду і ставить запитання: *Як правильно відповідати на запитання Котра година? Учні наводять приклади числівникових форм на позначення часу протягом доби; коментують свою відповідь.*

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 133.

1. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам, що запитати про час можна так: *Котра година? О котрій годині?*

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які форми числівників використовуються на позначення часу протягом доби. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

На наступному етапі учні читають подані зразки; формулюють висновок про те, які форми числівників необхідно вживати на позначення часу протягом доби (15 хвилин — чверть години, 30 хвилин — пів години):

10:15 (чверть **на** одинадцятую, п'ятнадцять хвилин **на** одинадцятую, десята година п'ятнадцять хвилин);

10:30 (пів **на** одинадцятую, тридцять хвилин **на** одинадцятую, десята година тридцять хвилин);

10:45 (**за** чверть одинадцятая, **за** п'ятнадцять хвилин одинадцятая, чверть **до** одинадцятій, десята годин сорок п'ять хвилин).

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 133.

1. Робота в парах! Виконуючи завдання вправи 8, четвертокласники дають письмові відповіді на запитання; називають числівники, використані в реченнях; зазначають числівник, який повторюється; уточнюють, скільки в ньому десятків; визначають число і відмінок іменників, які було вжито з числівниками.

2. Робота над змістом прислів'я. Учні розмірковують над змістом прислів'я *Уранці не почнеш, увечері не здоженеш* і пояснюють її зміст.

V. Виконання вправ на сторінці 134.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі читають і дізнаються про розклад уроків у школі; потім розповідають, який розклад дзвінків в їхній школі; складають і записують речення за зразком. *Перший урок розпочинається о пів на дев'яту, а закінчується чверть на десяту.*

2. Учитель ознайомлює учнів із рубрикою «Дізнайся більше!» і пояснює, що іноді можна уточнювати час частиною доби: ранок (з 04.00 до 8.00), день (з 09.00 до 17.00), полудень (12.00), вечір (з 18.00 до 23.00), північ (24.00), ніч (з 01.00 до 03.00).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 30, впр. 168 — 169).

1. Під час виконання завдання 168 учні дають повні відповіді на запитання; складають і записують речення про те, що вони роблять о 18.50; записують усі числівники, використані в реченні, словами.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 186, молодші школярі складають і записують розповідь про свій розпорядок дня у вихідний день; зазначають, що вони роблять об 11.00, 14.00, 16.00; записують словами використані числівники.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, які форми числівників використовуються на позначення часу протягом доби.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 10 (с. 134), зазначають час, використовуючи різні форми числівників на позначення часу протягом доби; складають і записують розпорядок дня на вихідний — суботу, записуючи числівники словами; використовують різні форми числівників на позначення часу протягом доби.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Науковий опис річки Дніпро.

Мета уроку: розвивати вміння складати науковий опис річки.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 30 — 32, впр. 1 — 10).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про науковий опис.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 30.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають і відгадують загадку; записують слово-відгадку — назву річки в Україні; обґрунтовують свою відповідь.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають уривок із вірша Тараса Шевченка; розповідають одне одному, що вони знають про річку Дніпро; доповнюють і записують речення: *Річка Дніпро —....*

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 31.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають уважно текст із рубрики «Це цікаво знати!» про різні назви річки Дніпро; ставлять кілька запитань за змістом тексту; дають на них відповіді.

Виконання завдань вправи 4 передбачає уважне читання тексту; доведення, що поданий текст є науковим описом, за поданим зразком: *Цей текст є науковим описом, тому що*

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі пригадують будову наукового тексту-опису; записують назви його частин.

Під час виконання завдань вправи 6 учні дають усні відповіді на запитання: 1. Яким може бути зачин цього тексту? 2. Про що необхідно сказати в основній частині наукового опису? 3. Про що можна сказати в кінцівці наукового тексту-опису?

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 32.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі розглядають таблицю; доповнюють її, зазначивши ознаки, які допоможуть по науковому описати Дніпро; за потреби користуючись текстом, поданим у завданні 4.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники усно будують науковий опис річки Дніпро, використовуючи опорні слова з таблиці.

Під час виконання завдань вправи 9 учні записують слова, які можна використати в тексті, щоб уникнути повторення іменника *Дніпро*.

У процесі виконання завдань вправи 10 молодші школярі, користуючись матеріалами уроку, складають науковий текст-опис річки Дніпро.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати науковий опис річки.

84. Тема уроку. Навчаюся вживати числівники у власному мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння вживати числівники у власному мовленні, пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості вживання числівників у власному мовленні.

Уміти: уживати числівники у власному мовленні, пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Один за всіх і всі за одного*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам скласти і записати речення з числівниками. Потім учні пояснюють особливості вживання числівників у реченнях; коментують свої відповіді.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 135.

Учні пригадують основні ознаки числівника як частини мови.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 135.

1. Під час виконання завдань вправи 11 учні поєднують числівники з іменниками; записують утворені словосполучення за зразком; складають і записують речення з двома сполученнями слів (на вибір).

2. Виконуючи завдання вправи 12, молодші школярі обчислюють вирази; читають кожен числовий вираз різними способами; записують числові вирази словами, уживаючи прийменники до, від; визначають, у текстах якого стилю числівники виконують найважливішу роль.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 13, четвертокласники читають оголошення; розповідають, які твори для дітей Олександра Дерманського вони читали; називають числівники, ужиті в тексті оголошення.

4. Ознайомлення зі значенням сполучення слів *актова зала*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього словосполучення, звертає увагу молодших школярів, що *актова зала* — зала для урочистих зборів у навчальних закладах, установах. Потім пропонує четвертокласникам завдання — скласти і записати речення з цим сполученням слів.

5. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює учням, що складаючи текст оголошення, обов'язково необхідно вживати числівники.

V. Узагальнення знань учнів про числівник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Які слова в мові належать до числівників? Наведи приклади.

2. На які питання можуть відповідати числівники? Наведи приклади.

3. Як правильно вимовляти і писати форми родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100? Наведи приклади.

4. Як правильно вживати форми числівників на позначення часу протягом доби? Наведи приклади.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 33, впр. 170 — 172).

1. Під час виконання завдання 170 учні працюють разом із учителем. Вони читають прислів'я; пояснюють одне одному їх зміст; пригадують і записують прислів'я, у яких уживається числівник сім; пояснюють роль цього числівника у прислів'ях; розповідають, що вони знають про сім чудес світу.

2. Виконання завдань вправи 171 передбачає читання речення; запис числівників словами; пояснення їх ролі в реченнях.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 172, молодші школярі пригадують, чого в навколишньому світі є три, за потреби користуючись довідкою; дописують потрібні слова і сполучення слів; згадують казки; зазначають, у назвах яких із них є числівник *три*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, які основні ознаки має числівник як частина мови (що називає, на які питання відповідає).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 14 (с. 135), складають і записують оголошення про один із важливих заходів, що відбудеться у класі (школі); запрошують свого друга (подругу) на цей захід.

Узагальнювальний урок із теми «Числівник»

85. Тема уроку. Узагальнюю знання про числівник як частину мови.

Мета уроку: узагальнити знання учнів про числівник як частину мови.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *числівник* і його основні ознаки як частини мови.

Уміти: визначати, самостійно добирати і вживати числівники в мовленні; пояснювати власну думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Мудрій голові досить два слова*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує пригадати молодшим школярам, що вони знають про числівник як частину мови. Учні наводять приклади числівників; пояснюють, чому дібрані слова є числівниками; коментують вимову і правопис дібраних слів.

III. Ознайомлення з розбором числівника як частини мови.

1. Що називає слово?
2. На яке питання відповідає?
3. Яка це частина мови?
4. З якою частиною мови зв'язаний у реченні?

IV. Виконання додаткових вправ і завдань у робочому зошиті №2.

V. Узагальнення знань учнів про числівник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яку частину мови називають числівником?
2. Що називають числівники? Наведи приклади.
3. На які питання відповідають числівники?

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про основні ознаки числівника як частини мови.

VII. Домашнє завдання.

86. Урок контролю навчальних досягнень із теми «Числівник».

§ 34. Займенник як частина мови **Особові займенники**

87. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати займенники і пояснювати їх роль.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати займенники, пояснювати їх роль.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *займенник* і його основні ознаки як частини мови (вказує на предмети, ознаки предметів, кількість предметів, не називаючи їх).

Уміти: розпізнавати займенники; пояснювати їх роль.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Свій розум май і людей питай*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати назви відомих їм частин мови, істотні ознаки кожної з них. Учні наводять приклади слів різних частин мови; пояснюють, чому дібрані слова є відповідними частинами мови.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 136.

Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *займенник як частина мови* і пояснює, що займенник — це частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки, кількість, але не називає їх; займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади займенників.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 136.

1. Хвилинка міркування. Учні розмірковують, чому займенник має таку назву.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам, що іменники *учень, портфель, олівець, успіх* можна замінити займенником *він*; прикметники *добрий, веселий, щасливий, приємний* — займенником *такий*; числівники *п'ять, сім, дев'ять* — займенником *стільки*.

3. Робота в парах. Виконуючи завдання вправ 1, учні читають і відгадують загадку Дмитра Білоуса; називають слова, які людина вживає в таких випадках: а) указуючи на себе; б) звертаючись до співрозмовника; в) указуючи на інших людей або будь-які предмети; ілюструють відповіді прикладами із загадки.

4. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам, що слова *я, вас, вам, нею* — займенники.

Потім четвертокласники, завершуючи роботу над вправою 1, розповідають про значення займенників, ужитих у загадці; пояснюють, на які питання вони відповідають; формулюють висновки.

V. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 137.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 2, учні читають текст про сім'ю займенників; складають текст-розповідь про займенник як частину мови.

2. Робота над змістом прислів'я. Учні розмірковують і пояснюють зміст прислів'я *Як ти до людей, так і люди до тебе*.

3. Під час виконання завдань вправи 3 четвертокласники читають акровірш Дмитра Білоуса; називають зашифроване слово; пояснюють останні рядки вірша; знаходять займенники, ужиті у вірші; обґрунтовують свою думку; складають і записують із цими займенниками кілька речень про рідне слово.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 34, впр. 173 — 174).

1. Під час виконання завдання 173 учні працюють у парах. Молодші школярі читають загадку; дописують слово-відгадку; підкреслюють займенники; розповідають одне одному про їх значення в тексті; будують звукову модель слова-відгадки; доповнюють подане речення: *Займенник має таку назву, тому що...*

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 174, молодші школярі читають вислови, уставляючи пропущені займенники з довідки; пояснюють їх зміст; самостійно складають і записують два вислови; підкреслюють займенники, використані у складених реченнях; пояснюють роль займенників у складених реченнях.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що займенник — це частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки, кількість, але не називає

їх; займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 137), читають і відгадують загадку Дмитра Білоуса; називають займенники, які утворили слово-відгадку; складають і записують речення з цими займенниками; пояснюють їх значення.

Навчаюся визначати особові займенники, ставити до них питання

88. Тема уроку. Навчаюся визначати особові займенники, ставити до них питання.

Мета уроку: розвивати вміння визначати особові займенники, ставити до них питання.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *особові займенники* і їх основні ознаки як частини мови.

Уміти: визначати особові займенники, ставити до них питання.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Голова без розуму, що ліхтар без свічки.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам назвати відомі їм займенники, істотні ознаки їх. Учні наводять приклади займенників; пояснюють, чому дібрані слова є відповідною частиною мови; складають речення із дібраними займенниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 138.

1. Учитель звертає увагу учнів на нове поняття *особові займенники* і пояснює, що слова *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони* — особові займенники. Вони вказують на особу або осіб і відповідають на ті самі питання, що й іменники — хто? що? (у називному відмінку), кого? чого? (у родовому відмінку) та ін..

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти складають речення з особовими займенниками.

2. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі розглядають таблицю; визначають, до якої особи і числа належить кожен особовий займенник; називають особливості, яку мають займенники 3-ої особи однини.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдання на сторінці 138.

1. Виконуючи завдання вправи 6, учні читають вірш Лесі Лужецької; випишують займенники, використані у вірші; зазначають у дужках особу і число займенників.

2. Робота над змістом поради. Четвертокласники розмірковують і пояснюють зміст поради *Вимовляйте слово ми голосно, а слово я — пошепки.*

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 139.

Працюючи над виконанням завдань вправи 7, молодші школярі записують речення, підкреслюють особові займенники; надписують над займенниками

особу і число; добирають споріднені слова до прикметників *зелененький, молоденький*; записують їх; позначають у них корінь.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 35, впр. 175 — 176).

1. Під час виконання завдання 175 учні читають вірш Юлії Градусової; вписують займенники, використані у вірші; зазначають, на кого вказують підкреслені займенники; складають і записують речення з особовими займенниками *я, ми*.

2. Виконання завдань вправи 176 передбачає читання поданих слів; визначення, до якої частини мови вони належать; виписування рядка, у якому є лише особові займенники; зазначення особи і числа особових займенників.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що слова *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони* — особові займенники. Вони вказують на особу або осіб і відповідають на ті самі питання, що й іменники — хто? що? (у називному відмінку), кого? чого? (у родовому відмінку) та ін..

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 8 (с. 139), читають уривок із тексту; називають використані автором займенники; пояснюють їх роль у тексті; складають і записують продовження тексту, використовуючи займенники.

Навчаюся відмінювати особові займенники

89. Тема уроку. Навчаюся відмінювати особові займенники.

Мета уроку: розвивати вміння відмінювати особові займенники.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила відмінювання особових займенників.

Уміти: відмінювати особові займенники за зразком.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *З ручаїв — ріка, із книжок — знання*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати особові займенники, істотні ознаки їх. Учні наводять приклади особових займенників; пояснюють, чому дібрані слова є особовими займенниками; складають речення із дібраними особовими займенниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 139.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як відмінюються займенники 1-ої особи однини і множини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам: *Мене, мені, мною, (на) мені* — це відмінкові форми особового займенника *я*. *Нас, нам, нами, (на) нас* — відмінкові форми особового закінчення *ми*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 140.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 9, учні читають і відгадують загадки; називають займенники, використані в загадках; записують останню

загадку; підкреслюють займенники 1-ої особи; визначають їх число і відмінок; пояснюють роль займенника *мене* в першому реченні.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як відмінюються займенники 2-ої особи однини і множини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

3. Хвилинка міркування. Учні розмірковують і пояснюють, коли вживають займенник *ти*, а коли — *ви*.

4. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель робить висновок: займенник *Ви* пишуть із великої букви, якщо він указує на особу, до якої звертаються з повагою.

V. Виконання вправ на сторінці 141.

1. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 10, четвертокласники читають слова ввічливості, які потрібно вживати під час висловлення прохання, подяки; називають форми займенників 2-ої особи; визначають число і відмінок ужитих займенників; складають і записують речення з висловлюваннями однієї з груп.

2. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як відмінюються займенники 3-ої особи однини і множини. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

3. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 11 учні читають речення; доводять, що ці речення утворюють текст; визначають мету тексту; вписують із тексту займенники 3-ї особи однини; визначають відмінок; пояснюють роль займенників у тексті.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 35 — 36, впр. 177 — 178).

1. Виконання завдань вправи 177 передбачає визначення, у якому рядку подано лише займенники 2-ої особи однини і множини; складання і запис речення з цими займенниками (на вибір); пояснення синтаксичної ролі займенників у складених реченнях.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 178, молодші школярі читають подані словосполучення; ставлять займенники, що в дужках, у потрібній формі; визначають особу, число і відмінок займенників; складають і записують речення з трьома словосполученнями (на вибір); визначають синтаксичну роль використаних займенників.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що *Мене, мені, мною, (на) мені* — це відмінкові форми особового займенника *я*. *Нас, нам, нами, (на) нас* — відмінкові форми особового закінчення *ми*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 12 (с. 142), читають речення; розповідають, а що вони люблять робити; підкреслюють особові займенники; визначають час, особу і число кожного з них; пояснюють роль займенників у реченнях.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Вибірковий переказ тексту.

Мета уроку: розвивати вміння писати вибірковий переказ тексту.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 36 — 38, впр. 1 — 7).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про вибірковий переказ тексту. Переказати текст вибірково означає відтворити тільки якусь із частин пропонованого тексту.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 36.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають текст; пояснюють назву тексту; самостійно добирають і записують інший заголовок до цього тексту.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 37.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі розповідають одне одному, про що розповідається в тексті; ставлять кілька запитань до змісту тексту і дають на них відповіді.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають переказ тексту, написаний учнем, звертаючи увагу, про що в ньому розповідається; формулюють висновок.

Виконання завдань вправи 4 передбачає порівняння переказу тексту з авторським текстом; відповіді на запитання: 1. Чи можна цей переказ вважати повним? Чому? 2. Яку частину тексту переказав учень?; підготовка до вибіркового переказу — переказу цієї частини тексту.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 38.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі добирають і записують заголовки до цієї частини тексту.

Під час виконання завдань вправи 6 учні складають план вибіркового переказу; записують його.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі складають і записують вибірковий переказ тексту, звертаючи увагу на написання слів і висловів: *заповідники, заказники, берегти, Червона книга, благополуччя, національний, майбутнє*.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати вибірковий переказ тексту.

Навчаюся правильно вживати займенники з прийменниками

90. Тема уроку. Навчаюся правильно вживати займенники з прийменниками.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вживати займенники з прийменниками.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила вживання займенників із прийменниками.

Уміти: правильно вживати займенники з прийменниками.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Великі знання починаються з малої книжки.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам назвати особові займенники, їхні відмінкові форми. Учні наводять приклади особових займенників і їх відмінкових форм; складають речення із дібраними особовими займенниками і їх формами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 142.

Учитель пояснює учням, що займенники з прийменниками пишуть окремо: *зі мною, з тобою, на нас, у мене, перед нами, серед нас.*

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 143.

1. Під час виконання завдань вправи 13 четвертокласники записують словосполучення, поставивши займенники в потрібному відмінку за поданим зразком; визначають особу, число і відмінок займенників; пояснюють правопис займенників із прийменниками.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам, що після прийменників у займенниках 3-ї особи однини і множини пишуть букву *н*: *після неї, для нього, на ній, до них*. Займенники 3-ї особи однини і множини в орудному відмінку пишуть із буквою *н* і без прийменників: *ним, нею, ними*.

V. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 143.

Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 14, молодші школярі читають текст; розповідають, про що в ньому йдеться; називають різні форми займенника *воно*, використані в реченнях.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 38 – 39, впр. 179 – 180).

1. Виконання завдань вправи 179 передбачає списування словосполучення, ставлячи займенники в потрібному відмінку; визначення особи, числа і відмінка займенників; пояснення правопису займенників із прийменниками.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 180, молодші школярі читають вірш Юрія Рибчинського про мову, уживаючи займенник *вона* у відповідних відмінкових формах; пояснюють правопис займенників 3-ої особи однини в орудному відмінку без прийменників; складають і записують два речення із займенником *вона* у формі орудного відмінка з прийменниками *з, над*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що займенники з прийменниками пишуть окремо: *зі мною, з тобою, на нас, у мене, перед нами, серед нас*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 14 (с. 143), складають і записують речення із займенником *воно* в орудному відмінку однини.

Навчаюся використовувати займенники у власному мовленні

91. Тема уроку. Навчаюся використовувати займенники у власному мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння використовувати займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: роль займенників (слугують для зв'язку речень у тексті та використовуються з метою уникнення повторів тих самих слів).

Уміти: використовувати займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Оволодіння вмінням учитися — шлях до знань*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати роль займенників у мовленні. Учні складають речення із займенниками і використовують їх у власному мовленні.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 143.

Учні пригадуть, що вони знають про займенник як частину мови.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 143.

Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 15, учні читають початок байки Павла Ключини «Соняшник», уставляючи пропущені займенники з довідки; пояснюють одне одному Соняшникові «чудеса»; зазначають, на кого вказують займенники, ужиті в тексті байки.

V. Узагальнення знань учнів про займенник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яку частину мови називають займенником?

2. Які частини мови може замінювати займенник у тексті. Наведи приклади.

3. Поясни, чому особові займенники мають таку назву.

4. Як відмінюються займенники, що належать до: а) 1-ї особи; б) 2-ї особи; в) 3-ї особи? Наведи приклади.

5. Як пишуться займенники з прийменниками? Наведи приклади.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 39, впр. 181).

Виконуючи завдання домашньої вправи 181, молодші школярі читають поданий текст; добирають до нього заголовки; записують його; підкреслюють займенники; пояснюють їх роль у тексті; визначають число, особу і відмінок займенників, використаних у тексті; складають і записують речення із займенником *вони* у формі родового і давального відмінків.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що вони знають про займенник як частину мови.

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 15 (с. 143), складають кінцівку байки, використовуючи особові займенники.

92. Узагальнювальний урок із теми «Займенник» (виконання вправ і завдань у робочому зошиті №2)

§ 35. Дієслово як частина мови

Навчаюся визначати дієслова в реченнях і текстах

94. Тема уроку. Навчаюся визначати дієслова в реченнях і текстах.

Мета уроку: розвивати вміння визначати дієслова в реченнях і текстах, пояснювати їх роль.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *дієслово* і його основні ознаки як частини мови (називає дію предмета, відповідає на питання *що роблять?, що зроблять?, що робили?*).

Уміти: визначати дієслова в реченнях і текстах; пояснювати їх роль.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *На чемність відповідають чемністю*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслово як частину мови. Учні наводять приклади дієслів; пояснюють, чому дібрані слова є відповідною частиною мови; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 144.

1. Учитель звертає увагу учнів на істотні ознаки дієслова і пояснює, що дієслово — частина мови, що називає дію предмета і відповідає на питання *що робити?* (читати), *що робив?* (читав), *що зробити?* (прочитати), *що зробив?* (прочитав), *що робить?* (читає), *що зробить?* (прочитає), *що буде робити?* (буде читати), *що робитиме?* (читатиме).

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила, користуючись поданою схемою. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює, що дієслово найчастіше пов'язане з іменником. У реченні воно виконує роль головного члена — присудка.

3. Четвертокласники формулюють висновок про істотні ознаки дієслова як частини мови і пояснюють, що називають дієслова, на які питання вони відповідають.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 144.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 1, молодші школярі знаходять у поданих словосполученнях споріднені слова; визначають в них корінь; називають частини мови, якими виражені споріднені слова; випишують словосполучення з дієсловами.

V. Виконання завдань на сторінці 145.

1. Під час виконання завдань вправи 2 учні читають текст; добирають до нього заголовок; випишують дієслова, використані в тексті.

2. Робота над змістом рубрики «Так ми говоримо!». Учитель ознайомлює учнів із висловом *бр ти на гл зи* — насміхатися.

3. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, молодші школярі читають текст, уставляючи пропущені дієслова відповідно до змісту; добирають до нього заголовки і записують.

4. Ознайомлення зі значенням слова *лев да*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу молодших школярів, що *левада* — ділянка землі із сіноко́сом, горо́дом та пло́довим садом або іншими деревами. Потім пропонує четвертокласникам завдання — скласти і записати речення з цим сполученням слів.

5. Робота над змістом рубрики «Так ми говоримо». Учитель ознайомлює учнів із висловом *Земля — наш спільний дім, тому берегти її — наш священний обов'язок*. Молодші школярі пояснюють, як вони розуміють цей вислів.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 40, впр. 182 — 183).

1. Виконання завдань вправи 182 передбачає читання тексту, доповнюючи дієсловами з довідки; визначення теми і мети тексту; дописування дієслів; пояснення їх ролі в тексті; добір і запис антоніма до дієслова сховалось; побудова звукових моделей дієслів-антонімів.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 183, молодші школярі переставляють рядки так, щоб прочитати веснянку, використовуючи цифрові позначки для нумерації рядків у вірші; випишують дієслова разом з іменниками, з якими вони зв'язані; визначають число дієслів; використовують дібрані дієслова в усній розповіді «Весна прийшла».

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що дієслово — частина мови, що називає дію предмета і відповідає на питання *що робити?* (читати), *що робив?* (читав), *що зробити?* (прочитати), *що зробив?* (прочитав), *що робить?* (читає), *що робить?* (прочитає), *що буде робити?* (буде читати), *що робитиме?* (читатиме).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 3 (с. 145), завершують розповідь коротким міркуванням про необхідність збереження живої природи; записують складене міркування; підкреслюють у ньому дієслова.

§ 36. Неозначена форма дієслова (початкова форма)

Навчаюся розпізнавати неозначену форму дієслів

95. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати неозначену форму дієслів, доречно використовувати її в мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати неозначену форму дієслів, доречно використовувати її в мовленні.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *неозначена форма дієслова* і її основні ознаки (не змінюється, відповідає на питання *що робити?*, *що зробити?*).

Уміти: розпізнавати неозначену форму дієслів, доречно використовувати її в мовленні.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Необхідно вчитися все своє життя*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про неозначену форму дієслова. Учні наводять приклади дієслів у неозначеній формі; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 146.

Учитель звертає увагу учнів на істотні ознаки поняття *неозначена форма дієслова* і пояснює, що неозначена форма є незмінною формою дієслова. Вона не вказує ні на час, ні на особу, ні на кількість виконавців дії. Знаходити в ній закінчення не треба. Вона відповідає на питання *що робити?* (*писати, летіти*) або *що зробити?* (*написати, полетіти*). Неозначена форма є початковою формою дієслова.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів у неозначеній формі.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі-змаганні «Доберіть дієслова в неозначеній формі. Хто більше?». Перемагають ті діти, які більше зможуть дібрати дієслів у цій формі.

3. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює молодшим школярам, що дієслова в неозначеній формі закінчуються на *-ти, -ть*, що є суфіксами: *сіяти, сіять*. Іноді до них приєднується *-ся, -сь*: *вмиватися, одягнутись, сміятися*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 146.

Виконуючи завдання вправи 1, четвертокласники виразно читають вірш Миколи Вороного; знаходять у вірші дієслова; обґрунтовують свою думку; зазначають, які дієслова вжито в неозначеній формі; випишують виділені дієслова.

V. Виконання завдань на сторінці 147.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 2, молодші школярі до поданих іменників добирають спільнокореневі дієслова в неозначеній формі; записують слова парами за зразком; позначають корінь у всіх словах; складають і записують речення з двома дієсловами в неозначеній формі за фотоілюстраціями.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 3, учні поєднують частини прислів'їв і записують їх; пояснюють, що вони означають; випишують дієслова в неозначеній формі за абеткою; ставлять наголос у словах.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 41, впр. 184 — 185).

1. Під час виконання завдання 209 учні читають прислів'я; підкреслюють дієслова в неозначеній формі; складають і записують речення з дієсловами *робити, говорити*.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 185, молодші школярі читають речення, уживаючи дієслова, що в дужках, у неозначеній формі; добирають антоніми до дієслів *встати*, *відчинити*, *піти*; записують антонімічні пари; ставлять наголос у словах; готують усну розповідь про розпорядок дня після повернення зі школи, уживаючи дієслова в неозначеній формі.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що неозначена форма є незмінною формою дієслова. Вона не вказує ні на час, ні на особу, ні на кількість виконавців дії. Знаходити в ній закінчення не треба. Вона відповідає на питання *що робити?* (*писати*, *летіти*) або *що зробити?* (*написати*, *полетіти*). Неозначена форма є початковою формою дієслова.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 3 (с. 147), пригадують і записують прислів'я і приказки, у яких уживаються дієслова в неозначеній формі; підкреслюють дієслова.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Редагування тексту.

Мета уроку: розвивати вміння редагувати тексти.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 41 — 44, впр. 1 — 9).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про редагування тексту. Редагування тексту — внесення змін до тексту з метою його вдосконалення.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 41.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають текст; замінюють слово, що повторюється в тексті, синонімами; читають удосконалений текст.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 42.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають текст; називають слово, яке повторюється в тексті; замінюють його іншими словами з метою уникнення повторів у тексті, використовуючи іменники та утворені від них прикметники: *гречність*, *вихованість*, *уважність*, *чуйність*; повторно читають удосконалений текст.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають текст; удосконалюють його, уникаючи повторів; повторно читають удосконалений текст.

Виконання завдань вправи 4 передбачає читання тексту; удосконалення його, уникаючи повторів; уставляння необхідних слів замість сполучення слів *мобільний телефон*; запис їх.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 43.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі читають текст; звертаючи увагу на повторення в ньому слова *бесіда*; удосконалюють текст, уникаючи повторів; читають удосконалений текст.

Під час виконання завдань вправи 6 учні читають текст; удосконалюють його; записують два останніх речення.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі читають текст; удосконалюють його; записують три речення (на вибір), у яких подано важливу інформацію про поведінку в театрі.

VI. Виконання вправ і завдань на сторінці 44.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники читають текст; редагують його, уникаючи повтору того самого слова; записують відредагований текст.

Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі читають текст; редагують його усно, уникаючи повтору того самого слова; записують кілька речень, відповідаючи на останнє запитання.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням редагувати тексти.

§ 37. Час дієслова. Змінювання дієслів за часами

Навчаюся вживати дієслова у відповідних часових формах

96. Тема уроку. Навчаюся вживати дієслова у відповідних часових формах.

Мета уроку: розвивати вміння вживати дієслова у відповідних часових формах; пояснювати їх роль.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *часи дієслів* і основні ознаки цього граматичного поняття.

Уміти: вживати дієслова у відповідних часових формах; пояснювати їх роль.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Птицю пізнають по пір'ю, а людину — по мові.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про часи дієслів. Учні наводять приклади дієслів у різних часових формах; складають речення із дібраними часовими формами дієслів.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 148.

Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як дієслова змінюються за часами. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 149.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають текст; пригадують, із якої казки цей уривок; розповідають казку; визначають її головну думку; виписують із тексту в три стовпчики дієслова минулого, теперішнього і майбутнього часу; обґрунтовують свій вибір; доповнюють таблицю за зразком.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 45 — 46, впр. 186 — 188).

1. Під час виконання завдання 186 учні читають вірш Анатолія Костецького, підкреслюють дієслова у формі теперішнього часу; виконують звуко-буквений розбір дієслова *щезає*.

2. Виконання завдань вправи 187 передбачає роботу в групах. Четвертокласники читають текст фізкультхвилинки; вивчають напам'ять; проводять її у своїй групі; ставлять дієслова, використані у фізкультхвилинці, спочатку — у

формі минулого часу, а потім — у формі майбутнього часу; записують утворені часові форми дієслів; складають і записують речення з усіма часовими формами дієслова *усміхатися*.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 188, молодші школярі читають і відгадують загадку; називають відгадані дієслова, за потреби користуючись словами з довідки; утворюють від цих дієслів часові форми; записують їх; складають і записують речення з часовими формами дієслова *жити*.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, як дієслова змінюються за часами.

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 2 (с. 149), складають і записують три речення з різними часовими формами того самого дієслова.

Навчаюся правильно записувати особові закінчення дієслів у теперішньому часі

97. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати особові закінчення дієслів у теперішньому часі.

Мета уроку: розвивати вміння правильно записувати особові закінчення дієслів у теперішньому часі, користуючись алгоритмом із опорою на третю особу множини; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання особових закінчень дієслів у теперішньому часі.

Уміти: правильно записувати особові закінчення дієслів у теперішньому часі, користуючись алгоритмом із опорою на третю особу множини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *На лагідність відповідають доброту.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова теперішнього часу. Потім вчитель проводить бесіду і ставить запитання: *Яку дію називають дієслова теперішнього часу? На які питання вони відповідають?* Учні наводять приклади дієслів теперішнього часу; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 149.

1. Учитель пояснює учням, що дієслова теперішнього часу змінюються за числами й особами. Вони відповідають на питання: що роблю? що робиш? що робить? що робимо? що робите? що роблять?: *говорю, говорить, говоримо, говорите, говорять.*

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час

пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів теперішнього часу.

2. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює учням, що особу і число дієслова визначають за допомогою займенника, питання та закінчення дієслова: *сиджу* — що я роблю? — 1-ша особа однини; *стоїте* — що ви робите? — 2-га особа множини.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 150.

1. Під час виконання завдань вправи 3 четвертокласники розглядають таблицю змінювання дієслів теперішнього часу за особами і числами; формулюють висновок, як змінюються дієслова теперішнього часу за числами й особами;

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 4, учні виразно читають вірш Петра Осадчука; називають дієслова, ужиті в переносному значенні; випишують із вірша дієслова-синоніми; визначають час, особу і число цих дієслів.

3. Звуко-буквений розбір дієслова *дзвенить*. Молодші школярі визначають кількість складів, звуків і букв у цьому слові (2 склади, 6 звуків, 8 букв).

4. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 5, четвертокласники відновлюють уривки із поезій Олександра Олеся, замінивши неозначену форму, що в дужках, дієсловами теперішнього часу; випишують дієслова парами за зразком; пояснюють, що їм допомогло визначити форми дієслів.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 46 — 47, впр. 189 — 190).

1. Виконання завдань вправи 189 передбачає читання прислів'я; пояснення їх змісту; визначення часу, особи і числа дієслів; пояснення, як визначати ці категорії; списування останнього прислів'я; розбір дієслова за будовою; усне змінювання за особами і числами дієслова *ходити*.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 190, молодші школярі читають вірш Тараса Шевченка, доповнюючи словами з довідки; визначають особу і число дієслів теперішнього часу; змінюють за особами і числами дієслово дати; записують утворені форми.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що дієслова теперішнього часу змінюються за числами й особами. Вони відповідають на питання: що роблю? що робиш? що робить? що робимо? що робите? що роблять?: *говорю, говорить, говоримо, говорите, говорять*. Особу і число дієслова визначають за допомогою займенника, питання та закінчення дієслова: *сиджу* — що я роблю? — 1-ша особа однини; *стоїте* — що ви робите? — 2-га особа множини.

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 6 (с. 151), розповідають, як впливає на них музика, яку вони слухають; складають розповідь про це й записують її; підкреслюють у тексті дієслова теперішнього часу; визначають особу і число.

Навчаюся правильно записувати особові закінчення дієслів у майбутньому часі

98. Тема уроку. Навчаюся правильно записувати особові закінчення дієслів у майбутньому часі.

Мета уроку: розвивати вміння правильно записувати особові закінчення дієслів у майбутньому часі, користуючись алгоритмом із опорою на третю особу множини; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання особових закінчень дієслів у майбутньому часі.

Уміти: правильно записувати особові закінчення дієслів у майбутньому часі, користуючись алгоритмом із опорою на третю особу множини; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Краще недоговорити, ніж переговорити.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова майбутнього часу. Потім учитель проводить бесіду і ставить запитання: *Яку дію називають дієслова майбутнього часу? На які питання вони відповідають?* Учні наводять приклади дієслів майбутнього часу; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінках 151 — 152.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, як змінюються дієслова майбутнього часу за числами й особами. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі розглядають таблицю; формулюють висновок, як змінюються дієслова майбутнього часу за числами й особами; зв'язують свій висновок із правилом.

3. Робота над змістом правила. Учні ознайомлюються з правилом: *Дієслова майбутнього часу, які відповідають на питання що зроблю? що зробиш? що зробить? що зробимо? що зробите? що зроблять?, мають такі самі особові закінчення, як і дієслова теперішнього часу: роблю — зроблю, пишеш — напишеш, читає — прочитає, їдемо — поїдемо, бачите — побачите, сіють — посіють.*

4. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює учням правило: *Якщо форму майбутнього часу виражають двома словами, то змінюється тільки закінчення допоміжного дієслова бути: буду читати, будеш читати, буде читати, будемо читати, будете читати, будуть читати.*

IV. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 47, впр. 191 — 192).

1. Під час виконання завдання 191 учні працюють у парах. Молодші школярі порівнюють слова за значенням; формулюють висновок; складають і записують речення з дієсловами *буду мріяти, буду читати, буду повідомляти*; добирають синоніми до дієслова *повідомлю*.

2. Виконання завдань вправи 192 передбачає переставляння слів так, щоб прочитати прислів'я; пояснення його змісту; запис складеного прислів'я; постановка дієслів *мати* і *бажати* в усі особові форми майбутнього часу однини і множини; складання усної розповіді з теми «Не одежа красить людину, а добрі діла».

V. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що дієслова майбутнього часу, які відповідають на питання *що зроблю? що зробиш? що зробить? що зробимо? що зробите? що зроблять?*, мають такі самі особові закінчення,

як і дієслова теперішнього часу: *роблю — зроблю, пишеш — напишеш, читає — прочитає, їдемо — поїдемо, бачите — побачите, сіють — посіють*. Якщо форму майбутнього часу виражають двома словами, то змінюється тільки закінчення допоміжного дієслова *бути*: *буду читати, будеш читати, буде читати, будемо читати, будете читати, будуть читати*.

VI. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 8 (с. 152), розмірковують над тим, про що вони могли б розмовляти з подругою (другом) під час прогулянки у вихідний день; складають і записують свій уявний діалог; підкреслюють дієслова, визначають час.

Навчаюся писати закінчення дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

99. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати закінчення дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання закінчень дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Уміти: правильно писати закінчення дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Щоб людиною стати — треба працювати*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Учні наводять приклади таких форм дієслів; складають і записують із ними речення.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінках 152 — 153.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають дієслова 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Виконуючи завдання вправи 9, молодші школярі розглядають таблицю; формулюють висновок про правопис закінчень дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

3. Учитель звертає увагу учнів на правило і пояснює: Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 1-ій особі множини в них закінчення *-емо, -ємо (сіємо, малюємо; посіємо, намалюємо)*. Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 1-ій особі множини в них закінчення *-имо, -імо (радимо, стоїмо; порадимо, постоїмо)*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; коментують правопис їх особових закінчень.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 153.

Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 10, молодші школярі ставлять подані дієслова у форму 1-ої особи множини теперішнього часу; складають і записують із ними речення, які утворюють текст «Ми — охоронці природи».

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 47 — 48, впр. 193 — 194).

1. Виконання завдань вправи 193 передбачає читання вірша Т. Гриценко; розповідають, коли їм стає особливо весело і радісно; підкреслюють майбутнього часу; складають і записують речення з двома підкресленими дієсловами (на вибір).

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 194, молодші школярі ставлять дієслова, ужиті у словосполученнях, у формі 1-ої особи множини майбутнього часу; записують утворені словосполучення; позначають у дієсловах закінчення; пояснюють правопис особових закінчень дієслів.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок: якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 1-ій особі множини в них закінчення *-емо, -ємо* (*сіємо, малюємо; посіємо, намалюємо*). Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 1-ій особі множини в них закінчення *-имо, -їмо* (*радимо, стоїмо; порадимо, постоїмо*).

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 11 (с. 153), читають і відгадують загадку; обґрунтовують свою думку; виписують дієслова 1-ої особи однини за абеткою; позначають у них закінчення; добирають антоніми до дієслів *підіймаю, сумую*.

Навчаюся писати закінчення дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

100. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати закінчення дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання закінчень дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Уміти: правильно писати закінчення дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис поради *Менше говори — більше почувеш*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Учні наводять приклади таких форм дієслів; складають і записують із ними речення.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 154.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають дієслова 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Виконуючи завдання вправи 12, молодші школярі розглядають таблицю; формулюють висновок про правопис закінчень дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

3. Учитель звертає увагу учнів на правило і пояснює: Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 2-ій особі однини в них закінчення *-еш, -єш (живеш, шукаєш)*, а в 2-ій особі множини — закінчення *-ете, -ете (живете, шкаєте)*. Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 2-ій особі однини у них закінчення *-иш, -їш (сидиш, стоїш)*, а 2-ій особі множини — закінчення *-ите, -їте (сидите, стоїте)*.

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів 2-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; коментують правопис їх особових закінчень.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 155.

1. Під час виконання завдань вправи 13 молодші школярі читають і відгадують загадку; випишують із загадки дієслова; позначають у них закінчення; добирають спільнокореневі дієслова до слова-відгадки; записують їх; розбирають за будовою.

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 14, учні виразно читають вірш Валентина Бичка; визначають його головну думку; добирають до нього заголовки; випишують із вірша дієслова теперішнього часу; ставлять їх у всіх особових формах однини і множини; записують утворені форми; позначають у дієсловах закінчення; пояснюють їхній правопис.

V. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 48 — 49, впр. 195 — 196).

1. Під час виконання завдання 195 учні читають прислів'я, замінюючи неозначену форму дієсловами 2-ї особи однини майбутнього часу; записують утворені особові дієслівні форми; позначають закінчення у дієсловах; пояснюють правопис слів; коментують написання *не* з дієсловами.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 196, молодші школярі читають поради з культури мовлення і спілкування; підкреслюють дієслова 2-ої особи множини майбутнього часу; обґрунтовують свою думку; замінюють дієслова 2-ої особи множини майбутнього часу на дієслова 2-ої особи однини майбутнього часу; дають поради з культури мовлення і спілкування своєму однокласнику.

VI. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок: якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 2-ій особі однини в них закінчення *-еш, -єш (живеш, шукаєш)*, а в 2-ій особі множини — закінчення *-ете, -єте (живете, шкаєте)*. Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 2-ій особі однини у них закінчення *-иш, -їш (сидиш, стоїш)*, а 2-ій особі множини — закінчення *-ите, -їте (сидите, стоїте)*.

VII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 15 (с. 155), пишуть листа своєму другу (подрузі): спочатку розповідають про себе, а потім цікавляться: як він (вона) навчається, що читає, чим захоплюється, де буває під час канікул, коли приїде до тебе в гості тощо; підкреслюють дієслова; позначають у них закінчення; пояснюють написання слів; роблять спробу надіслати свого листа електронною поштою.

Навчаюся писати закінчення дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

101. Тема уроку. Навчаюся писати закінчення дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати закінчення дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила написання закінчень дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

Уміти: правильно писати закінчення дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Бджілка маленька, а й та працює*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Учні наводять приклади таких форм дієслів; складають і записують із ними речення.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінках 155 — 156.

1. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель пропонує дітям завдання дослідити, які закінчення мають дієслова 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

2. Виконуючи завдання вправи 16, молодші школярі розглядають таблицю; формулюють висновок про правопис закінчень дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу.

3. Учитель звертає увагу учнів на правило і пояснює: Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 3-ій особі однини в них закінчення *-е, -є* (*цвіте, грає; зацвіте, заграє*). Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 3-ій особі однини в них закінчення *-ить, -іть* (*кричить, стоїть; закричить, постоїть*).

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів 3-ої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу; коментують правопис їх особових закінчень.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 156.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 17, молодші школярі уявляють себе директором (директоркою) школи; розповідають, що вони зробили б, щоб учням у школі було цікавіше вчитися; пишуть про це; підкреслюють у тексті дієслова теперішнього і майбутнього часу; позначають особові закінчення дієслів; пояснюють правопис слів.

V. Виконання вправ і завдань на сторінці 157.

1. Робота над проблемним питанням. Учні розмірковують і висловлюють свої міркування про те, як перевірити написання ненаголошених особових закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу.

2. Робота над змістом правила. Учитель пояснює учням: Наголошені особові закінчення пишемо так, як чуємо і вимовляємо: *ідéш, сиді́ш*. У ненаголошених особових закінченнях дієслів пишемо *е, є* (*ста́неш, ста́немо, ста́нете; сі́єш, сі́ємо, сі́єте, бо ста́нуть, сі́ють*); або пишемо *и, ї* (*лю́биш, лю́бимо, лю́бите; стої́мо, стої́те; про́сиш, про́симо, про́сите, бо лю́блять, сто́ять, про́сять*).

3. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 18, молодші школярі читають подані слова, уставляючи пропущені букви, називають дієслова, у яких нескладно вставити пропущені букви; пояснюють, чому. Потім розмірковують, чому написання закінчень в інших дієсловах викликає певні труднощі; записують усі дієслова; позначають у них закінчення; пояснюють правопис закінчень дієслів.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 49 — 50, впр. 197 — 199).

1. Під час виконання завдання 197 учні читають і відгадують загадку Леоніда Глібова; називають дієслова теперішнього часу, використані в загадці; визначають їх число; записують ці дієслова у формі третьої особи множини; пояснюють правопис особових закінчень дієслів.

2. Виконання завдань вправи 198 передбачає списування дієслів, вставляючи пропущені букви; пояснення правопису закінчень дієслів 3 особи множини майбутнього часу; позначення префіксів у записаних дієсловах; складання і запис зв'язаних між собою речень із трьома дієсловами (на вибір).

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 199, молодші школярі читають текст; доводять, що він є науково-популярним; випишують дієслова 3 особи однини теперішнього часу; усно утворюють від цих дієслів форму 3 особи множини; складають і записують речення з утвореними формами дієслів.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок: якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-уть, -ють*, то в 3-ій особі однини в них закінчення *-е, -є* (*цвіте, грає; зацвіте, заграє*). Якщо у 3-ій особі множини дієслова теперішнього і майбутнього часу мають закінчення *-ать, -ять*, то в 3-ій особі однини в них закінчення *-ить, -іть* (*кричить, стоїть; закричить, постоїть*).

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 19 (с. 157), читають початок казки; добирають до неї заголовки; продовжують казку, уживаючи дієслова теперішнього часу; записують складений текст; підкреслюють у ньому дієслова теперішнього часу, пояснюють правопис особових закінчень дієслів.

Навчаюся ставити дієслова минулого часу у відповідну родову форму

102. Тема уроку. Навчаюся ставити дієслова минулого часу у відповідну родову форму за питаннями *що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)*.

Мета уроку: розвивати вміння ставити дієслова минулого часу у відповідну родову форму за питаннями *що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)*; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку учитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати* і *Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила утворення форм дієслів минулого часу.

Уміти: правильно ставити дієслова минулого часу у відповідну родову форму за питаннями *що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)*; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис пораду *Тримай язик за зубами*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, що вони знають про дієслова минулого часу. Потім учитель проводить бесіду і ставить запитання: *Яку дію називають дієслова минулого часу? На які питання вони відповідають?* Учні наводять приклади дієслів минулого часу; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 158.

1. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Учитель пояснює учням: Дієслова минулого часу можуть виражати незавершену (*писав*) і завершену (*написав*) дію.

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Педагог пропонує молодшим школярам узяти участь у грі-змаганні «Доберіть дієслова минулого часу. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть більше дібрати таких дієслів.

3. Організація дослідницької діяльності на уроці. Учитель дає дітям завдання дослідити, як змінюються дієслова минулого часу. Четвертокласники здійснюють дослідження, дотримуючись поданого алгоритму міркувань.

4. Виконуючи завдання вправи 20, молодші школярі розглядають таблицю; формулюють висновок про те, як змінюються дієслова минулого часу (змінюються за числами і родами).

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 158.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 21, учні читають текст; добирають до нього заголовки; випишують виділені речення; підкреслюють у них дієслова-присудки; визначають рід дієслів-присудків за допомогою питань і особового займенника *він, вона, воно*.

2. Ознайомлення зі значенням слова *скалки*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *скалки* — блискучі кристали гірських порід. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

V. Виконання вправ на сторінці 159.

1. Під час виконання завдань вправи 22 молодші школярі читають речення; називають букви, пропущені в словах; обґрунтовують свою думку; списують речення; уставляють пропущені букви, дібравши перевірні слова; підкреслюють дієслова минулого часу; визначають число і рід (в однині).

2. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 23, учні читають текст, замінивши неозначену форму дієсловами минулого часу; списують текст; підкреслюють дієслова минулого часу; визначають число і рід дієслів (в однині); добирають до виділених іменників спільнокореневі дієслова в неозначеній формі.

3. Ознайомлення зі значенням слова *таран*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *таран* — старовинне знаряддя у формі колоди з металевим наконечником для руйнування мурів. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 50 — 51, впр. 200 — 202).

1. Під час виконання завдання 200 учні читають вірш Бориса Грінченка; вивчають його напам'ять; записують із пам'яті; підкреслюють дієслова минулого часу; називають основні ознаки цих дієслів; ставлять дієслово *дрімати* у відповідну родову форму за питаннями *що робив?, що зробив?, що робила?, що зробила?*.

2. Виконання завдань вправи 201 передбачає роботу в парах. Молодші школярі читають діалог; пояснюють, як здогадався Дмитрик, що Тарас недописав і не відіслав листа; розповідають, якою була б відповідь Тараса, якби він відіслав листа; записують цю відповідь; підкреслюють дієслова, використані в реченнях; визначають їх час; позначають закінчення у дієсловах.

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 202, молодші школярі ставлять подані дієслова в різні форми минулого часу; записують утворені форми; позначають закінчення у дієсловах; складають речення із трьома дієсловами (на вибір).

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що дієслова минулого часу можуть виражати незавершену (*писав*) і завершену (*написав*) дію. Дієслова минулого часу змінюються за родами і числами.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 24 (с. 159), читають вірш Олександра Олеся; добирають до нього заголовки; вписують із тексту дієслова минулого часу; визначають число і рід (в однині).

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Текст-розповідь «Подорож у місто своєї мрії».

Мета уроку: розвивати й удосконалювати вміння складати тексти-розповіді.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 51 — 53, впр. 1 — 9).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-розповідь.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 51.

Під час виконання завдань вправи 1 учні розповідають одне одному, які думки виникають у них, коли вони чують слово *туризм*; записують ці слова.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі розказують одне одному, чи люблять вони подорожувати; дають відповіді на запитання: *1. Куди ти любиш подорожувати? 2. З ким тобі подобається мандрувати? 3. Коли тобі до вподоби здійснювати подорож?*

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники записують назви міст України, куди хотілось би поїхати на екскурсію.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 52.

Виконання завдань вправи 4 передбачає складання і запис розповіді про уявну подорож у місто своєї мрії (на вибір); розмірковування, про що будуть писати, який тип тексту будуть створювати; відповіді на запитання: *1. Про що будете розповідати на початку текстурозповіді в зачині? 2. Про що будете розповідати в основній частині? 3. Яке місто відвідають туристи? Що вони побачать? 4. А про що потрібно повідомити в кінцівці тексту-розповіді? 5. Чим саме сподобається туристам подорож Україною?*

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі міркують і розповідають про уявну подорож у такій послідовності. *1. Хто буде подорожувати? 2. З ким діти будуть здійснювати подорож? 3. Який маршрут подорожі? 4. Якими видами транспорту вони будуть подорожувати? 5. Чим закінчиться подорож? 6. Які враження будуть у туристів після подорожі?*, за потреби користуючись опорними словами (іменниками, прикметниками, дієсловами).

Під час виконання завдань вправи 6 учні самостійно складають і записують план тексту.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі усно будують текст-розповідь за складеним планом.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники записують слова, які можна використати в тексті, щоб не повторювати іменник *туристи*.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 53.

Під час виконання завдань вправи 9 молодші школярі добирають до тексту заголовки; записують текст-розповідь, пам'ятаючи про абзаци.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати тексти-розповіді.

§ 38. Вимова і написання дієслів на -ся

Навчаюся правильно вимовляти і записувати дієслова на -ся

103. Тема уроку. Навчаюся правильно вимовляти і записувати дієслова на -ся.

Мета уроку: розвивати вміння правильно вимовляти і записувати дієслова на -ся; пояснювати правопис слів.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правила вимови і написання дієслів на -ся.

Уміти: правильно вимовляти і записувати дієслова на -ся; пояснювати правопис слів.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис приказки *Весела усмішка завжди прикрашає обличчя людини.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати дієслова на -ся. Учні наводять приклади таких дієслів; складають речення із дібраними дієсловами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 160.

1. Учитель пояснює учням, що у дієсловах 2-ї особи однини *-шся* вимовляють як [с':а]. У дієсловах 3-ї особи однини і множини *-ться* вимовляють як [ц':а].

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади дієслів на -ся.

2. Робота над змістом рубрики «Правильно вимовляй і пиши». Учитель пояснює молодшим школярам вимову і написання слів: *сміє*[с':а] — *смієшся*, *підписує*[ц':а] — *підписується*, *вчá*[ц':а] — *вчáться*.

3. Постановка проблемного запитання. Учні розмірковують над тим, яку дію називають дієслова на -ся, і висловлюють свої міркування.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 160.

1. Під час виконання вправи 1 учні читають і порівнюють два вірші; добирають до кожного з них заголовки; знаходять дієслова, які називають дію, спрямовану виконавцем на самого себе; знаходять дієслова, які називають дію, спрямовану на іншу особу; пояснюють, чим вони відрізняються у першому і в другому віршах; коментують якого змісту набуде речення *А бабуся одягає, дідусь в чоботи взуває*, якщо до виділених дієслів *одягає*, *взуває* додати *-ться*.

2. Виконуючи завдання вправи 2, четвертокласники читають і виконують завдання за зразком: *підписуєш (чим?) — підписуєшся (під чим?); зустрічаєш (кого?) — зустрічаєшся (з ким?)*.

V. Виконання вправ на сторінці 161.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, учні складають і записують речення за світлинами, уживаючи дієслова на -ся,(-сь).

2. Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають дійти згоди про те, які формули мовленнєвого етикету необхідно використовувати під час вибачення: *вибачте мені, пробачте мені, даруйте мені, перепрошую, прошу вибачення*).

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 54, пр. 203 – 204).

1. Під час виконання завдання 203 учні читають прислів'я і приказки; пояснюють їх зміст; виписують дієслова на -ся; порівнюють вимову і написання цих слів; формулюють висновок; пояснюють написання *не* з дієсловами.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 204, молодші школярі уявляють собі, що вони сидять на підвищенні і спостерігають за всім, що відбувається в басейні; розповідають про те, що вони бачать, уживаючи у розповіді дієслова на -ся; записують текст-розповідь; підкреслюють дієслова на -ся; пояснюють їх роль у реченнях.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що у дієсловах 2-ї особи однини -*шся* вимовляють як [с':а]. У дієсловах 3-ї особи однини і множини -*ться* вимовляють як [ц':а].

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 161), спостерігають, що відбувається у дворі їхнього будинку; складають текст про те, що вони там побачили; у розповіді уживають дієслова на -ся; пояснюють, як треба вимовляти і писати дієслова на -ся.

Навчаюся вживати дієслова у власному мовленні

104. Тема уроку. Навчаюся вживати дієслова у власному мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння вживати дієслова у власному мовленні.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості вживання дієслів у мовленні.

Уміти: правильно вживати дієслова у власному мовленні.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Слово тримати – не за вітром бігти*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати дієслова у різних формах. Учні складають речення із дібраними дієсловами і пояснюють особливості їх уживання у мовленні.

III. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 162.

1. Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі читають вірш Лесі Українки і вивчають його напам'ять; записують вірш із пам'яті; підкреслюють дієслова; визначають час, особу, число; складають і записують речення з дієсловами *заглянув, заспіваю*.

2. Звуко-буквений розбір дієслів: *заглянув* (3 склади, 8 звуків, 8 букв), *заспіваю* (4 склади, 9 звуків, 8 букв).

3. Виконуючи завдання вправи 6, учні виразно читають вірш Ганни Черинь; визначають його головну думку; випишують із вірша дієслова; позначають у них закінчення.

4. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 7, четверто-класники читають речення і записують їх; підкреслюють у них головні члени; пояснюють, якими частинами мови виражено головні члени в останньому реченні; розбирають два дієслова (на вибір) за зразком.

Розбір дієслова як частини мови

1. Слово. Що називає?
2. На яке питання відповідає?
3. Яка це частина мови?
4. Який час — минулий, теперішній чи майбутній?
5. Яке число — однина чи множина?
6. З яким словом у реченні зв'язане?
7. Яким є членом речення?

IV. Виконання завдань на сторінці 163.

Опрацювання хвилинки спілкування.

— Попрацюйте в парах. Прочитайте початок розмови двох учнів і поміркуйте, як можна продовжити їхню розмову. Підготуйтеся і продовжте це спілкування для всього класу. (У результаті учні мають поміркувати і сказати, від яких дієслів утворилися іменники *усмішка* і *посмішка*; пояснити, що спільне мають ці слова, а чим різняться.)

V. Узагальнення знань учнів про дієслово як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

1. Яку частину мови називають дієсловом? Наведи приклади.
2. Поясни, чому неозначена форма дієслова має таку назву.
3. Яку дію називають дієслова минулого часу, теперішнього і майбутнього часів? Наведи приклади.
4. Як змінюються дієслова теперішнього і майбутнього часу? Наведи приклади.
5. Як змінюються дієслова минулого часу? Наведи приклади.
6. Як вимовляють і пишуть дієслова на *-ся*? Наведи приклади.

V. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, які особливості вживання дієслів у мовленні.

VI. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 8 (с. 163), читають текст; записують, розкриваючи дужки і замінюючи неозначену форму дієсловами теперішнього часу; пояснюють, як треба вимовляти і писати дієслова на *-ся*.

114. Тема уроку. Узагальнюю знання про дієслово як частину мови (виконання вправ і завдань у робочому зошиті №2)

115. Тема уроку. Контрольна робота

§ 39. Прислівник як частина мови

Навчаюся розпізнавати прислівники

104. Тема уроку. Навчаюся розпізнавати серед слів прислівники і ставити до них питання.

Мета уроку: розвивати вміння розпізнавати серед слів прислівники і ставити до них питання; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття *прислівник* і його основні ознаки як частини мови (називає ознаку дії, відповідає на питання *де?, коли?, куди? як? звідки?*).

Уміти: розпізнавати серед слів прислівники і ставити до них питання; пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Будьте як удома, а поведіться як у гостях.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, слова яких частин мови вони вивчили. Учні наводять приклади слів, які належать до різних частин мови; пояснюють, чому дібрані слова є відповідною частиною мови; складають речення із дібраними словами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 164.

1. Постановка проблемного питання. Учні розмірковують над тим, чи змінюється прислівник, і висловлюють свої міркування.

2. Учитель пояснює учням, що: Прислівник — незмінна частина мови, яка називає ознаку дії або пояснює, як, де, коли відбувається дія, куди вона спрямована, і відповідає на питання *як? де? куди? коли?*

На наступному етапі педагог пропонує дітям узяти участь у рольовій грі «Я — учитель/вчителька». Після ознайомлення з правилом учні готуються до взаємного навчання в ролі вчителя/вчительки.

Потім четвертокласники, працюючи в парах, пояснюють одне одному зміст вивченого правила. Учитель спрямовує учнів на коментування правила. Під час пояснення правила діти наводять самостійно дібрані приклади прислівників.

3. Робота над змістом рубрики «Візьми до уваги!». Педагог пояснює, що прислівники не змінюються, тому не мають закінчень. Схожі на закінчення частини основи прислівників є суфіксами: *рано, навесні*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 164.

1. Постановка проблемного питання. Учні висловлюють свої міркування, за якими ознаками визначають прислівники.

2. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають речення і звертають увагу на форми дієслів і пов'язані з ними прислівники; визначають час і число дієслів, із якими поєднаний прислівник *мелодійно*; формулюють висновки про те, чи змінювалося дієслово в кожному з речень, чи змінювався прислівник.

3. Робота в парах. Виконуючи завдання вправи 2, учні читають і відгадують загадку Наталі Мажиріної; називають види транспорту, про які йдеться в тексті;

розповідають одне одному про свій улюблений вид міського транспорту; пояснюють, яких правил поведінки необхідно дотримуватися в ньому; знаходять у загадці прислівники; обґрунтовують свою думку; виписують прислівники за абеткою; називають питання, на які вони відповідають.

V. Виконання вправ на сторінці 165.

1. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають текст; виписують із тексту сполучення *дієслово + прислівник*; пояснюють роль прислівників у тексті.

2. Ознайомлення зі значенням слова *ліловий*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цього слова, звертає увагу на те, що *ліловий* — кольору бузку або фіалки; світло-фіолетовий, бузковий, філковий. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

3. Під час виконання завдань вправи 4, молодші школярі читають прислів'я і приказки; пояснюють, як вони їх розуміють; записують речення; підкреслюють прислівники; обґрунтовують свою думку; пояснюють роль прислівників у прислів'ях і приказках.

4. Робота над змістом рубрики «Так ми говоримо». Учні пояснюють, коли так говорять: *Красно говорити — гарно говорити!*

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 55, впр. 205 — 206).

1. Під час виконання завдання 205 учні читають вірш Лариси Лужецької і вивчають його напам'ять; усно добирають прислівники, які відповідають на питання *як? коли? де? куди?*; складають і записують із ними словосполучення *дієслово + прислівник*; пояснюють, які з дібраних прислівників виражають ознаку дії, а які пояснюють, коли (час), де (місце) відбувається дія або куди (напрямок) вона спрямовується.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 206, молодші школярі переставляють рядки так, щоб прочитати вірш Дмитра Білоуса про українську мову, використовуючи цифрові позначення для нумерації рядків у вірші; виписують прислівники; пояснюють їх значення; ставлять до них питання; коментують роль прислівників у вірші; будують звукові моделі виділеного слова *тисячоліть*.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прислівник — незмінна частина мови, яка називає ознаку дії або пояснює, як, де, коли відбувається дія, куди вона спрямована, і відповідає на питання *як? де? куди? коли?*

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 165), читають текст; пояснюють, до якого стилю він належить; називають у тексті прислівники; виписують сполучення *дієслово + прислівник*, ставлячи питання від дієслова до прислівника.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Розповідь із обґрунтуванням власної думки «Мій улюблений телевізійний проєкт».

Мета уроку: розвивати вміння складати розповідь із обґрунтуванням власної думки.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 56 — 57, впр. 1 — 9).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про розповідь із обґрунтуванням власної думки.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 56.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають і відгадують загадку Лесі Вознюк; записують слово-відгадку, обґрунтовуючи свій вибір: називають інші слова, що починаються з теле-.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі розповідають одне одному про свій улюблений телевізійний проєкт (наприклад, «Голос. Діти», «Діти проти зірок»).

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники дають відповіді на запитання: *Чи ти був (була) учасником музичного телевізійного проєкту або іншого конкурсу? Чи хочеш брати участь у таких телевізійних змаганнях?*; пояснюють, чому.

Виконання завдань вправи 4 передбачає побудову діалогу «Які ти маєш таланти?»; участь у цьому діалозі.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі пригадують і записують, із яких частин складається текст-розповідь.

Під час виконання завдань вправи 6 учні читають пункти плану; визначають їх послідовність, використовуючи цифрові позначки. *Чому тобі подобається цей проєкт? Чим саме тебе приваблює цей телепроєкт? Який телевізійний проєкт ти любиш дивитися? Чому саме цей телевізійний проєкт ти порадиш дивитися своїм друзям?*

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі складають і записують власний план розповіді «Мій улюблений телевізійний проєкт».

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 57.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники складають усну розповідь із обґрунтуванням власної думки про свій улюблений телевізійний проєкт, скориставшись самостійно складеним планом.

У процесі виконання завдань вправи 9 молодші школярі добирають до тексту заголовки; записують текст-розповідь із елементами міркування.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати розповідь із обґрунтуванням власної думки.

§ 40. Прислівники-синоніми й прислівники-антоніми

Навчаюся добирати до прислівників синоніми й антонім

105. Тема уроку. Навчаюся добирати до найуживаніших прислівників синоніми й антонім.

Мета уроку: розвивати вміння добирати до найуживаніших прислівників синоніми й антонім; пояснювати свою думку.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: поняття прислівники-синоніми, прислівники-антоніми і їх основні ознаки.

Уміти: добирати до найуживаніших прислівників синоніми й антонім; пояснювати свою думку.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Гостя за одягом зустрічають, а за розумом проводжають.*

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати, які значення мають синоніми й антоніми. Учні наводять приклади слів, які належать до різних частин мови і є синонімами й антонімами; пояснюють свою думку; складають речення із дібраними синонімами й антонімами.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 166.

Постановка проблемного питання. Учні розмірковують над питанням, чи можна дібрати до прислівника синоніми й антонім, висловлюють свої міркування.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 166.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають і порівнюють вірші; пояснюють, що їх об'єднує; називають слова, які вжито у вірші в переносному значенні; називають прислівники, які використали поети; пояснюють роль цих прислівників у віршах. Потім учні виписують із віршів прислівники-синоніми; добирають зі словника синонімів ще кілька синонімів до них; розповідають, яку ілюстрацію вони намалювали б до другого вірша; описують її усно, уживаючи прислівники *синьо, біло, волошково*

2. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Називаймо прислівники-синоніми. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть швидше виконати це завдання.

3. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 2, учні добирають до поданих прислівників синоніми; записують їх; пояснюють, які з поданих і дібраних прислівників можна використати в розповіді про веселку; складають і записують розповідь про це явище природи, уживаючи прислівники.

V. Виконання вправ на сторінці 167.

1. Постанова проблемного питання. Учні розмірковують над тим, яка роль прислівників-синонімів у мовленні, і висловлюють свої міркування.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають подані вислови; пояснюють, що вони означають, за потреби скориставшись довідкою; добирають і записують прислівники-синоніми до кожного з висловів.

3. Організація ігрової діяльності на уроці. Учитель пропонує учням узяти участь у грі «Називаймо прислівники-антоніми. Хто більше?». Перемагають ті діти, які зможуть швидше виконати це завдання.

4. Виконуючи завдання вправи 4, молодші школярі читають уривок із тексту; добирають до нього заголовки; виписують прислівники; обґрунтовують свою думку; добирають до них прислівники-антоніми; називають синоніми до прислівників *повільно, старанно*.

VI. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 57 — 58, впр. 207 — 209).

1. Під час виконання завдання 207 учні читають текст; добирають до нього заголовок; визначають головну думку тексту; випишують прислівники, близькі за значенням; усно добирають синоніми до прислівників *чудово, радісно*.

2. Працюючи над виконанням завдань вправи 208, четвертокласники передають зміст словосполучення прислівниками-синонімами; складають і записують два речення, уживаючи прислівники-синоніми (за вибором).

3. Виконуючи завдання домашньої вправи 209, молодші школярі випишують із підручника «Літературне читання» п'ять прислів'їв із прислівниками-синонімами; пояснюють їх зміст; підкреслюють прислівники; ставлять до них питання; пояснюють роль прислівників-синонімів у мовленні.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про роль прислівників-синонімів і прислівників-антонімів у мовленні.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 5 (с. 167), з допомогою дорослих добирають і записують три — чотири прислів'я із прислівниками-антонімами; підкреслюють їх; обґрунтовують свою думку.

§ 41. Написання найуживаніших прислівників

Навчаюся правильно писати найуживаніші прислівники

106. Тема уроку. Навчаюся правильно писати найуживаніші прислівники

Мета уроку: розвивати вміння правильно писати найуживаніші прислівники; пояснювати правопис прислівників.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик *Знати і Уміти*, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: правило написання прислівників.

Уміти: правильно писати найуживаніші прислівники; пояснювати правопис прислівників.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис поради *Люби і бережи природу рідного краю*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам пригадати найуживаніші прислівники. Учні наводять приклади прислівників; складають речення із дібраними прислівниками.

III. Засвоєння нових знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 168.

Учитель пояснює молодшим школярам, що прислівники пишемо разом: *навесні, улітку, восени, узимку; зверху, знизу, посередині; зранку, удень, увечері, вночі*.

IV. Закріплення одержаних знань. Виконання завдань на сторінці 168.

1. Робота в парах. Під час виконання завдань вправи 1 молодші школярі читають афоризми Григорія Сковороди; пояснюють, як вони їх розуміють; записують висловлювання Григорія Сковороди; підкреслюють у них прислівники; обґрунтовують свою думку; пояснюють правопис виділених прислівників.

2. Ознайомлення зі значенням слів *афоризм, чесноти.ліловий*. Учитель, ознайомлюючи учнів зі значенням цих слів, звертає увагу на те, що *афоризм* —

думка, стисло висловлена в дуже виразній формі; *чесноти* — доброчесність, порядність. Потім пропонує молодшим школярам завдання — скласти і записати речення з цим словом.

3. Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 2, учні читають народні прикмети; перевіряють їх при нагоді; випишують прислівники з речень; пояснюють правопис; складають і записують речення з прислівниками *уранці, увечері*.

V. Виконання вправ на сторінці 169.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четверто-класники читають вірш для фізкультхвилинки; проводять її у своїй групі; випишують прислівники, використані в тексті фізкультхвилинки; пояснюють правопис.

VI. Виконання завдань вправи у робочому зошиті 2 (с. 58 — 59, впр. 210).

Під час виконання завдання 210 учні працюють у парах. Молодші школярі дописують прислівники, за потреби користуючись словами з довідки; складають і записують речення з прислівниками *навесні* і *влітку*; пояснюють їх правопис.

VII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про те, що прислівники пишемо разом: *навесні, улітку, восени, узимку; зверху, знизу, посередині; зранку, удень, увечері, вночі*.

VIII. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 4 (с. 169), замінюють вислови одним словом — прислівником, за потреби використовуючи слова з довідки; записують прислівники; пояснюють написання цих слів; складають і записують речення з виділеними прислівниками *поволі, вперше, надворі*; коментують, із якими дієсловами поєднано ці прислівники у складених ними реченнях.

Навчаюся доречно вживати прислівники у власному мовленні

108. Тема уроку. Навчаюся доречно вживати прислівники у власному мовленні.

Мета уроку: розвивати вміння доречно вживати прислівники у власних висловленнях.

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

На початку уроку вчитель повідомляє учням тему і мету уроку, звертаючи увагу на зміст рубрик Знати і Уміти, поданих на дошці (слайді презентації).

Знати: особливості вживання прислівників у мовленні.

Уміти: доречно вживати прислівники у власних висловленнях.

Каліграфічна хвилинка. Каліграфічний запис прислів'я *Сонце низенько, то й вечір близенько*.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує молодшим школярам дібрати і записати прислівники. Учні наводять приклади прислівників; складають речення із дібраними прислівниками.

III. Засвоєння нових знань.

Учитель наголошує на важливості доречного вживання прислівників у власному мовленні.

IV. Закріплення одержаних знань. Опрацювання матеріалу на сторінці 169.

Під час виконання завдань вправи 5 молодші школярі розповідають, що вони знають про сезонні зміни в природі; доповнюють речення, використовуючи прислівники з довідки; записують текст; доводять, що він є науково-популярним.

V. Виконання вправ на сторінці 170.

1. Робота в парах. Працюючи над виконанням завдань вправи 6, учні читають і відгадують загадку; називають слова, які допомогли їм визначити слово-відгадку; називають прислівники, використані в загадці; складають і записують загадку про сонце, використовуючи прислівники.

2. Виконуючи завдання вправи 7, четвертокласники читають прислівники; розмірковують, як можна ці прислівники використати в одному тексті; з'ясовують, про що в ньому буде розповідатися; усно складають такий текст; записують три речення зі складеного тексту (на вибір); підкреслюють прислівники.

3. Під час виконання завдань вправи 8 молодші школярі поєднують частини прислів'їв і записують їх; пояснюють, як вони їх розуміють; підкреслюють у прислів'ях прислівники-антоніми; обґрунтовують свою думку.

VI. Узагальнення знань учнів про прислівник як частину мови. Робота над змістом рубрики «Що я знаю?». Учитель проводить бесіду, використовуючи подані запитання.

Що я знаю?

1. Яку частину мови називають прислівником? Наведи приклади.
2. Чому прислівники не мають закінчень?
3. Які значення мають прислівники-синоніми? Наведи приклади.
4. Які значення мають прислівники-антоніми? Наведи приклади.
5. Як правильно писати прислівники? Наведи приклади.

VII. Виконання вправ і завдань у робочому зошиті 2 (с. 59, впр. 211 – 212).

1. Під час виконання завдання 211 учні працюють у парах. Четвертокласники складають і записують розповідь про мати-й-мачуху на основі віршованого тексту про цю рослину; підкреслюють прислівники, використані в розповіді; пояснюють одне одному роль прислівників у складеному тексті; ставлять наголос у словах.

2. Виконуючи завдання домашньої вправи 212, молодші школярі читають вірш Лариси Лужецької про прислівник; готують розповідь про те, чому важливо вивчати прислівник; складають і записують речення з прислівниками *правильно* і *неправильно*.

VIII. Підсумок уроку. Учні формулюють висновок про особливості вживання прислівників у мовленні.

IX. Домашнє завдання. Четвертокласники, виконуючи завдання вправи 9 (с. 170), складають і записують казку про прислівник і його роль у мовленні; підкреслюють прислівники, ужиті в тексті; доводять свою думку; пояснюють роль прислівників у складеному тексті; готуються читати свою казку в класі.

Що я вмію?

- Розпізнавати серед слів прислівники і ставити до них питання;
- Добирати до найуживаніших прислівників синоніми й антонім;
- Правильно писати найуживаніші прислівники;
- Доречно вживати прислівники у власних зв'язних висловленнях.

Урок розвитку мовлення

Тема уроку. Текст-міркування «Чому мені подобається власне ім'я».

Мета уроку: розвивати й удосконалювати вміння складати текст-міркування.

Обладнання: робочий зошит 2 (с. 59 — 61, впр. 1 — 8).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про текст-міркування. Текст-міркування складається з трьох частин: твердження (думка, яку треба довести), доказ (доведення), висновок.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 60.

Під час виконання завдань вправи 1 учні читають і відгадують загадку; записують слово-відгадку; пояснюють, яке значення має ім'я в житті кожної людини.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі читають задачу; розв'язують її; розповідають, скільки дітей навчається в їхньому класі; які вони мають імена?; випишують із вірша імена дітей у послідовності: спочатку — імена дівчат, потім — імена хлопців; розказують, які з цих імен їм найбільше подобаються; пояснюють, чому.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, четвертокласники читають вірш Алли Свашенко і дізнаються про походження імен; розповідають, що означає їхнє ім'я; підкреслюють у вірші імена, які їм найбільше подобаються; пояснюють, чому вони їм подобаються.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 61.

Виконання завдань вправи 4 передбачає розповідь одне одному, що цікавого діти знають про своє ім'я; запис форм свого імені, які звучать мелодійно й милозвучно і найбільше подобаються.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі дають відповіді на запитання: *Чому тобі подобається власне ім'я? Чим саме воно привабливе для інших людей? Чи можна сказати, що ім'я людини дорожче за найбільше багатство? Чому? Чому власне ім'я для тебе є найкращим?*

Під час виконання завдань вправи 6 учні складають і записують план тексту-міркування «Чому мені подобається власне ім'я».

Робота у групах. Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі усно будують текст-міркування про своє ім'я за складеним планом і поданим початком (твердженням); наводять свої докази; у висновку зазначають, чому власне ім'я для них є найкращим.

Працюючи над виконанням завдань вправи 8, четвертокласники складають і записують текст-міркування «Чому мені подобається власне ім'я», починаючи із нового абзацу кожну частину тексту.

V. Виконання додаткових вправ і завдань.

VI. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням складати текст-міркування.

Повторення вивченого за рік

116. Повторення матеріалу з розділів «Текст» і «Речення».

117. Повторення матеріалу з розділу «Слово. Значення слова».

118. Повторення матеріалу з розділу «Будова слова».

119. Повторення матеріалу з розділу «Частини мови».

Урок розвитку мовлення

120. Тема. Стислий переказ.

Мета уроку: розвивати вміння писати стислий переказ.

Обладнання: зошит із розвитку мовлення (С. 46 — 48, впр. 1 — 11).

Хід уроку

I. Ознайомлення учнів із темою і метою уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель пропонує учням пригадати, що вони знають про стислий переказ і його особливості.

Стислий переказ — переказ, який передбачає передачу найголовнішого зі змісту тексту, опускаючи другорядне (деталі).

2. Робота над змістом рубрики «Слово про слово». Учитель ознайомлює учнів зі значенням слів *комори*, *засіки*, *призьба* і пропонує молодшим школярам завдання — усно скласти речення з цими словами.

III. Опрацювання матеріалу на сторінці 46.

Під час виконання завдань вправи 1 учні позначають, у яких випадках вони користуються стислим переказом.

Виконуючи завдання вправи 2, молодші школярі порівнюють уривок із казки «Колобок» і його стислий переказ; звертають увагу на те, як передано зміст тексту, яку інформацію збережено, а яку вилучено.

Працюючи над виконанням завдань вправи 3, третьокласники читають поданий текст про тхора і визначають, це науковий чи художній текст; пояснюють, ця тварина корисна чи шкідлива; обґрунтовують свою думку.

IV. Виконання вправ і завдань на сторінці 47.

Виконання завдань вправи 4 передбачає прочитання тексту Дмитра Прилюка «Сільський злодій»; розмірковування, чому текст має такий заголовок.

У процесі виконання завдань вправи 5 школярі дають відповіді на подані запитання.

Робота у групах. Під час виконання завдань вправи 6 учні складають план тексту і записують його.

Виконуючи завдання вправи 7, молодші школярі підкреслюють у тексті слова, які вживаються для того, щоб уникати повтору слова *тхір*.

Робота у групах. Працюючи над виконанням завдань вправи 8, третьокласники скорочують зміст окремих частин тексту за поданим зразком.

V. Опрацювання матеріалу на сторінці 48.

Виконання завдань вправи 9 передбачає стислий переказ усього тексту, орієнтуючись на подані поради.

У процесі виконання завдань вправи 10 школярі записують стислий переказ тексту «Сільський злодій», звертаючи увагу на правопис складних слів.

Під час виконання завдань вправи 11 учні перевіряють написане; виправляють помилки, якщо є.

VI. Виконання додаткових вправ і завдань.

VII. Підсумок уроку. Учитель формулює висновок про важливість оволодіння вмінням писати стислий переказ.

■ **121. Урок контролю навчальних досягнень учнів.**

■ **122. Узагальнювальний урок за рік.**

Навчально-методичне видання

*ВАШУЛЕНКО Микола Самійлович
ВАСИЛЬКІВСЬКА Надія Адамівна
ДУБОВИК Світлана Григорівна*

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В 4 КЛАСІ

Редактор *О. С. Криворучко*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Коректор *О. В. Сєверцева*
Комп'ютерна верстка *Ю. П. Мирончик*

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua